

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (82) 2021

ECONOMICS AND REGION

Vol. 3 (82) 2021

www.eir.nupp.edu.ua

Полтава 2021

Poltava 2021

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (82)
2021

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Вересень 2021 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧЕРНИШ І.В.** – заступник головного редактора, д.е.н., проф., директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки і менеджменту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., проректор з наукової та міжнародної роботи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБІЩЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНІШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЩАКОВА ДАНІЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНІК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬЄТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧЕВГАНОВА В.Я.** – к.е.н., проф., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Журнал «Економіка і регіон» Внесений до переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України 1279 від 16.11.2014, зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – **науковий журнал**.
Концепція журналу базується на багаторічному науковому, фаховому висвітленні актуальних проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління національним господарством; розвиток продуктивних сил і регіональна економіка; економічна теорія та історія економічної думки; світове господарство і міжнародні економічні відносини; економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності); економіка природокористування й охорона навколишнього середовища; демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит; статистика; математичні методи, моделі й інформаційні технології в економіці; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видається з липня 2003 р.
Виходить чотири рази на рік.
Свідцтво про державну реєстрацію
КВ 24613-14553 ІП, видане 29.10.2020 р.
Міністерство юстиції України

Засновник і видавець журналу –
Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР» є інтелектуальною власністю редакції журналу «Економіка і регіон» та охороняється законом про авторські й суміжні права. При передрукуванні посилання на журнал «ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за точність поданих даних несуть автори матеріалів, редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)
ISSN 2414-0538 (Online)
ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 98763

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (прот. № 2а від 02.09.2021)
Верстка Л.А. Свистун
Коректор англ. Ю.Ю. Гришко
Коректор укр. Я.В. Новічкова.
Здано до набору 02.09.2021.
Підписано до друку 05.09.2021.
Формат 60х80 1/8. Обл.-видавн. арк. 16,27.
Тираж 300 прим. Замовлення № 138.
Надруковано поліграфцентром Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7019 від 19.12.2019 р.
Адреса: 36011, Полтава,
Першотравневий просп., 24.
Тел.: (0532) 57-32-20;
e-mail: ejr@nupp.edu.ua;
Сайт журналу: <http://ejr.nupp.edu.ua/>

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- 6 **О. Комеліна, В. Гришко, М. Лега.** Перспективи розвитку ринку органічного виробництва в Україні
- 15 **Г. Шарий, В. Дубіщев.** Розвиток земельних відносин у системі продуктивних сил суспільства
- 23 **Л. Болдирєва, А. Чайкіна.** Цифрова модернізація економічних процесів в Україні в умовах євроінтеграції
- 29 **О. Редкін, О. Зима, Р. Пахомов, О. Цвігуненко.** Актуальні завдання, процедури та інструменти управління інноваційно-високотехнологічним розвитком України
- 36 **С. Білько.** Інституційне забезпечення інформаційної безпеки України

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- 42 **І. Черниш, В. Маховка, Н. Бакало.** Характеристика та особливості спеціалізованих видів туризму Полтавського регіону
- 49 **Н. Бакало, В. Маховка, А. Глєбова.** Порівняльний аналіз позиціонування брендів у готельно-ресторанному бізнесі Полтавського регіону

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ (за видами економічної діяльності)

- 55 **К. Корюхіна, В. Рященко, А. Станкевич, І. Черниш.** Концептуальні основи корпоративного управління під час кризи на прикладі сфери гостинності Латвії
- 62 **Л. Юрчишина, М. Белобородова, Т. Калюжна.** Компетентнісний підхід як чинник ефективної кадрової політики туристичного підприємства
- 69 **М. Мамедов, А. Алієв, М. Бадалов,**

Ш. Алізада. Визначення інвестиційної привабливості корпорації

- 73 **А. Абасова, К. Мамедова, Л. Алекперова.** Шляхи подолання обмежень теорії менеджменту
- 78 **В. Бондаренко.** Цифровий маркетинг як елемент контролю інновацій
- 84 **І. Новицька.** Науково-теоретичний підхід до управління просуванням органічної продукції
- 91 **А. Чайкіна.** Самоменеджмент як основна компетенція сучасного менеджера
- 97 **Ю. Бібик, О. Бельська.** Модель формування очікуваної вартості будівельних проектів за схемою «проектування - будівництво»

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 102 **Л. Птащенко.** Розвиток cashless-економіки на фінансовому ринку як важливого елемента економічної безпеки України
- 108 **А. Глушко, В. Скриль.** Комплексний підхід до діагностики кризового стану суб'єктів господарювання в умовах пандемії
- 115 **Ю. Худолій, Л. Свистун.** Сучасні тенденції FinTech та їх вплив на безпеку банківських установ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 124 **Л. Радченко, А. Буряк, І. Новицька, Д. Овчаренко.** Трансформація прямих іноземних інвестицій у період пандемії

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

- 133 **Е. Алієв, І. Габібов, В. Велієв, Т. Гасанова.** Застосування нечіткої логіки для аналізу ризиків інвестиційних проектів

ECONOMICS AND REGION

Vol. 3 (82)
2021

EKOONOMIKA I REGION

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

September, 2021

EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – **Editor-in-Chief**, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHERNYSH I.V.** – **Deputy Chief Editor**, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of Educational-Scientific Institute of Finance, Economics and Management of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – **Executive Secretary**, PhD (Economics), Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and International Work of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Personnel Management, Administration and Law Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Management and Business Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHEVHANOVA V.Ya** – PhD (Economics), Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

Journal "Economics and Region" is included into The register of specialized scientific publications of Ukraine (MES of Ukraine Departmental Order No. 1279 of 16.11.2014, No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.
Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term scientific and professional treatment of topical problems of the world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive forces development and regional economy; economics theory and economic thought history; world economy and international economic relations; economics and business administration; economics of nature management and environmental protection; demography, labor economics; social economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis and audit; mathematic methods, models and information technologies in economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.
Four issues published yearly.
State Registration Certificate
KB 24613-14553 PIP, issued 29.10.2020
by the Ministry of Justice of Ukraine.

The journal's founder and the owner: National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and design of the journal "Economics and Region" is the intellectual property of the journal's Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.
Printed in the source language. Liability for the data precision rests with the authors.
The Editorial Board does not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)
ISSN 2414-0538 (Online)
SUBSCRIPTION INDEX 98763

Recommended for publication by the Academic Board of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic» (№2a of 02.09.2021)
Computer-assisted makeup by L.A. Svystun
Proof-reader: Yu.Yu. Hryshko
Proof-reader: Ya.V. Novichkova.
Sent to the printer's on 02.09.2021.
Signed to print on 05.09.2021.
Page size: 60x80 1/8. Published sheets 16,27.
Circulation: 300 copies. Print Order No. 138.
Printed by the Printing and Publishing Centre of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». Certificate of the publishing venture entity registration in the State Register of editors, manufacturers and distributors of printed output DK No. 7019 of 19.12.2019.

Address: Pershotravnevyi Avenue, 24,
Poltava, 36011.
Phone: (0532) 57-32-20;
e-mail: eir@nupp.edu.ua;
the journal's site: <http://eir.nupp.edu.ua/>

**ECONOMICS AND NATIONAL
ECONOMY MANAGEMENT**

- 6 O. Komelina, V. Hryshko, M. Leha.** Prospects for the Development of the Organic Production Market in Ukraine
- 15 G. Sharyi, V. Dubishchev.** Development of Land Relations in the System of Productive Forces of Society
- 23 L. Boldyrieva, A. Chaikina.** Digital Modernization of Ukraine Economic Processes in the Context of European Integration
- 29 O. Redkin, O. Zyma, R. Pahomov, O. Tsvihunenko.** Current Tasks, Procedures and Tools of Innovation-high-tech Development of Ukraine
- 36 S. Bilko.** Institutional Support of Information Security of Ukraine

**PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT
AND REGIONAL ECONOMY**

- 42 I. Chernysh, V. Makhovka, N. Bakalo.** Characteristics and Features of Specialized Types of Tourism in Poltava Region
- 49 N. Bakalo, V. Makhovka, A. Hliebova.** Comparative Analysis of Brand Positioning in Hotel and Restaurant Business in Poltava Region

**ECONOMICS AND BUSINESS
ADMINISTRATION (ACCORDING TO
THE ECONOMIC ACTIVITY TYPES)**

- 55 C. Koryuhina, V. Riashchenko, A. Stankevičs, I. Chernysh.** Conceptual Framework for Corporate Governance in Crisis Period on Example of Hospitality Industry in Latvia
- 62 L. Yurchyshyna, M. Bieloborodova, T. Kaliuzhna.** Competency-based Approach as a Factor of a Tourist Enterprise Effective Personnel Policy

- 69 M. Mammadov, A. Aliyev, M. Badalov, Sh. Alizada.** Determining the Investment Attractiveness of the Corporation
- 73 A. Abasova, K. Mamedova, L. Alekperova.** Methods to Overcome the Limits of Management Theory
- 78 V. Bondarenko.** Digital-marketing as an Innovation Control Element
- 84 I. Novytska.** Scientific and Theoretical Approach to the Management of Organic Products Promotion
- 91 A. Chaikina.** Self-management as the Main Competence of the Modern Manager
- 97 Y. Bibyk, O. Belska.** Methodological Foundations for Pricing of Construction Projects

MONEY, FINANCE AND CREDIT

- 102 L. Ptashchenko.** Development of Cashless Economy in the Financial Market as an Important Element of Economic Security of Ukraine
- 108 A. Hlushko, V. Skryl.** A Comprehensive Approach to the Diagnosis of Crisis Status of Business Entities in a Pandemic Condition
- 115 Y. Khudolii, L. Svystun.** Modern FinTech Trends and Their Impact on the Safety of Banking Institutions

**WORLD ECONOMY AND
INTERNATIONAL ECONOMIC
RELATIONS**

- 124 L. Radchenko, A. Buryak, I. Novytska, D. Ovcharenko.** Global Investment Flows Transformation During the COVID-19 Pandemic

**MATHEMATICAL METHODS,
MODELS AND INFORMATION
TECHNOLOGIES IN ECONOMICS**

- 133 E. Aliyev, I. Habibov, V. Veliyev, T. Hasanova.** The Use of Fuzzy Logic for Risk Assessment in the Construction Projects

ECONOMICS AND NATIONAL MANAGEMENT

UDC 631.147:338.43
JEL K23, K32, Q01, Q11, Q15

DOI 10.26906/EiR.2021.3(82).2357

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Ольга Володимирівна Комеліна*, доктор економічних наук, професор,
Володимир Васильович Гришко**, доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України,

Марина Лега, магістрант

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-0814-7459

**ORCID 0000-0001-9183-4008

© Комеліна О. 2021.

© Гришко В., 2021.

© Лега М., 2021.

Стаття отримана редакцією 25.08.2021 р.

The article was received by editorial board on 25.08.2021

Вступ. Виробництво органічної продукції та торгівля нею є одним з найбільш перспективних напрямів подальшого розвитку експорту українських товарів. Світовий ринок продукції органічного походження почав свій розвиток з кінця минулого століття. Наразі виробництво органічної продукції в Україні на стадії становлення та регулюється Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» (прийнятий 02.08.2019, № 2496-VIII). Розвиток цієї галузі господарства є надзвичайно актуальним, проте питання правового забезпечення подальшого вдосконалення органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції залишаються досить суперечливими за умов жорсткої конкуренції на світовому ринку.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Вивченням та дослідженням питань органічного виробництва в Україні займалися такі науковці, як: В. С. Уланчук, О. В. Жарун, С. Ю. Соколюк, С. П. Ткачук [1], В. Г. Грановська [2], Т. Л. Мостенська [3], І. Б. Чичкало-Кондрацька, І. В. Новицька [4], І. Б. Яців [5], О. І. Шкуратов, В. А. Чудовська, А. В. Вдовиченко [6]. У працях вітчизняних науковців О. В. Гафурова, С. І. Марченко [7], В.О. Мельник [8], Г. Є. Савенко [9], Н. В. Андрусенко [10] проаналізовано закордонний досвід регулювання органічного ринку і лише у працях А. Вдовиченко [11], І. О. Мельник, М. С. Кучина [12] можна зустріти дослідження, пов'язані з проблемою правового регулювання органічного виробництва в Україні.

Постановка завдання. З огляду на питання регулювання ринку органічної продукції, виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини в Україні потребують подальшого дослідження сучасний стан нормативно-правового забезпечення сфери органічного виробництва в Україні та визначення напрямів його подальшого розвитку.

Основний матеріал і результати. Аграрне виробництво органічної продукції та сировини поєднує в собі найкращі практики з точки зору охорони навколишнього середовища, збереження

природних ресурсів, належної організації виробництва й обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, особливостей експлуатації сільськогосподарських угідь та методів виробництва продукції, котрі вимагають певних норм та високих стандартів до здійснення господарської діяльності.

Відповідно до статистики, що була оприлюднена на виставці Biofach у 2019 р. у Нюрнберзі, з початку цього століття і до кінця 2018 р. обсяги світового органічного ринку значно зросли (відповідно з 15 до 96 млрд. євро). Найбільшими за обсягом є органічні ринки таких країн, як США, Німеччини й Франції. На відміну від цього, за споживанням органічної продукції на душу населення лідерами залишаються Швейцарія, Данія та Швеція. Проте сучасною тенденцією розвитку європейського ринку органічної продукції є насамперед споживання продукції національних товаровиробників, а вже потім – купівля товарів закордонних виробників. Та все ж, враховуючи всі фактори, українська продукція завойовує світові ринки не обсягами, а якістю виробів власного органічного агросектора [4].

Відповідно до світового досвіду науковці виділяють чотири основні етапи утворення та розвитку ринку органічних товарів (табл 1).

Таблиця 1

Етапи розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції та сировини

Етапи	Характеристика
1-й – клубний	Фермери та споживачі об'єднуються в клуби, організації або товариства, з метою споживання здорових продуктів.
2-й – галузевий	Зростає кількість виробників органічної продукції, утворюються асоціації та відповідні об'єднання, формуються нормативно-правові системи регулювання діяльності суб'єктів органічного господарювання.
3-й – ринковий	Формуються закони та інфраструктура процесів виробництва, переробки та реалізації товарів цієї галузі.
4-й – загальнонаціональний	Суспільство усвідомлює користь органічної продукції та переваги її виробництва, держава сприяє підвищенню попиту й пропозиції товарів цієї галузі.

Наразі Україна перебуває на третьому ринковому етапі його становлення. На шляху до наступного – загальнонаціонального – етапу розвитку важливу роль відіграє розуміння територіальними громадами глобальних екологічних проблем та значення органічного виробництва як для людей, так і для довкілля. На сьогодні інфраструктура ринку органічної сільськогосподарської продукції та сировини є не досить розвиненою, потребує подальшого розвитку маркетингова політика підприємств щодо просування цієї продукції.

Виробництво екологічної продукції має ряд переваг для суспільства, вони об'єднуються у три групи (табл. 2).

Таблиця 2

Основні переваги ринку органічної сільськогосподарської продукції та сировини

Екологічні	Збереження природи від забруднень; контроль екологічного балансу довкілля; зменшення техногенного впливу на ґрунти; забезпечення й оновлення біорозмаїття в агроландшафтах.
Соціальні	Етична поведінка людей в екосистемі; задоволення потреб суспільства якісними продуктами; розвиток сільських угідь; поліпшення сільського добробуту та зайнятості жителів.
Економічні	Підвищення рівня рентабельності вітчизняної продукції; свобода від зовнішніх джерел фінансування; підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції; зростання рівня чистих прибутків; удосконалення системи управління задіяними ресурсами й витратами.

Ринок органічної сільськогосподарської продукції та сировини вже майже два десятиріччя є одним з таких, що найбільш активно та динамічно розвиваються, а споживання органіки постає як альтернатива вживанню традиційної продукції.

Не зважаючи на всі труднощі, які виникають у виробників, що експортують свою органічну продукцію, вітчизняні підприємства тримають свою позицію і поступово покращують її за рахунок високої якості. Такими труднощами є: велика конкуренція як на внутрішньому ринку, так і на міжнародній арені; зношеність техніки підприємств; економічні та комерційні ризики; застарілі технології; нестача інвестиційних ресурсів; зміна клімату тощо.

Як правило, у різних країнах ринки органічної сільськогосподарської продукції та сировини мають індивідуальний рівень розвитку. Рівень продажів відповідної продукції визначається не лише її якістю та популярністю, але й рівнем розвитку ринку її обігу. Чимало європейських підприємств купує українську органіку як сировину для своїх товарів. Головними імпортерами української органічної продукції у Європі є: Нідерланди, Німеччина, Литва, Австрія, Італія, Франція і т.д. Усього у 2019 р. було продано 265 тис. тонн вартістю 95000 тис. євро.

Україна посідає 11-те місце серед країн світу за площею земель органічної спеціалізації, але під виробництво органічної продукції в Україні використовується лише 1% (381 тис. га) від усієї площі земель сільськогосподарського призначення. Лідером серед країн Європи є Іспанія, де використовується 1,97 млн. га землі під вирощування органічної продукції. Наразі в Україні функціонує 294 підприємства, які вирощують (виробляють) органічну продукцію. Найбільшою областю за кількістю сільськогосподарських угідь, відведених під органічне виробництво, та кількістю підприємств, задіяних у виробництві органічної продукції, є Одеська, що знаходиться на півдні України, має розвинену торгову інфраструктуру й вигідне природно-кліматичне розташування.

Розглянемо регіональних лідерів серед підприємств України за площею органічних земель (табл.3). Два підприємства з трійки лідерів розташовані у Полтавській області. Під виробництво органічної продукції марки «Арніка» задіяно 15,8 тис. га, «Галекс-Агро» – 8,8 тис. га, «Агроекологія» – 7,5 тис. га.

Таблиця 3

Найбільші органічні підприємства України за площею органічних земель

№	Підприємство	Площа органічних земель (тис. га)	Область розташування
1	«Арніка»	15,8	Полтавська
2	«Галекс-Агро»	8,8	Житомирська
3	«Агроекологія»	7,5	Полтавська
4	«Агроінвест – Натуральні продукти»	6,0	Чернігівська
5	«УкрБіоЛенд»	5,6	Дніпропетровська
6	«ЕтноПродукт»	4,0	Київська
7	«Ріттер Біо Агро»	3,5	Рівненська
8	«Жива Нива»	3,2	Житомирська
9	«Цефей-Груп»	2,8	Житомирська
10	«Сварог Вест Груп»	2,7	Хмельницька

Через більший попит органічної продукції на закордонних ринках, чимала частка вітчизняних органічних продуктів відправляється на експорт, на європейському ринку, де Україна є однією з країн-лідерів. Обсяги імпорту української органічної сільськогосподарської продукції європейськими країнами наведено у табл. 4.

Отже, в ЄС найбільш популярною категорією серед продуктів органічного виробництва є зернові, вони становлять майже 43% від загальної кількості, майже 20% становить пшениця, насіння олійних культур на третьому місці за обсягами.

Держава сприяє розвитку та регулює діяльність виробників органічних товарів за допомогою законів та відповідних нормативно-правових актів. Незмінними умовами виробництва органічної продукції завжди залишаються дотримання всіх норм та стандартів щодо здійснення виробничого процесу, обов'язкова сертифікація виробленої продукції й періодичне інспектування підприємств.

Таблиця 4

Обсяги імпорту в ЄС органічної сільськогосподарської продукції з України

№	Категорії продуктів (згідно із CN кодами)	Обсяг, тонн	%
1	Зернові, за винятком пшениці та рису	114 201	42,8
2	Пшениця	75 971	28,5
3	Насіння й плоди олійних культур, за винятком сої	28 773	10,8
4	Соя	13 269	5,0
5	Фрукти свіжі та сушені	12 955	4,9
6	Фруктові соки	5 947	2,2
7	Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	3 922	1,5
8	Овочі свіжі, охолоджені або сушені	3 552	1,3
9	Макуха/шрот	2 564	1,0
10	Інше	5 586	2,1
Усього:		266 741	100

12.02.2015 вийшов Закон України № 191-VIII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», котрий затверджує зміст поняття «органічна продукція» й висуває основні вимоги до виробників органічних товарів (сировини). У Законі надається визначення поняття «органічна», яка має право позиціонуватись на ринку як продукція, котра не містить у собі жодних пестицидів, хімічних добрив, консервантів, генетично модифікованих організмів тощо. Також на всіх етапах процесу виробництва повинні застосовуватися норми, принципи та методи його здійснення, які відповідають цьому Закону. Він утратив чинність 02.08.2019.

2 серпня 2019 р. набув чинності новий Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [16], котрий визначає базові принципи й вимоги до процесів органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічних товарів, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах.

Цей Закон містить оновлені пункти щодо виробництва й реалізації органічної продукції та сировини:

- уводиться реєстрація як операторів виробництва органічної продукції, так і акредитація органів сертифікації та їх контроль (впроваджується реєстрація органічного насіння та його виробників і садивного матеріалу; виробники, які планують працювати на українському ринку, мають відповідним чином сертифікувати свою продукцію і наносити на неї необхідне маркування; нині всі виробники переважно сертифіковані відповідно до європейських норм і їхня продукція має маркування у вигляді європейського листка на етикетці, ця продукція піддається євروهулюванню та продається як на європейських ринках, так і на всіх інших);

- формується Єдиний реєстр виробників органічної продукції (в Україні запущено банк організацій ТОП Organic, котрі займаються органічним землеробством);

- підприємства мають проходити щорічну сертифікацію та декларувати обсяги продукції;

- власники підприємств, що займаються органічним виробництвом, зобов'язуються узгоджувати маркування своїх товарів із сертифікаційною компанією (сертифікат є дійсним 15 місяців з дати видачі);

- підприємці повинні взаємодіяти із сертифікаційною компанією (надавати зразки ґрунтів, насіння, кормів для лабораторних досліджень, також перевірятиметься документація);

- дозволяється вилучення продукції з маркуваннями по типу «органік», яка не відповідає стандартам такого визначення (в першу чергу це стосується недобросовісних підприємств, котрі маркують свої товари державним логотипом або позначками «екологічний», «органічний», «органік», «біологічний», але не дотримуються норм і вимог до процесу та матеріалів виробництва);

- встановлено правила для виробників органічної молочної, м'ясної та іншої продукції тваринного походження (корми для худоби повинні бути лише органічними, забороняється примусова відгодівля, молоді ссавці повинні годуватися лише природним молоком, під час репродукції не можна використовувати гормони тощо);

– продукція рослинництва може вирощуватися лише з використанням добрив, що розщеплюються біологічно (виробництво і його продукція має не шкодити не лише людям, тваринам, а й навколишньому середовищу та екосистемі);

– сертифікація стосується не самого продукту, а процесу його виробництва (говорячи про вирощування екологічної пшениці, мають на увазі не зміну технологічної карти, конвенційних чи неорганічних інгредієнтів на органічні, а серйозний підхід, що включатиме дотримання сівозміни, процес контролюється від насіння до переробки та пакування). Якщо органічні товари будуть спрямовані на експорт, необхідно додатково укласти договір з органом іноземної сертифікації. Рішення сертифікаційної компанії виносяться після інспекції підприємства, з огляду на наявність усіх документів і дотримання норм.

Зважаючи на кількість правил та серйозність стандартів, яким має відповідати процес виробництва інспектованого підприємства, виробник має бути добре підготовленим до інспекції, а отже, сумлінно виконувати всі зобов'язання.

В Україні сформована низка управлінських структур, зокрема Міністерство аграрної політики та продовольства, що відповідає за всі органічні реєстри, порядок сертифікації та обігу продукції, які затверджуються Верховною Радою України [15].

На сьогоднішній день вона прийняла до розгляду Закон про внесення змін до розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Цей Закон передбачає таке: тимчасово, до 1 січня 2024 року, дозволити суб'єктам господарювання реалізовувати сільськогосподарську продукцію як органічну й використовувати напис «органічний продукт» у власних назвах продуктів та торговельних марках, а також позначення та написи «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та/або будь-які однокореневі та/або похідні слова від цих слів з префіксами «біо-», «еко-» у разі наявності у них чинного сертифіката, виданого органом іноземної сертифікації; тимчасово, до 1 січня 2022 року, визнати зазначених суб'єктів господарювання виробниками органічної сільськогосподарської продукції для цілей Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Серед вітчизняних експортерів органіки на ринки країн Європейського Союзу основним нормативно-правовим документом, що регулює сферу органічного виробництва та просування продукції, була Постанова (ЄС) № 1235/2008 «Про правила імпорту органічної продукції з третіх країн» [14], що мала чинність до видання Комісією Європейського Союзу нової Постанови (ЄС) №508/2012 від 20 червня 2012 року [17], яка вносить зміни у положення попередньої Постанови. Відповідно до чинного нормативно-правового акта затверджено оновлений список сертифікаційних органів, що мають право сертифікувати процес органічного виробництва й виготовлення готової органічної продукції відповідно до вимог сертифікаційних органів, еквівалентним до стандартів ЄС, у третіх країнах, зокрема Україні.

На сьогоднішній день в Україні здійснюють діяльність 18 сертифікаційних органів із Швейцарії, Франції, Австрії, Нідерландів, Туреччини, Німеччини та Італії, серед яких і український сертифікаційний орган «Органік стандарт».

Крім того, до базових регулюючих стандартів та правил, що діють у країнах Європейського Союзу, найпоширенішими є: Національна органічна програма Міністерства сільського господарства США (American USDA National Organic Program – NOP); Закон Японії щодо Стандартизації і Правильного Маркування Сільськогосподарських і Лісових Продуктів з відповідними вказівками щодо органічного виробництва (Japanese Agricultural Standard – JAS); швейцарські органічні правила (Swiss Organic Regulation) [14].

Державні органи управління у розвинених країнах активно підтримують органічне виробництво, тому що воно сприяє зміцненню внутрішнього ринку, збільшенню експорту і допомагає розв'язати економічні та екологічні проблеми. На сьогоднішній день 32 країни світу мають повністю затверджені стандарти на органічну продукцію, 9 країн займаються впровадженням стандартизації, 15 країн – розробленням таких стандартів. Але світовий досвід показує, що держава підтримує той чи інший проект тільки тоді, коли він стає частиною економіки і економічно вигідним.

У Європі всі країни без винятку мають органічний сектор, в Африці органічне виробництво розвивається в 70% країн, Азії – 79%, Південній Америці – 72%.

І ці цифри є не тільки результатом запровадження державної політики дотацій, спрямованих на розвиток органічного напрямку, а й серйозним доказом збільшення інтересу до цього питання з

боку держави [5]. Органічне сільське господарство для України можна розглядати також як один з елементів інноваційного розвитку, оскільки на ринку продуктів харчування починають пропонувати продукцію з новими споживчими властивостями, найбільш корисними для людини.

На нашу думку, доцільно звернути увагу держави на створення цілісної системи гарантій якості виробництва в органічному сільському господарстві (органічна гарантійна система), що може бути забезпечено розвиненою системою, по-перше, сертифікації, по-друге, інспекції, яка охоплює технологію органічного виробництва, фактори виробництва і кінцеву органічну продукцію. Необхідно застосувати відповідні державні механізми з мотивації та заохочення виробників органічної продукції до виконання всіх «правил гри» на ринку органічної продукції. У такому випадку можна очікувати зростання розвитку кількості виробників органічної продукції та збільшення на ринку продукції під логотипом «органік».

Було б доцільним передбачити компенсацію витрат на сертифікацію органічної продукції, що передбачатиме повернення витрат на сертифікацію виробникам, які мають статус «органічних», особливо на перших етапах розвитку підприємства, слід надавати податкові та інші фінансові преференції, в тому числі й за рахунок прямого субсидювання виробництва як напряму, що має безперечну перевагу для суспільства як з екологічної, так і з соціальної точок зору.

Потрібно внести ряд поправок до Регіональних програм розвитку сільського господарства до 2027 року, особливо в частині прямої підтримки. Субсидії на органічну продукцію повинні бути на порядок вище. Крім того, підтримку розвитку органічного виробництва можна пов'язати із заходами з охорони навколишнього середовища (належать до «зеленого» кошика), зокрема щодо відновлення та підвищення родючості ґрунтів.

Важливим напрямом підтримки слід вважати спеціальні освітні курси з ведення органічного сільського господарства (доцільне створення спеціальних освітніх центрів на базі вищих навчальних закладів). І це повинно бути неодмінною умовою для отримання фінансової підтримки, наприклад.

Висновки. Виробництво продукції органічного сільського господарства, по суті, відповідає всім складовим сталого сільського розвитку, є безумовний потенціал і значні перспективи для розвитку в умовах сучасної України за умови створення чітко сформованого й ефективного нормативно-правового регулювання. З досвіду державного регулювання та підтримки органічного виробництва в інших країнах такі господарства не повинні обмежуватися тільки сертифікаційною та інспекційною діяльністю. Уже на етапі проходження виробниками сертифікації стандартів якості органічної продукції було б доцільним надавати компенсацію витрат на сертифікацію, а також виробникам, які мають статус «органічних», особливо на перших етапах розвитку, слід надавати податкові та інші фінансові преференції, в тому числі й за рахунок прямого субсидювання виробництва як напряму, що має безперечну перевагу для суспільства як з екологічної, так і з соціальної точок зору, а також як фактора диверсифікації продовольчого ринку, що відкриває нові можливості для підприємництва і забезпечує споживачів більш різноманітними продуктами харчування та сприяє створенню нових робочих місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Уланчук В.С., Жарун О.В., Соколюк С. Ю., Ткачук С. П. Розвиток органічного виробництва в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 867-870.
2. Грановська В. Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду. *Економіка та суспільство*. 2017. № 9. С. 384-390.
3. Мостенська Т. Л. Перспективи розвитку ринку органічних продуктів України. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8937/1/article%20organic%20products%20ukr.pdf>
4. Чичкало-Кондрацька І.Б., Новицька І.В. Світовий досвід просування органічної продукції. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6104>
5. Яців І. Б. Особливості концентрації виробництва та її вплив на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2018. Вип.25. С. 5-12.
6. Шкуратов О. І., Чудовська В. А., Вдовиченко А. В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія. Київ: ТОВ «ДІА», 2015. 248 с.
7. Гафурова О. В., Марченко С. І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. *Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля»*. Том 10. № 4 (2019). С. 29-35.
8. Мельник В.О. Зарубіжний досвід правового регулювання органічного виробництва

(порівняльно-правовий аспект). *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право.* 2014. Вип. 197(2). С. 79-90.

9. Милованов Є. В. Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. *Економіка АПК.* 2018. № 5. С. 117-125.

10. Савенко Г. Є. Органічне сільське господарство як пріоритетний напрям реалізації спільної аграрної політики Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2017. Вип. 15(2). С. 113-116.

11. Андрусенко Н. В. Інституціоналізація ринку продукції органічного сільського господарства. *Економіка та управління національним господарством.* Вип. 15. 2017. С. 31-35.

12. Вдовиченко А. Державне регулювання ринку продукції органічного сільського господарства. *Економічний дискурс.* 2017. №2. С. 164-171.

13. Мельник І. О., Кучина М. С. Державне регулювання розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні та світі. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. №8. 2015. С. 828-832.

14. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

15. У Мінагрополітики працюють над розвитком органічного ринку України / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250247486>

16. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VIII від 10.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#top>.

17. International Federation of Organic Agriculture Movements. URL: <https://www.ifoam.bio>.

REFERENCES

1. Ulanchuk V. S., Zarun O. B., Sokoliuk S. Yu., Tkachuk S. P. (2017). Development of organic production in Ukraine. *Young Scientist.* No. 3. P. 867–870.

2. Hranovska V. H. (2017). Mechanisms for stimulating the development of enterprises in the organic sector: adaptation of world experience. *Economy and Society.* No. 9. P. 384–390.

3. Mostenska T. L. (n.d.). Prospects for the development of the market of organic products of Ukraine. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8937/1/article%20organic%20products%20ukr.pdf>

4. Chychkalo-Kondratska I. B., Novytska I. V. (2018). World experience in promoting organic products. *Effective Economy.* No. 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=6104>

5. Yatsiv I. B. (2018). Features of concentration of production and its impact on the efficiency of agricultural enterprises. *Bulletin of Lviv National Agrarian University: Economics of AIC.* Issue 25. P. 5–12.

6. Shkuratov O. I., Chudovska V. A., Vdovychenko A. V. (2015). Organic agriculture: ecological and economic imperatives of development: monograph. Kyiv: DIA LLC. 248 p.

7. Hafurova O. V., Marchenko S. I. (2019). Legal regulation of state support of organic agricultural production under the legislation of Ukraine and the EU. *Scientific and practical journal "Law. Man. The Environment."* Vol. 10. No 4. P. 29–35.

8. Melnyk V. O. (2014). Foreign experience of legal regulation of organic production (comparative legal aspect). *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.* Series: Right. Vol. 197 (2). P. 79–90.

9. Mylovanov Ye. V. (2018). Legal bases of regulation of organic production in the EU countries. *Economics of agro-industrial complex.* No. 5. P. 117–125.

10. Savenko H. Ye. (2017). Organic agriculture as a priority area for the implementation of the common agricultural policy of the European Union. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National*

University. Series: *International Economic Relations and the World Economy*. Vol. 15 (2). P. 113–116.

11. Andrusenko N. V. (2017). Institutionalization of the market of organic agriculture. *Economics and Management of the National Economy*. Vol. 15. P. 31–35.

12. Vdovychenko A. (2017). State regulation of the market of organic farming. *Economic Discourse*. No. 2. P. 164–171.

13. Melnyk I. O., Kuchyna M. S. (2015). State regulation of market development of organic agricultural products in Ukraine and the world. *Global and national economic problems*. No. 8. P. 828–832.

14. Official site of the Federation of Organic Movement of Ukraine. URL: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

15. The Ministry of Agrarian Policy is working on the development of the organic market of Ukraine / Unified web portal of the executive authorities of Ukraine "Government Portal". Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250247486> (accessed 07.09.2021)

16. Law of Ukraine "On basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products" № 2496-VIII from 10.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#top> (accessed 10.09.2021).

17. International Federation of Organic Agriculture Movements. URL: <https://www.ifoam.bio> (accessed 28.08.2021).

УДК 631.147:338.43

JEL K23, K32, Q01, Q11, Q15

Комеліна Ольга Володимирівна, доктор економічних наук, професор. **Гришко Володимир Васильович**, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України. **Лега Марина**, магістрант. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Перспективи розвитку ринку органічного виробництва в Україні**. Проаналізовано органічний ринок України та відповідно до світового досвіду за науковими підходами виділено чотири основні етапи утворення й розвитку ринку органічних товарів. Держава сприяє розвитку та регулює діяльність виробників органічних товарів за допомогою законів і відповідних нормативно-правових актів. Крім того, виділено найпоширеніші базові регулюючі стандарти й правила, що діють у країнах Європейського Союзу. З досвіду державного регулювання та підтримки органічного виробництва в інших країнах такі господарства не повинні обмежуватися тільки сертифікаційною й інспекційною діяльністю. Уже на етапі проходження виробниками сертифікації стандартів якості органічної продукції було б доцільним надавати компенсацію витрат на сертифікацію, а також виробникам, які мають статус «органічних», особливо на перших етапах розвитку, слід надавати податкові та інші фінансові преференції, в тому числі й за рахунок прямого субсидювання виробництва як на пряму, що має безперечну перевагу для суспільства як з екологічної, так і з соціальної точок зору, а також як фактора диверсифікації продовольчого ринку, що відкриває нові можливості для підприємництва і забезпечує споживачів більш різноманітними продуктами харчування та сприяє створенню нових робочих місць.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, сертифікація, продовольчий ринок.

UDC 631.147:338.43

JEL K23, K32, Q01, Q11, Q15

Komelina Olha, Doctor of Sciences (Economics), Professor. **Hryshko Volodymyr**, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine. **Leha Maryna**, Master student. National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Prospects for the Development of the Organic Production Market in Ukraine**. The article analyzes the organic market of Ukraine and in accordance with the world experience according to scientific approaches. Four main stages of formation and development of the market of organic goods are identified. Currently, Ukraine ranks 11th among countries in terms of land area of organic specialization. But only 1% (381 thousand hectares) of the total area of agricultural land is used for growing organic matter in Ukraine. The leader among European countries is Spain, which uses 1.97

million hectares of land for growing organic products. The state promotes the development and regulates the activities of producers of organic goods through laws and regulations. In addition, the most common basic regulatory standards and rules in force in the European Union are identified, equivalent to EU standards, in third countries, in particular Ukraine. Today, 18 certification bodies from Switzerland, France, Austria, the Netherlands, Turkey, Germany and Italy operate in Ukraine, including the Ukrainian certification body Organic Standard. The most common are: National Organic Program of the US Department of Agriculture (American USDA National Organic Program – NOP); Japanese Law on Standardization and Proper Labeling of Agricultural and Forestry Products with Relevant Guidelines for Organic Production (Japanese Agricultural Standard – JAS); Swiss organic rules (Swiss Organic Regulation). Public authorities in developed countries actively support organic production, as it helps to strengthen the domestic market, increase exports and help solve economic and environmental problems. Today, 32 countries have fully approved standards for organic products, 9 countries are implementing standardization, 15 countries – the development of such standards. But world experience shows that the state supports a project only when it begins to bring money and becomes part of the economy. Based on foreign experience, appropriate measures have been proposed to support domestic organic producers.

Keywords: organic production, organic products, certification, food market.

DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN THE SYSTEM OF PRODUCTIVE FORCES OF SOCIETY

Grygorii Sharyi*, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Viktor Dubishchev**, Doctor of Sciences (Economics), Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID 0000-0001-5098-2661

**ORCID 0000-0001-9460-7054

© Sharyi G., 2021.

© Dubishchev V., 2021.

Стаття отримана редакцією 19.08.2021 р.

The article was received by editorial board on 19.08.2021

Introduction. Land relations are basic for the system of economic relations, are the main component and the most important factor in the agricultural sector of the modern market economy. Modern transformational changes in the economy necessitate the raising of economic stability and competitiveness of Ukraine and require the provision of adequate land relations. This is expedient on the basis of understanding the evolution of land relations in the world and in Ukraine, in particular. The study of the historical experience of the evolution of land relations is the basis for the development of regulatory factors for further effective development, the introduction of better methodological approaches to economic valuation of land, including regulatory monetary valuation and methods of indexation.

Analysis of recent research sources and publications. Fundamental, theoretical and methodological, and applied aspects of the study of the problems of institutional development of economic and land relations in the agricultural sector of the economy are laid in the works of: V. Hanilton, D. North, Y. Lopatinsky, G. Kleiner, R. Nureyev, V. Yakubenko, T. Veblen, J. Commons, W. Mitchell, N. Panin, A. Oleynik, T. Eggertson, J. Johnson, R. Radaev, D. Inzhakov, G. Volkov, A. Golichinkov, F. Chepin, P. Ballard, G. Barnes, K. Panunzio, J. Fableman, G. Kleiner, F. Jacob, W. Neil. Considerable attention is paid to this topic by domestic scientists, in particular: in the works of D.Bambidry, Yu.Bilyk, M.Bogiri, M.Budziak, O.Gutorov, D. Gnadvovich, G.Golovakh, J.Dorosh, L.Dmitrievich, V.Another, O. Kanash, I.Koshkaldi, V.Zaitsy, O.Ivashchenko, O. Lozovogo, MG Лихогруд, A. Miroshnichenko, L.Novakovsky, L.Nudelman, O.Panchuk, V.Melsel-Veselyak, P.Sabluk, M.Degree, A.Tretyak, M.Khodakivsk, V.Yurchishin, A.Yurchenko and others.

Setting objectives. The aim of the study is to determine the institutional factors of the evolutionary development of land relations in the world and in modern Ukraine, in particular. The article presents the following periods: ancient times: the period of Kievan Rus; Polish-Lithuanian period; Cossack state and Hetmanate; periods of entry into empires; 1917 - 1920 - land revolutionary transformations (UPR); the period of the USSR; state of Ukraine.

Basic material and results. Ukraine is completing modern land reform, reforming agrarian law and rural relations. It is especially important to analyze all previous experiences of land transformations, transformations and reforms, so as not to lose the best ideas of the past and not to repeat the mistakes of previous generations.

The development of land relations in Ukraine can be divided into eight historical periods:

- the first - ancient times;
- the second - the period of Kievan Rus;
- the third - the Polish-Lithuanian period;
- the fourth - the Cossack state and the Hetmanate;
- the fifth - entry into the Russian and Austrian empires;
- the sixth - 1917 - 1920 - land revolutionary transformations (UPR);
- the seventh - the period of the USSR;
- the eighth - the state of Ukraine [1].

Synonymous with absolute power, and control over it is the most important condition of power.

" Land" - in the broadest sense of society, includes the planet, the environment, the spatial basis of civilization, the natural conditions of the biosphere.

" Land " - in a narrower sense, as a category of productive forces, means land, land , the surface of the planet, interacting with the natural complex, and acting as the main element of the economic, political and social system of society.

The earth exists as the main natural object, regardless of human will. The earth covers and performs a number of functions:

- ecological - as the main natural resource;
- social - as the basis, place and condition of human life,
- political - as a territory
- economic - as an object, subject (material condition), and active means of production.

Land, as a means of production, has special characteristics, acting not only as a material condition, but also the object of labor and the main means of production, which has unique qualitative characteristics.

Earth is a very important resource without which life on our planet is impossible.

The concept of "earth" includes a holistic economic system in which it is land, namely: the whole complex of environment, natural conditions of production, which determine the growth and development of plants, conditions of agricultural and other land use.

Land is the main means of labor for the production of agricultural products.

Land as a means of production is significantly different from all other means of production in that the area available to man is limited by the size of the land of the globe. Soil, as the basis of soil fertility, cannot be freely reproduced by human activity, like all other means of production (machines, buildings, materials). The earth is a product of nature, which man uses and adapts to his own needs, knowing its laws, which operate objectively. The most important feature of land as a means of production is that with rational management it does not work, and its fertility can increase indefinitely.

Land relations are public relations that are objective in nature and acquire economic meaning.

Land relations are public relations concerning the possession, use and disposal of land, acquired land plots, rights to them, or individual properties. [1].

The concept of land ownership is an economic category that characterizes the relationship between people and their groups in the process of land use (land use) for the appropriation of material goods, ie land ownership is a social relationship. Land ownership as an economic category is realized when it begins to generate income, namely in the process of appropriation and alienation of land as the main factor of production and its results - income.

The content of economic relations of land ownership consists of possession, use and disposal of land rent (material goods), and individual rights to land resources. maintenance of land in the field of management (residence) of these persons.

Use - withdrawal from the land of useful properties that provide an opportunity to meet the relevant needs of the land user or land users.

Stages of development of land relations are mainly associated with changes in economic relations, land ownership and development for their use in various sectors of economic activity; they are located settlements, roads, drainage and irrigation canals, perennials

In primitive society with common land ownership, the use of land by tribes and tribal groups led to the division of territory between them and between different types of economic activity (hunting, grazing, partly agriculture). During the disintegration of the genus, land use was concentrated in the hands of individual families, between which arable and homestead land was divided into family plots.

In the era of feudalism feudal land tenure due to the conquered and uninhabited territories, the allocation of land plots to the peasants for their exploitation. Under the domination of primitive tools and manual labor in the feudal community, the land was divided into strips and pieces, on which the peasant economy was conducted with forced general crop rotation. In England, the so-called "fencing" was carried out for many centuries, from the beginning of the XI century. and until the beginning of the nineteenth century, when English landowners drove peasants from the land and demolished villages. The lands liberated from the peasants were divided into large tracts, on which capitalist agricultural enterprises were created. Land management operations of this type were conducted in other European countries. The landlords confiscated plots from the peasants, leaving them only huts and a small potato field, for which they had to work on the estate. The peasants' field land plots joined the lord's economy. [1.4.6.10].

In all social formations, land management is carried out in the interests of the ruling classes. Historically, land management has changed depending on the replacement of some exploiting classes with others.

The essence of land management for each given historical mode of production is known to be determined by economic relations. The state gives land management certain legal forms, organizes and directs it in the interests of the ruling classes.

In the XX century. After the First World War, in many European countries, using the state machine, governments carried out agrarian reforms in order to strengthen their class support in the countryside.

Especially high level of design organization of territories reached in the days of the Roman Empire, when designed and built man-made landscapes.

In Latin, "kadastr" means registration of the territory in which measurements are made and from historical sources in the Roman Empire it took place in the first century.

In Greece around 550 BC, peasants already had the right to withdraw from communal land use, and this led to a new agricultural system.

Latifundia, as large estates in the system of agriculture, originated in Rome in the II century BC. Most of the land was cultivated by slaves, in the era of the early empire the land was mostly leased to "columns". But most latifundia had a specialization - animal husbandry and were located in the provinces of Africa and only in antiquity latifundia spread in the western part of the Roman Empire [4,11,19].

Land tenure of Kievan Rus can be divided into the following forms of ownership: princely domain ("life" - hereditary property of the prince's family and "prince" - the land of the prince's table), boyar patrimony, monastic patrimony, personal patrimony of church hierarchs, community (community), individual family plots, uninhabited vacant (state lands (prince's table). Relations were formalized by a contract - "near".

Land in Kievan Rus was taxed by the state (represented by the prince) - this is confirmed by written sources. Subsequent transformation of the feudal community in part of the peasants-owners of land (patrimony), led to the transition of some free community members and prisoners of war in the new social status - servants, slaves, outcasts, stench, purchases and serfs, depending on the degree of ownership freedom and economic dependence, including in relation to land ownership.

In the period of the fourteenth - seventeenth centuries. - Polish-Lithuanian era, in cities and large settlements is developing Magdeburg law. At the same time, city self-government bodies operate in the cities, and "soltysy" operate in the villages, which dispose of lands within the limits of their powers. Measures of areas are introduced: 1 lan = 40 seas = 6 gardens; 1 wolf = 33 mortuaries - 19.5 acres \approx 20 ha. Both in name and area, they link the then level of development of the productive forces with the optimal areas for the existing productivity of the peasant family and have a socio-economic orientation.

Lithuanian statutes can be generalized as a set of laws of the feudal Lithuanian state, which extended to the Ukrainian lands that were part of it. Constantly improving the norms of the statutes changed, but they can be conditionally grouped into three statutes: "Old" - 1529, "Volyn" - 1566, and "New" - 1588. Lithuanian statutes were in force until 1840 on lands belonging to the territory of Austria-Hungary.

This reform is also called the Sigmund-Augustus reform. But the division of lands into drags, we find in historical sources in the days of Vytautas (late fourteenth century). Under the reform, the peasant was actually attached to a plot of land (became a serf), while the very possibility of owning the peasant's land was abolished. The general essence of the reform was also not only the redistribution of land to drag, but also the elimination of courtyards that existed from the tribal community and where they took their roots.

In the XVII - XIX centuries in the Ukrainian territories by means of legal norms the role of planning in regulation of land relations is defined and fixed, especially concerning planning of development of cities and rural settlements on the colonized lands of the south where quarter and street building prevailed. appropriate norms of the structure of lands of settlements were developed and introduced. Restrictions, mostly of a military nature, were introduced. ", And then specific individual sites. From the second half of the XVIII century in Ukraine the economic circulation of lands by transfer in rent and even in sublease became widespread. At the same time, when rent for landless peasants was a means of survival, large landowners by renting large tracts of land subleased the land and had an additional benefit from it. [11,18].

After the split of Poland, at the end of the XVIII century, part of the lands of Ukraine came under the rule of Austria. Land cadastre was introduced on these lands between 1785 and 1789, and new principles of taxation were established.

In England, serfdom virtually disappeared in the thirteenth century, despite the fact that the land belonged to landowners. From the XV century in the country was carried out the so-called "fencing", which

separated the lands of peasants and landowners. The shares of landowners were reduced to one place, formed, embanked and besieged. Individual peasants were also fenced off, having received the decision of the communities to leave.

In France in the XV century, serfdom remained only in the south. In the XVI century, landlords (seniors) consolidating the land carried out fencing, while leaving only a third of the land. Along with the land plots of landlords received allotments of strong peasant farms that leased land to landlords. After the revolution of 1789, France followed the path of developing a classical farm.

In Germany, communal lands and the consolidation of individual peasants began in 1782, completing work in 1821, finally approving the division of lands with the elimination of cross-strips, and minimizing easements.

In Denmark, Sweden and Norway, consolidation, redistribution and land fencing began in the 16th century, and were enshrined in law and completed in the 18th century. [1,19].

A somewhat different development of land relations took place in the Ukrainian lands of other states.

On the order of boundary actions in the delimitation of lands and the allocation of land purchased by peasants. "Temporarily obliged". The average per capita allotment here was the lowest among the provinces of the Russian Empire from 1.3 acres to 2.75 acres per capita. According to the law, it was simply forbidden for peasants not to leave their plots en masse for the first 12 years.

According to the results of the 1961 reform, peasants received 45.7% of land on Ukrainian lands, large landowners 46.6%, and the church 7.7%.

What did the 1861 reform bring to the peasantry in Ukraine? First: the utopian expectations of the peasantry remained unfulfilled in nature, in form the peasants received freedom and land in very low amounts and for very high payments;

Third: the landlessness and ruin of the nobility became widespread and acquired a systemic phenomenon, for most nobles the transition to a capitalist system of management was impossible;

Fourth: the state gained direct access to the countryside and peasants without the mediation of the landlords, directly exploiting the land and the peasants; society, which became the main cr eye on the path of building civil society in the lands of the Russian Empire. The misunderstanding of these processes by the ruling elite later led to revolutionary events in the empire.

The crisis of the peasant communal economy, low productivity of peasant lands, rising land prices, lack of income in the countryside formed a revolutionary situation and necessitated another agrarian and land reform.

Such a reform was initiated in October 1906 by decree tsar "On the abolition of certain restrictions on the rights of villagers and former taxable persons." With one main goal: to adapt the village to the conditions of capitalist development of agriculture, to break the rural community and to establish the priority of agriculture at the expense of society.

The capitalist coup in the countryside was supported by the right of peasants to leave the community, with the consolidation of the allocated land in private ownership. The transition of peasants to cuttings began long before this reform and had a positive impact on the development of the region. This was especially true of Volhynia, Zhytomyr County, the Left Bank and southern Ukraine, since the days of the Cossacks. Therefore, the efficiency of individual (farmer) land use was supported not only by the government, but also by the peasants themselves, who were sufficiently informed and informed. after the arrival of wealthy peasants (kulaks).

On May 24, 1911, the law "On Land Management" enshrined land management norms. As a result of measures taken during the years of reform for 1912, 1 million 436 thousand individual farms were allocated in kind, including about 200 thousand in Ukraine. As of 1916, about 440,000 farms were still organized in Ukraine, which accounted for 7 to 14 percent of farms and could not radically affect the agricultural sector as a whole.

After the October Revolution in Petrograd, the Ukrainian peasantry massively supported the Decree on land in 1917, so the Ukrainian Central Council, despite internal opposition on January 31, 1918. approved the "Provisional Land Law" and announced the abolition of private ownership of all land, and land committees were to transfer land to workers before the start of field work in the spring of 1918.

On April 29, 1918, by a letter of P. Skoropadsky, the Ukrainian State revoked all orders of the previous governments and decided to return the ownership of the land with the receipt of appropriate funds and compensation to the owners of the land. With the advent of the Denikin regime, large landownership was restored, along with the protection of small land ownership, within the established norms, in the range of 400-500 acres, with the redistribution of other lands of 10 acres on the farms of landless peasants.

The transformation of land processes in Ukraine between 1917 and 1920 resulted in a sharp increase in middle-class peasant farms from 30 percent to 56 percent, the number of poor farms decreased from 58 to 40 percent, and the number of rich farms from 12 to 4 percent. [1,14]. The main productive force in the countryside was the middle peasant.

The landlord class completely disappeared from the socio-economic field of the part of Ukraine that was within the USSR.

of the Bolshevik part of Ukraine, committees of poor peasants, whose role was limited to the implementation of food distribution or forcible seizure of food from the peasants. The law of December 20, 1920 supplemented the food layout with the layout of sowing and cultivation of land, returning the peasants to a state of serfdom, creating the so-called sowing committees.

In the late 1920s, the Bolshevik government set out to curtail the new economic policy (NEP), using administrative-command methods, and forcibly carried out the complete collectivization of land from 1928 to 1933 and the reform of the agrarian sector as a whole by revolutionary force.

Collectivization - as a union of peasant farms in the collective was defined by the USSR law "General principles of land use and land management" from 15.12.1928 and the law "On measures for socialist restructuring of agriculture in areas of complete collectivization and the fight against the kulaks" from 01.02.1930 and a number of other regulations. At the end of 1933, collectivization covered 65%, and at the end of 1935 - 91% of farms.

After the liberation of Ukraine from invaders, the collective farm system was restored, dekulakization and land reform continued in Western Ukraine. It was carried out in two stages: the first was the confiscation of large landowners' lands and the lands of the occupiers' accomplices and the transfer of ownership to small peasant families.

peasants of economically strong farms. Despite mass repressions, only in 1950 in the villages of Western Ukraine the level of collectivization rose to 96% of farms. The means of eliminating the kulaks were the same as in the 1930s, when dekulakization was accompanied not only by the confiscation of property and land, but also by the eviction of families. Thousands of families were not only displaced, but simply physically destroyed. Against the background of famine in 1945-1949 in most regions of Ukraine, especially in the south, in 1945 the USSR supplied 300,000 tons of grain to Romania, and in 1947 600,000 tons to Czechoslovakia. In general, agricultural products in these years accounted for a third of Soviet exports.

The financial situation was slightly better for those peasant families who worked in the state MTS, where payment was guaranteed at the level of 3 kg of grain and 2.5 rubles.

In 1950, 48.9% of farms provided less than 1 kg of grain per working day, and 52.0% of farms gave less than 1 ruble per working day. With an average possible number of 286 working days, it is possible to estimate the general living conditions of the peasants of that time and the degree of their exploitation. [1,10,12].

At the end of the 1980s, the agricultural sector of Ukraine's economy accumulated too many problems and contradictions, which required subsequent reform measures by the state and changes in land relations in the country as a whole. The Soviet Food Program, developed in the 1980s, failed, and negative trends in the provision of food to the population grew.

The core of agrarian relations is the form of land ownership, land relations themselves and the nature and methods of use of agricultural land. Historically, the implementation of land reform in Ukraine is aimed at transforming state and collective property into private and forming on its basis a more effective socio-economic system of relations with a high motivational mechanism to work with a stable system of responsibility for its results. In the late 1980s, land degradation in Ukraine reached a critical level, and the yield of major crops lagged behind the European level by almost 2 times.

In the early 1980s, a national food program was developed (1982) and Another reform of the industry management system was carried out in the direction of cooperative principles and democratization of the system, with the creation of agro-industrial associations, with partial industrialization of agriculture. As a result of these actions, the productivity of the agricultural sector has increased 2.1 times in two decades, and reached its maximum level in 1990.

In the early 1990s, in the context of statehood formation, scientists and the public in Ukraine formed the main the idea of the need for agrarian and land reform, which is based on the essence of restoring human ties with nature, not only by expanding the freedom of land management, but also the transfer of ownership of the main national resource - land.

On December 18, 1990, the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR adopted the Land Code of Ukraine, Resolution № 563-XII "On Land Reform", according to which all the lands of the republic were declared the object of reform.

The task of this reform was recognized as the redistribution of land with the simultaneous provision of their lifelong inherited ownership to citizens, permanent ownership of enterprises, institutions and organizations, as well as use to create conditions for equal development of various forms of land management, formation of diversified economy

The Law on Cooperation legalized collective, family contracts and defined land lease as a legal form of contractual relations.

At the first stage (1991 - 1993 pp.) there was a privatization of land and its free transfer to the ownership of collective farms, as well as land - to citizens of Ukraine in private ownership for personal subsidiary farm. During this period there is a revival of peasant farms and a policy of liberalization of markets, including food.

On December 18, 1990, the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR adopted the Land Code of Ukraine, Resolution № 563-XII "On Land Reform", according to which all the lands of the republic were declared the object of reform.

The task of this reform was recognized as the redistribution of land with the simultaneous provision of their lifelong inherited ownership to citizens, permanent ownership of enterprises, institutions and organizations, as well as use to create conditions for equal development of various forms of land management, formation of diversified economy

The Law on Cooperation legalized collective, family contracts and defined land lease as a legal form of contractual relations.

At the first stage (1991 - 1993 pp.) there was a privatization of land and its free transfer to the ownership of collective farms, as well as land - to citizens of Ukraine in private ownership for personal subsidiary farm. During this period there is a revival of peasant farms and a policy of liberalization of markets, including food.

On December 18, 1990, the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR adopted the Land Code of Ukraine, Resolution № 563-XII "On Land Reform", according to which all the lands of the republic were declared the object of reform. [1,6,14].

The task of this reform was recognized as the redistribution of land with the simultaneous provision of their lifelong inherited ownership to citizens, permanent ownership of enterprises, institutions and organizations, as well as use to create conditions for equal development of various forms of land management, formation of diversified economy

The Law on Cooperation legalized collective, family contracts and defined land lease as a legal form of contractual relations.

At the first stage (1991 - 1993 pp.) there was a privatization of land and its free transfer to the ownership of collective farms, as well as land - to citizens of Ukraine in private ownership for personal subsidiary farm. During this period there is a revival of peasant farms and a policy of liberalization of markets, including food.

Conclusions. The institutional factors of the evolutionary development of land relations in the world and in modern Ukraine, in particular, are identified.

The historical aspect of the formation and development of land relations shows that their essence is reduced to changes in land ownership and has private

It is determined that the strategic goal of the state should not be the redistribution of land, but the creation of effective competitive economic structures of the market type and the spread, above all, leases and mortgage transactions.

Further development of land reform has been established, which consists in stimulating cooperation, improving lease relations and expanding mortgage operations, which will further introduce a full-fledged land market in Ukraine.

REFERENCES:

- 1.Sharyi G. (2016). *Institutional support for the development of land relations in the agricultural sector of Ukraine* [Text]: monograph. City of Education and Science of Ukraine, Poltava. nat. tech. Univ. Yu. Kondratyuk. Poltava. 604 pp.
2. Rubanik V. (2006). Legal regulation of land relations in Kievan Rus and feudally fragmented Russia. *Land Law of Ukraine*. №5.

3. Miroshnichenko A. M. (2009). *Land law of Ukraine: Textbook*. Kyiv. Alert; CST; CUL.
4. Polonska-Vasylenko N. (1992). *History of Ukraine*; in 2 volumes - vol.1. Kyiv.
5. Budzilovych I., Yurchenko A. (1994). Lease of land in Ukraine. *Law of Ukraine*. №10.
6. A textbook on the history of the state and law of Ukraine, vol. 1. Kyiv. 1997.
7. *Current issues of land reform in Ukraine*. Ed. Yu.D. Bilyk. Kyiv. 2004.
8. Tretyak A. (2002). *History of land relations and land management in Ukraine: Textbook*. Kyiv.
9. Saxon mirror. Monuments, comments, research / Under ed. Koretsky. Kyiv. 1985.
10. *Encyclopedia of the History of Ukraine*. Vol. 1. Kyiv. Scientific thought. 2000.
11. Yurchenko A., Budzilovich I., Perekhodyuk M. (2001). *History of development of land ownership in Ukraine* (second half of XVII - first half of XIX century). *Land management*. №2. Pp. 59.
12. *Formation of the land market in the country* / Edited by A. Danelenko, Y. Bilyk. Kyiv. 2002.
13. Hrushevsky M. S. (1990). *Essay on the history of the Ukrainian people*. Kyiv.
14. Tretyak A., Dorosh O. (2006). *Land management*. Kyiv. LLC "CZRU". 462p.
15. Bilyk Y. (2001). *Land reform in Ukraine: Reference edition*. Kyiv. 29 p.
16. Dorosh O. (2008). *Land management*. Kyiv, LLC "August Trade". 462 p.
17. Yurchenko A., Kuzmin A. (2009). *Modern land policy of Ukraine*. Kyiv. Intertechnology. 260 p.
18. Dobryak D., Babmindra D. (2006). Ecological and economic principles of land use reform in market conditions. Kyiv. Urozhay. 336 p.
19. Makarchuk V. (2004). *General history of the state and law of foreign countries*. Tutorial. View. 4, ext. Kyiv. 441p.

УДК 332.3.7(477)

JEL Q15, Q24, Q28

Шарій Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор. **Дубіщев Віктор Петрович**, доктор економічних наук, професор. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Розвиток земельних відносин у системі продуктивних сил суспільства**. Проведено аналіз земельних трансформацій, перетворень і реформ у світі та в Україні. Розглянуто вісім історичних періодів земельних відносин в Україні: перший – давні часи; другий – період Київської Русі; третій – Польсько-Литовський період; четвертий – Козацька держава й Гетьманщина; п'ятий – входження до Російської та Австрійської імперій; шостий – 1917 – 1920 роки – земельні революційні трансформації (УНР); сьомий – період СРСР; восьмий – держава Україна. Ураховано той факт, що зміст економічних відносин власності на землю складають володіння, користування і розпорядження земельною рентою та окремими правами на земельні ресурси. Етапи розвитку земельних відносин в основному пов'язані зі зміною економічних відносин, відносин власності на землю для використання їх у різних галузях господарської діяльності. У всіх суспільних формаціях землеустрій провадиться в інтересах панівних класів. Історично змінювався землеустрій залежно від заміни одних експлуататорських класів іншими. Суть землеустрою для кожного історичного способу виробництва визначається економічними відносинами. В історичному плані здійснення земельної реформи в Україні спрямовано на трансформацію державної і колективної власності в приватну та формування на її базі більш ефективної соціально-економічної системи відносин з високим мотиваційним механізмом до роботи зі стійкою системою відповідальності за її результати.

Ключові слова: землеустрій, земельні відносини, етапи розвитку, власність на землю, земельні реформи.

UDC 332.3.7(477)

JEL Q15, Q24, Q28

Sharyi Grygorii, Doctor of Sciences (Economics). **Dubishchev Viktor**, Doctor of Sciences (Economics), Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Development of land relations in the system of productive forces of society**. An analysis of land transformations,

transformations and reforms in the world and in Ukraine, in particular, has been introduced. Eight historical periods of land relations in Ukraine are considered: the first - ancient times; the second - the period of Kievan Rus; third - the Polish-Lithuanian period; fourth - the Cossack state and the Hetmanate; fifth - joining the Russian and Austrian empires; sixth - 1917 - 1920 - land revolutionary transformations (UPR); seventh - the period of the USSR; the eighth is the state of Ukraine. The fact is taken into account that the content of economic relations of land ownership consists of possession, use and disposal of land rent, and certain rights to land resources. The stages of development of land relations are mainly related to changes in economic relations, land ownership relations and development for their use in various sectors of economic activity.

In all social formations, land management is carried out in the interests of the ruling classes. Historically, land management has changed depending on the replacement of some exploiting classes with others. The essence of land management for each given historical method of production is determined by economic relations. Historically, land reform in Ukraine is aimed at transforming state and collective property into private and forming on its basis a more effective socio-economic system of relations with a high motivational mechanism to work with a stable system of responsibility for its results.

Key words: land management, land relations, stages of development, land ownership, land reforms.

DIGITAL MODERNIZATION OF UKRAINE ECONOMIC PROCESSES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Liudmyla Boldyrieva*, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor
Alina Chaikina**, PhD (Economics), Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

* ORCID 0000-0002-9147-5524

**ORCID 0000-0003-3821-2079

© Boldyrieva L., 2021.

© Chaikina A., 2021.

Стаття отримана редакцією 09.08.2021 р.

The article was received by editorial board on 09.08.2021

Introduction. The modern world is changing under the influence of digitalization. Advanced digitization tools help to become flexible and efficient professionals in complex and unpredictable conditions. Trends in the development of informatization associated with the introduction of digital communication technologies and platforms are unprecedented. Sectors of the economy based on information and communication technologies are called “digital economy” [1]. That is why the government of Ukraine has chosen the total digital transformation of our country as one of the most important priorities. However, this raises questions about what are the appropriate opportunities for business and professionals in certain sectors of the economy.

Of course, recent events, in particular the COVID-19 pandemic, have prompted both public authorities and businesses, as well as ordinary citizens, to think about their willingness to work, experiment and learn in real time in the digital world. Due to quarantine measures, many companies were forced to transfer employees to remote work. The transition to remote work required technological solutions – development of IT infrastructure, security systems, communications, electronic task setting and tracking their implementation. And at the same time there was a need to train staff on how to use it all and adapt to change. In addition, the coronavirus has become a crash test for implemented projects of state’s digitalization and verify their performance in conditions of uncertainty.

Review of recent sources of research and publications. Ben Tarnoff in his work “The data is ours! What is big data?» defines that digitization makes data infinitely more abundant, because it becomes much easier to create, store, and transmit [2]. According to the researcher, sensors can be attached to any device (conveyor, gas turbine or transport container) and receive data. The ability to obtain information about the production process in order to optimize it has reached the level of sophistication [2]. Assistant Director-General for Communication and Information UNESCO Moez Chakchouk emphasizes that in the 21st century, digital technologies offer unprecedented opportunities for access to information, freedom of expression, human connectivity, technological innovations, as well as multistakeholder engagement [3]. In work «WIPO Technology Trends 2019: Artificial Intelligence» WIPO Director General Francis Gurry emphasizes that AI is fast becoming part of our everyday lives, changing how we work, shop, travel and interact with each other [4]. F. Gurry convinced that yet we are only at the beginning of discovering the many ways in which AI will have an impact on – and indeed challenge – business, society and culture. There are numerous misconceptions and misgivings about the nature of AI, and in particular the challenge it poses to humankind. Given these widely held reservations and concerns, it is essential to have a factual basis for policy discussions about innovation in AI [4].

Setting objectives. Main purpose of the article is to study the current state of digital modernization of Ukraine’s economic processes in the context of European integration.

Result of the research. The digital economy is significantly changing and will change traditional business processes. A feature of the digital economy is its connection with the so-called on-demand economy. The purpose of which is to gain access to goods and services at a time when it is needed. Digital spillover occurs when digital technologies accelerate the transfer of knowledge, innovation in business and

increase productivity within the company through the supply chain of industries to achieve sustainable economic development [5].

Achieving the most complex levels of the economy digitalization is a radical transformation of industrial relations of participants, the result of which is integration of production and services into a single digital (cyberphysical, i.e. coexistence in the form of material elements and interacting mathematical models of these elements) system (Fig. 1) [5].

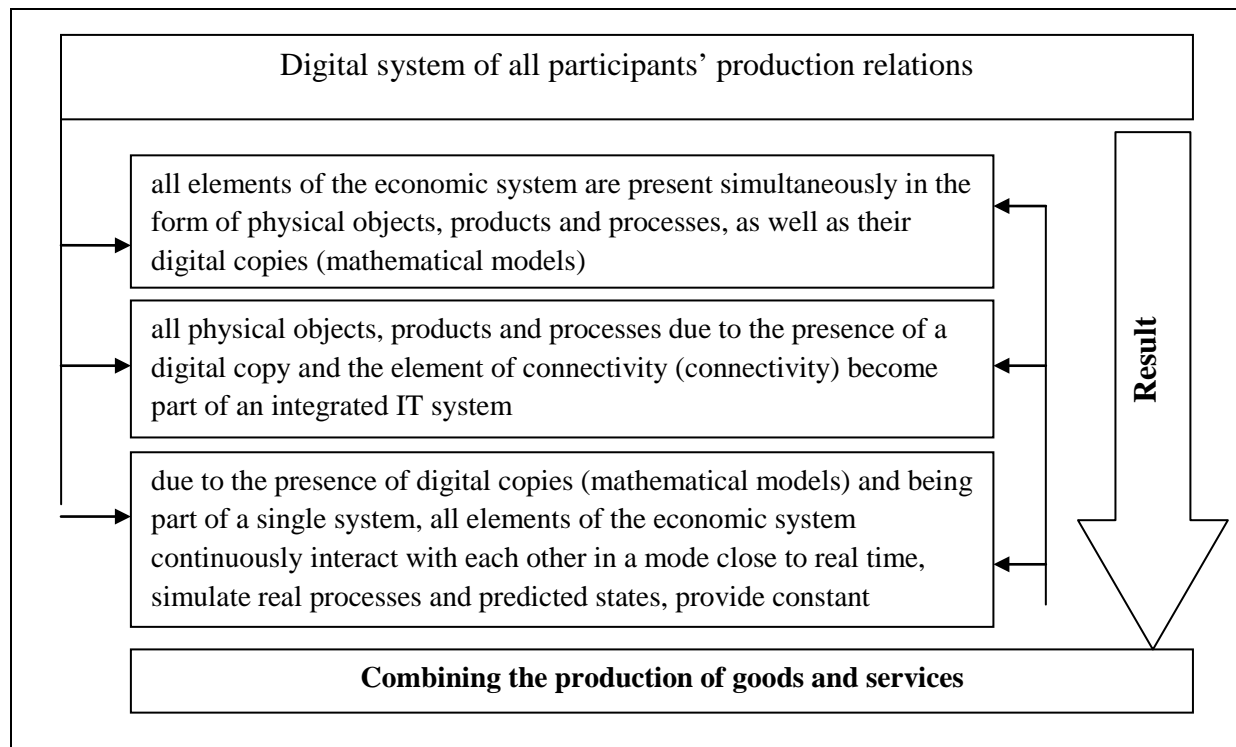

Fig. 1. A digital system of all participants' industrial relations, the result of which is the combination of goods production and provision of services

The main segments of the digital economy shown in Fig. 2 [6].

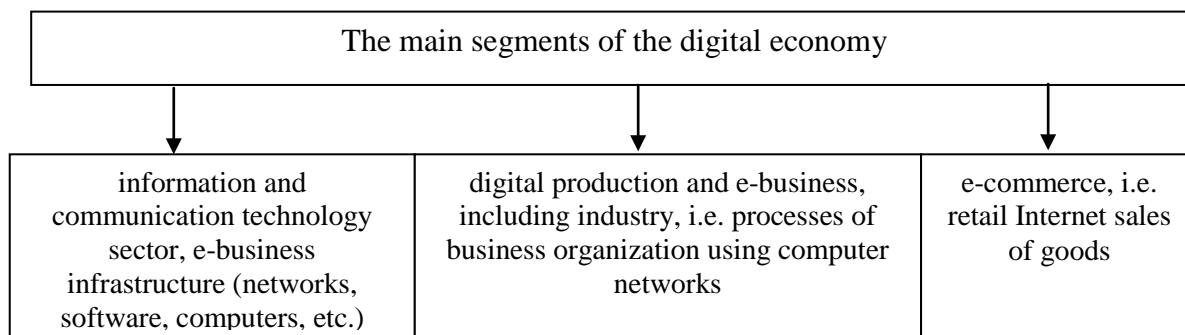

Fig. 2. The main segments of the digital economy

The development of technology and automation has a profound effect on the labor force of any country. According to experts, no country in the world has a formally presented strategy for adapting to future changes, and governments are trying to develop effective strategies for the digital economy, facing ever-changing priorities [7].

To mitigate the future shock of society, governments around the world use the following types of actions, which can be called adaptation strategies (Fig. 3).

Legislative slowdown in the spread of technology as a strategy implies that many existing laws can be used to slow down automation processes (Fig. 3). Examples are laws that prohibit the operation of fully

autonomous vehicles on public roads, prevent development of unmanned taxis and trucks, and temporarily protect drivers from losing their jobs. The reluctance to switch to distributed registers on blockchain technologies leaves an opportunity for employees' employment of different registration services. Such actions may delay the introduction of new technologies for some time, but without a parallel adaptation process it will only exacerbate future shocks.

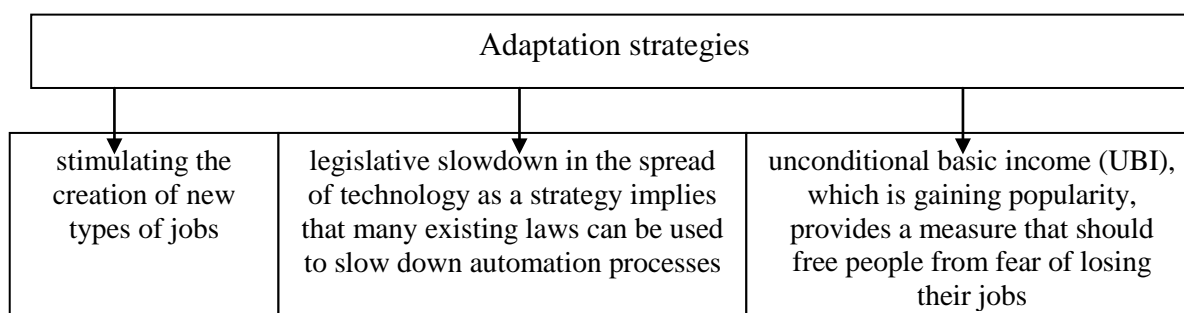

Fig. 3. Adaptation strategies, which are used to reduce the shock of society

It is well known that people, among other things, perceive work as meaningful to their lives. Therefore, if a person is deprived of employment and offered unconditional income in return, the result may be ambiguous. Many people may lose their sense of purpose in life. However, any adaptation strategy can be adjusted by any sudden event.

The level of digitalization of Ukraine's economy in each industry is different. In such areas as financial services, communication services, logistics, Ukrainian companies use the achievements of information technology as widely as foreign competitors. However, in a number of industries, intensity of the use of digital technologies (as well as everything related to them – automation, robotics) is extremely low (for example, in the mining industry). This situation is the reason for the significant lag in the industry productivity.

The share of some digital services in Ukraine and the European Union is given in table 1.

Table 1

The share of some digital services in Ukraine and the European Union, % [8]

Digital services	Ukraine	the European Union
E-commerce in retail trade	4	7
Organizations that use CRM systems	10	33
People who buy online	23	55
People who receive services online	29	48

Thus, the analysis showed that in Ukraine the share of: e-commerce in retail trade is 4%, which is almost 2 times less than in the EU; organizations that use CRM-systems in Ukraine is equal to 10%, which is 3.3 times less than in the EU; people who buy online is 23%, which is 2.4 times less than in the EU; people who receive services online is 29%, which is almost 2 times less than the EU.

Thus, it is clear that the impact of the digital economy on the labor market will be positive. Unequivocally unique are fifth generation 5G technologies, which accelerate data transmission by almost 40 times or more. Further development of such technologies will lead to a revolution in industry, agriculture and transport. If we talk about the real speeds that await ordinary users, then in 5G they will reach 10 Gbps (for comparison: now the maximum speed of 4G for subscribers rarely exceeds 100 Mbps).

The possibility of uninterrupted and high-speed data transmission, as well as the ability of devices to exchange data directly will allow remote control of agricultural machinery, industrial works or unmanned vehicles. The impact of 5G technologies on people's lives is shown in table 2.

First of all, in order to predict probable image of the labor market and workers in a digital economy, it is necessary to clearly outline the main processes and megatrends that determine profile of the future labor market and affect changes in economic and social relations. Secondly, it is necessary to determine how the content of "work" will change, as well as how the very concept of "labor activity" will be interpreted.

Table 2

Scope of 5G and effect

Scope of 5G	The effect of application
Unmanned vehicles	Eliminate dangerous signal delay at high speed.
Industry	High-speed industrial works and unification of infrastructure.
Agriculture	Remote management of agriculture, monitoring of agricultural lands and animals.
Education	Online and offline learning.
Telemedicine	Remote real-time operations. Use of distance communication in the form of electronic messaging.
Telecommunications	Interactive virtual reality, interaction at a distance.

Therefore, the megatrends that will shape the scope of future labor relations include following:

- technological progress, automation and robotics (technologies can make life easier, increase its productivity, quality and duration);
- cloud technologies and cloud computing (great opportunities for remote work and involvement of third-party contractors, connecting them to a single system with the ability to monitor and control all processes);
- digitization of personal space (transition from general digitization of the outside world to digitization of personal space);
- Big Data 10 (the Internet becomes a “network of everything”) [9; 10];
- Internet of Things allows to provide control and remote control in real time of many devices (things) through special devices. This technology implements the concept of a Smart home;
- gig-economy is a radical change in the labor market, its transition from the availability of jobs with permanent employment in one employer to temporary projects from different companies to one independent employee;
- formation of a network society and network economy (mesh economy).

Thus, as a result of structural changes in the economy, the share of traditional industry, which formed demand for standard employment and which is exhausting, is declining. The share of services sector, which operates in flexible working hours, with a longer or shorter working day than the current legislation, is increasing. There is also an increasing need for greater mobility of labor resources, which leads to a stronger role of fixed-term employment contracts.

The Cabinet of Ministers of Ukraine by its order of March 3, 2021 approved the Concept for the development of digital competencies and approved an action plan for its implementation [11]. The strategic goal of the Ministry of Education and Science is to teach digital literacy to 6 million Ukrainians in three years. To this end, in 2020 a national online platform was launched, as well as the first national test for digital literacy “Digits”. In addition, a network of 2,000 offline digital education hubs throughout Ukraine has already been built, and another 4,000 hubs are being added to the network.

The concept of digital competencies development by 2025 outlines challenges for the development of digital competencies in Ukrainian society and identifies ways to overcome them and expected results from its implementation. It also lays the groundwork for the creation of a national strategy and strategic action plan for the development of digital competences in society.

The implementation of the Concept will help protect Ukrainians from potential dangers in the digital environment, especially those that occur due to the human factor. They will know the basic rules of behavior on the Internet, typical algorithms of action in case of information attacks, will secure their own personal data, will recognize fakes [11].

Conclusions. Thus, in the digital economy, both the nature of labor and the whole system of labor relations changes, and information becomes the subject of labor. In this case, the digital labor market involves interaction of the employer with employee on a digital platform in remote work. An employee can be employed remotely and territorially where his competitiveness and working conditions allow. The means of labor are digital devices such as computers, tablets, mobile phones, cameras, and more. The initial information required for employment is recorded in digital form. The information is aimed at the activities of a specialist who, thanks to his knowledge, experience and ability to produce innovations, makes changes to it.

The scientific novelty of the obtained results is to substantiate the theoretical foundations of the process of Ukraine economic processes digital modernization in the context of European integration, in

particular the further development of adaptation strategies used in modernizing the economy using “digital technologies” to reduce public shock.

Prospects for further research in this area are to study the level of digitization of each individual sector of the domestic economy.

REFERENCES:

1. Negroponte, N. (1995). *Being Digital*, Knopf, New York. 256 p.
2. Tarnoff B. (2018). The data is ours! What is big data? And how do we democratize it? *Logic Magazine*, May.
3. UNESCO's Internet Universality Indicators: A Framework for Assessing Internet Development. Paris. 2019.
4. WIPO Technology Trends 2019: Artificial Intelligence. World Intellectual Property Organization. Geneva. 2019.
5. Pyshchulina O. (2020). *Digital economy: trends, risks and social determinants*. Kyiv: Zapovit Publishing House. 274 p.
6. Mesenbourg T. L. (n. d.). Measuring the Digital Economy, U.S. Bureau of the Census. Retrieved from: <http://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/digitalecon.pdf>
7. Digital Adoption Index, Worldbank. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016/Digital-Adoption-Index>
8. Dannikov O. V., Sichkarenko K. O. (2018). Conceptual principles of Ukraine's economy digitalization. *Market Infrastructure*. Vol. 17. Retrieved from: http://market-infr.od.ua/journals/2018/17_2018_ukr/15.pdf.
9. Weber S. (2017). Data, development, and growth. *Business and Politics*. No 19 (3), pp. 397–423.
10. World Trade Report 2018: The Future of World Trade – How Digital Technologies are Transforming Global Commerce. World Trade Organization, Geneva.
11. The Cabinet of Ministers approved the Concept for the Development of Digital Competences until 2025 / *Press Office of the Ministry and the Committee for Digital Transformation of Ukraine* (March 3, 2021). Retrieved from: <https://thedigital.gov.ua/news/kabmin-skhhvaliv-kontseptsiyu-rozvitkutsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku>.

УДК 338.2

JEL O14, O31, M21

Болдирєва Людмила Миколаївна, доктор економічних наук, доцент. **Чайкіна Аліна Олександрівна**, кандидат економічних наук. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Цифрова модернізація економічних процесів в Україні в умовах євроінтеграції**. Вивчено особливості цифрової економіки та її зв'язок з так званою економікою на вимогу (on-demand economy). Досліджено кардинальну трансформацію виробничих відносин учасників, результатом якої є об'єднання виробництва і послуг в єдину цифрову систему. Проаналізовано основні сегменти цифрової економіки. Доведено, що розвиток технологій та автоматизації кардинально впливає на трудові ресурси будь-якої країни. Вивчено адаптаційні стратегії, які застосовують уряди різних країн світу для пом'якшення майбутнього шоку суспільства, а саме: стимуляцію створення робочих місць нового типу; законодавче уповільнення поширення технологій; безумовний базовий дохід (ББД). Досліджено рівень цифровізації економіки України. Наведено частку деяких цифрових сервісів в Україні та Європейському Союзі. Досліджено позитивний вплив розвитку цифрової економіки на ринок праці. Охарактеризовано технології п'ятого покоління 5G (fifth generation). Розглянуто можливість безперебійної і надшвидкісної передачі даних, а здатність пристроїв обмінюватися даними безпосередньо дозволить дистанційно управляти сільгосптехнікою, промисловими роботами або безпілотними автомобілями. Проаналізовано мегатенденції, що формуватимуть сферу майбутніх трудових відносин: технологічний прогрес, автоматизація і роботизація; хмарні технології та хмарні обчислення; цифровізація особистого простору; великі дані (Big Data) 10; інтернет речей дозволяє через спеціальні пристрої забезпечити контроль і дистанційне керування в реальному часі багатьма приладами (речами); гіг-економіка – це кардинальні зміни на ринку праці, його перехід від наявності робочих місць з постійною зайнятістю в одного роботодавця до тимчасових проектів від різних компаній в одного незалежного працівника; становлення мережевого суспільства та мережевої економіки (mesh economy). Вивчено структурні

зміни в економіці, попит на стандартну зайнятість, сектор послуг, який функціонує в умовах гнучкого робочого часу. Доведено, що у цифровій економіці змінюється як характер праці, так і вся система трудових відносин, зокрема інформація стає предметом праці, а засобами праці виступають цифрові пристрої, такі як комп'ютери, планшети, мобільні телефони, камери тощо.

Ключові слова: розвиток, стратегії, цифрова економіка, цифровізація, цифрові технології, цифрові сервіси.

338.2

JEL O14, O31, M21

Boldyrieva Liudmyla, D. Sc. (Economics), Associate Professor. **Chaikina Alina**, PhD (Economics), Associate Professor. National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Digital Modernization of Ukraine Economic Processes in the Context of European Integration.** The peculiarities of the digital economy and its connection with the so-called on-demand economy were studied in the article. The cardinal transformation of participants' production relations, the result of which is the integration of products and services into a single digital system, was studied. The main segments of the digital economy were analyzed by authors. It was proved that the development of technology and automation has a profound effect on the labor force of any country. Adaptation strategies used by governments around the world to mitigate future societal shocks were studied, namely: stimulating the creation of new types of jobs; legislative slowdown in the spread of technology; unconditional basic income (UBI). The level of digitalization of the Ukrainian economy was studied. The share of some digital services in Ukraine and the European Union was given.

Keywords: development, strategies, digital economy, digitalization, digital technologies, digital services.

CURRENT TASKS, PROCEDURES AND TOOLS OF INNOVATION-HIGH-TECH DEVELOPMENT OF UKRAINE

Oleksandr Redkin*, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Oleksandr Zyma**, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Roman Pahomov***, PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Tsvihunenko Olha****, PhD student
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

* ORCID 0000-0002-6449-050X

** ORCID 0000-0001-7484-7755

*** ORCID 0000-0001-9169-8296

**** ORCID 0000-0002-3074-2350

© Redkin O., 2021

© Zyma O., 2021

© Pahomov R., 2021

© Tsvihunenko O., 2021

Стаття отримана редакцією 21.08.2021 р.

The article was received by editorial board on 21.08.2021

Introduction. An objective understanding of the existing problems and strategic miscalculations in attempts to reform and develop the state economy in the previous years contributed to the search for effective ways of transition of the domestic economy to an innovative model of sustainable economic growth.

Overview of recent researches and publications. Well-known domestic and foreign scientists I. Balabanov, V. Bilyakov, I. Blank, S. Valdaytsev, Z. Varnaliy, V. Vasylenko, A. Vasiliev, G. Vasilkov, O. Vostryakov, O. Gavrylruk, I. Halytsia, V. Geets, N. Goncharova, O. Grebeshkova, V. Grynyov, V. Grishko, V. Gunin, M. Denysenko, V. Dubishchev and others have made a significant contribution to the study of problems and tasks of the domestic economic complex modernization, development of theoretical justifications and practical procedures for managing innovative processes and development of high-tech production.

Analysis of well-known publications [1-17] showed that although today there are some researches in the field of theory and practice of reforming and developing the state economy, but there are still problems of innovative development of the domestic economy, its scientific, technical and technological sphere.

The purpose of the article is to highlight the results of theoretical research and practical recommendations for finding effective ways to transition the domestic economy to an innovative model of sustainable economic growth, Ukraine's transition to world economic standards and ensure competitiveness. The analytical method of researches was used in the article. The methodological basis of the study was a systems approach, which was based on such principles as integrity, structure, the relationship of system and environment.

Basic material and results. Summarizing the views of leading scientists and based on the results of our own analysis of global approaches to modern innovation and technological progress and sustainable growth of industrialized countries and leading companies in the world [1,2], we must first give our vision of the main features of Ukraine's strategy high-tech development. Among the key issues to be addressed are: the existing problems of innovative development and the main reasons for the inefficiency of the domestic economy, its scientific, technical and technological sphere; strategic aspects of high-tech production in Ukraine; innovative incentives and moderators of its sustainable economic growth; new modern mechanisms and standards.

In our opinion, the main problems of the national economy, which cause its low efficiency and competitiveness, today are:

a) the decline in the level of innovation, technology and economic potential of the national economy and the lack of its progress over the past 30 years;

b) inconsistency and weakness of the state policy of innovative development to ensure sustainable growth of the national economy.

The main reasons for the inefficiency of the economy are: inconsistency of previous economic reforms; insufficiency of legislative, normative, scientific-methodical base of National Innovative System formation and high-tech production; the absence of the National Strategy and Development Program, a clear state policy of innovative economic development, the mechanism of their implementation; limited and inefficient funding; lack of economic incentives for business entities; weakness and inefficiency of National Innovative System, including as a result of violation of its links with the needs of production and consumers, etc.

To eliminate these negative causes that arose during the previous period of the domestic economy formation, it is necessary to develop a more advanced and modern mechanism for its qualitative and systematic modernization, which would ensure the development of high-tech production:

1. The main goal of innovation and technological progress of the state should be the formation of a modern mechanism for increasing the quality, productivity, energy efficiency and competitiveness of the national economy through its technical and technological modernization, raising to world standards processes of creation and production of science-intensive products, as well as the use of high technology, advanced forms of organization and management to ensure sustainable economic development.

2. The main tasks of creating an advanced National Innovative System are:

a) ensuring the effectiveness and competitiveness of the domestic innovation sector and development through: advanced education focused on innovative and high-tech development of Ukraine and its economy; increasing the efficiency and competitiveness of the domestic research and development sector, ensuring its integration into the European Research Area; ensuring the integration of academic and university science, higher education with the processes of economic development and production;

b) progress of innovation infrastructure due to: financial and credit support of innovative projects and programs; improvement of production and technological innovation infrastructure, strengthening its role in modernizing the economy; development of information and communication and consulting systems; expansion of volumes and quality of technology transfer and capitalization of intellectual work results, attraction of the newest systems of carrying out scientific researches, the organization and management of manufacture;

c) improvement of state support and the system of levers for accelerating the modernization of the economy on the basis of innovation and technology through: state stimulation of priority areas of economic development; introduction of an effective mechanism of public-private partnership; ensuring the protection of domestic interests and producers in domestic and foreign markets;

d) growth of society innovative culture by: creating a positive attitude to innovation and engineering activities aimed at scientific, technical and high-tech progress of the state; development of professional skills and human resources in the field of innovation and in the implementation of targeted programs of innovation and technological progress of the domestic economy.

3. The main goals of innovative and technological development of production and industry are: modernization of technical and technological base; improving the quality of production and products; development of international cooperation and national priorities in the world market; protection of the state interests in the field of its technological security; formation of transnational high-tech systems, scientific and technical alliances for the creation and transfer of advanced technologies and production systems to Ukraine; development and implementation of priority programs for the development of high-tech research and production systems.

Innovation and strategic moderators of the national economy transformation and the foundations' formation for the beginning of sustainable state economic growth should be the development and implementation of: national concept, strategy and program of innovative development; mutually agreed with them relevant concepts, strategies and programs of regional and sectoral development; mechanism and standards of project and program-target development management.

The main tasks of these strategic measures and processes should be: ensuring the state innovation policy of balanced interaction of scientific, educational, technical, investment and entrepreneurial potentials; development and implementation of a mechanism for intensifying the innovation activities of economic systems and entities; dissemination of innovation and development in all areas of the economy.

We believe that the National Development Strategy should integrate: specific measures of national and regional progress, which are carried out with direct budget funding and implement the priority

development goals; implementation of innovative activities by economic entities, investments of innovative nature, as well as increasing the supply of innovative products, technologies and knowledge.

All this will provide a synergistic effect due to: preservation and progress of domestic scientific, technical and innovative potential; improving the legislative and regulatory framework for development; systematic and consistent implementation of economic management functional principles and its innovation sphere; organic coverage of all elements of innovative development in National Innovative System; elimination of disparities in the industrial and innovation potential of the state different regions; creation of Ukraine innovative development modern centers; harmonization of relations between the authorities, both among themselves and with the business, scientific and educational sectors of the economy and territories; transfer to Ukraine of high and critical technologies, as well as their diffusion from the sphere of military-industrial complex to civilian application in the economy; growth of the share of venture investments in high-tech production to 70% of all innovative investments in production; attracting private capital in the scientific and technical sphere; growth of turnover on the stock market of the share of securities issued by small high-tech firms.

The above strategic parameters of innovation and technological modernization of the national economy require the formation of modern mechanisms and standards for their effective implementation. The analysis of world experience in this area allows us to recommend the following procedure for improving the state policy of Ukraine innovative development and its management system:

a) planning and legislative consolidation of the National Strategy of state-political, social and socio-economic progress of Ukraine for the next ten years. This document should determine the directions and pace of the state transformation in this strategic period of its development;

b) formation of a better strategic and current state innovation development policy, which covers the legislatively and procedurally defined Concept, Strategy, Innovation Development Program, procedures and tools for their implementation;

c) the formation of clear and effective mechanisms for their coordination with strategic management processes in other areas of economic development;

d) transition to the methodology of strategic program-target and development project management, the main elements of which should be: definition of modern social needs and interests; macroeconomic forecasting and planning; hierarchical definition of strategic, tactical, current development goals; ensuring the social orientation of the economy and development processes; development and approval of a new Concept of sustainable socio-economic and innovative development and its state regulation; development and approval of a new National Strategy for Sustainable Socio-Economic Development and a Plan for its implementation with the definition of mechanisms of state innovation policy in this area; transition to a unified methodology of strategic program-target planning and development implementation, including through the improvement and application of PMBoK project management standards [3];

e) taking into account the world and national experience of planning, organization, coordination, control and regulation of the implementation and ensuring the effectiveness of development results.

In our opinion, the mechanism of strategic program-target and project management of priority directions development and spheres of economy should cover the following groups of unified procedures and standards: development and substantiation of the development program concept; evaluating the program effectiveness taking into account the risk factor; feasibility study of the program and draft program examination, its main measures and parameters; planning of management activities for the design of program activities and processes of their implementation at all program life cycle stages; development of the program subject area, its budget, financial plans, their state examination and approval; selection of organizational structures for professional program management, its main performers and other participants on a competitive basis; contract, information and communication activities to ensure software transformation; organization of software transformations, including procurement and supply of resources, transfer of high and critical technologies; organization and coordination of the team and program participants; implementation of constant controlling, regulation and making changes; organization of effective completion of key stages and target projects of the program, transition to a new phase of development and transformation; maximum consideration of the so-called "human factor", the system of professional activity standards and program modern management and its results; comprehensive evaluation of projects and programs effectiveness, their investment support, expected and actual results.

Today, industry is the largest in volume and importance, unique in complexity of material production and part of the national economy, in which economic entities extract raw materials, fuel, other minerals, produce the whole set of tools, most of the items of labor and consumption based on application, modern

equipment, advanced technologies, various forms of production organization, business processes and management.

Considering industry as a complex economic system, it should be determined that its main features are integrity, hierarchical construction, exogenous nature and continuity of development.

The best practices of modern industrial progress show that the economic growth of the EU countries is largely due to profound structural changes that have ensured the implementation of high innovation and technological developments and measures, economic and rational use of resources, and other positive effects. The dynamic growth of production in most countries of Southeast Asia, China, India, Brazil was due to accelerated innovation and technological development in the most promising industries that today create and manufacture: air and space aircraft; computers and other office equipment; pharmacy; devices and complex electronic systems for radio, television, telemetry and communication systems; appliances and sophisticated appliances; cars, unique vehicles and other high-tech machines; science-intensive and complex products of chemical synthesis; the latest equipment for advanced production systems, etc.

The general characteristic of the industrialized countries' economy is that the innovation level of their products is 70...90% of total industrial production, and technical and technological equipment generally corresponds to the highest level of technological structure in the relevant field of industrial production.

Considering the current state and structure of industry in Ukraine, it should be noted that among the main factors in the formation of negative trends in its development are the main structural imbalances, which include:

1. Loss of progressive social orientation as a result of long-term unilateral orientation only to armaments (during the former Soviet Union) and the lack of effective socio-economic, structural and other reforms during the previous period of independence of Ukraine.
2. Violation of the optimal reproductive proportions, as to date remains undeveloped modern production of consumer goods (group "B"), which has not reached the optimal proportions compared to the production of means (group "A"), the quality of which also does not meet world standards.
3. Significant differentiation of the production level in different industries, as well as in enterprises of one industry. This situation is the result of a disproportion in the field of investment, in the distribution of material resources, pricing.
4. Resource- and energy-intensive unreasonably costly nature of production. In terms of energy consumption per unit of output, Ukraine exceeds the indicators of the advanced countries of the world by 1.5...5 times, especially in energy-intensive industries (metallurgy, chemistry, mechanical engineering, etc.).
5. Limited fuel, energy and mineral resources, which in recent years have become an acute problem for non-modernized and obsolete production systems in Ukraine.
6. High level of production concentration, insufficient number and economic capacity of "small" enterprises, their low role in the main production and technological.
7. Low "marketability" of the final product, raw materials and semi-finished exports. As already mentioned, today Ukraine exports very small volumes of high-tech competitive products with a high level of added value.

Today the following complexes should be strategic and tactical priority spheres and branches of innovative and high-tech development of the domestic industry:

1. Technical and technological modernization of power plants, creation and development of new and renewable energy sources, the latest resource-saving and energy-saving technologies. This complex includes: means of labor protection and safety; modern equipment for difficult conditions of coal mining; equipment for methane extraction and preparation for consumption; energy efficient motors and electric drives for basic sectors of the economy; various electrical equipment, etc.
2. Mechanical engineering and instrument making, which must ensure the high-tech development of all industries.
3. Nanotechnology, microelectronics, information technology, telecommunications and computer systems.
4. Development of chemical technologies, new materials. The progress of biotechnology includes: development of genetic engineering technologies; immunobiological drugs and biocompatible materials; modern construction materials, etc.
5. Machines and mechanisms, other industrial products for high-tech development of agriculture and processing industry.
6. Transport systems; construction, reconstruction, technical re-equipment and modernization.

7. Human health and economic sphere, which include: diagnostic and treatment software; energy efficient, resource-saving, modular, ecologically safe equipment for water treatment systems, water purification, heat supply and means of their management.

8. Development of information and communication systems and technologies.

Along with identifying and guaranteeing the implementation of priority areas for the domestic industry development, modern mechanisms of state structural policy should provide measures to: stimulate the flow of investment and other resources in priority areas; support for the development of innovative and high-tech industries; protecting and providing financial support to industries that are in a state of stagnation, diversification and optimization; rehabilitation or closure of production in depressed industries; development of state strategic, tactical and other plans, target programs, national, sectoral and regional projects; solving problems related to the focus of capital in the priority and capital-intensive areas of structural adjustment.

Mechanisms for implementing state policy in these areas of domestic industry development should include:

- methods of direct influence, which include: the provision of financial assistance in the form of investment allowances, subsidies, loans and grants for the development of individual industries, regions and territories; use of the public procurement system;

- methods of indirect regulation, which include: strategic and indicative planning (and science-based forecasting); providing tax and credit benefits with their differentiation by different industries and areas of production, which are identified as priorities; implementation of the policy of accelerated depreciation; conducting flexible pricing and export-import policies, including the establishment of rational import and export tariffs.

Conclusions. The authors are convinced that the implementation of the above measures will facilitate Ukraine's rapid transition to world economic standards and ensure competitiveness, will allow moving to an innovative model of dynamic sustainable development not only of the real domestic economy sector but also society as a whole.

REFERENCES:

1. Strategy for the innovation development for the period up to 2030. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.
2. The Global Innovation Index Access mode: <http://www.wipo.int/publications/er/details.jsp?id=4193@pland=EN>
3. Redkin, O.V., Tolkachov D.M. (2019). Strategic and project management of the national economy innovative development, its high-tech research and production systems and enterprises: [monograph]. Poltava: PoltNTU. 334 p.
4. Soloshenko, V.V. (2019). Scientific, technical and innovative cooperation of Ukraine with European countries. *Slavic Bulletin: a collection of scientific papers. Series "Historical and Political Sciences"* Rivne, 2011. Issue 11. Pp. 118 – 121.
5. Vasilieva, N.V. (2011). China: the formation of an innovative system of state development. *Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. "Management" series: a collection of scientific papers.* № 2. Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Nvamu_uprav/2011_2/10.pdf.
6. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. Access mode: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>
7. A Guide to the Project Management Body of Knowledge / Sixth Edition (Guide PMBoK). Russian edition of PMI. 2017 .793 p.
8. Redkin, O. V., Pahomov R. I., Zyma O. E. New forms and world experience of organization and management of business processes and build-investment projects in the field of the complex objects development of Ukraine. *Academic journal. Industrial Machine Building, Civil Engineering.* Issue: 1(50). Pp. 238-245. <https://doi.org/10.26906/znp.2018.50.1081>
9. Shushkova, Yu.V. (2020). Integral evaluation of innovation and technological development of the economy of Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series.* Kherson, Issue. 37. Pp. 18 – 23. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-37-3>
10. European Committee of the Regions. Growth & Jobs – Europe 2020. (2013). Access mode: <http://cor.europa.eu/en/policies/growth-and-jobs/Pages/industrial-policy.aspx>
11. European Innovation Scoreboard 2019. European Commission. Access mode: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_it

12. International Association of Science Parks and Areas of Innovation. Access mode: <https://www.iasp.ws/>
13. Driving Regional Innovation and Growth Rthe: Prepared for Association of University Research Parks (AURP) by Battelle Technology Partnership Practice. August 2013. Access mode: <https://aurp.memberclicks>.
14. Dubey, Yu.V., Pilipenko Yu.I. (2019). Innovative-technological component of economic development in the conditions of globalization. *Economic Bulletin*. № 4. Pp. 27-34. <https://doi.org/10.33271/ev/68.027>
15. Sorochak O., Kvak S. (2020). The model for selection of innovation and investment strategy of machine-building enterprises: practical aspect. *Marketing and management of innovations*. №2. Pp. 68 –84.
16. Gilmore E., Andersson U., Memar N. (2018). How subsidiaries influence innovation in the MNE value chain. *Transnational corporations investment and development*. Vol. 25. Numb. 1. P. 73 – 101.
17. Shushkova, Yu.V. (2019). Summarizing the world experience tools of the state policy of economy innovation and technological development. Access mode: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/6.pdf <https://doi.org/10.32702/23066806.2019.11.20>

УДК 330.005.312(407)

JEL G10

Редкін Олександр Васильович, кандидат технічних наук, доцент. **Зима Олександр Євгенович**, кандидат технічних наук, доцент. **Пахомов Роман Іванович**, кандидат технічних наук, доцент. **Цвігуненко Ольга Олегівна**, аспірантка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Актуальні завдання, процедури та інструменти управління інноваційно-високотехнологічним розвитком України**. На основі виконаного аналізу сформульовано основні проблеми і причини низької ефективності та неконкурентоспроможності української економіки, падіння інноваційно-технологічного й економічного потенціалу підприємств. Розроблено і запропоновано вдосконалений механізм реновації та глибокої модернізації вітчизняного господарства, високотехнологічних промислових й інших підприємств, визначено головну мету, основні завдання розвитку НІС, способи і шляхи їх реалізації. У дослідженні сформульовано не тільки інноваційно-технологічні цілі прогресу виробництва в Україні, а й визначено ключових модераторів трансформації національного господарства і процедури формування фундаментальних основ для початку сталого економічного зростання держави й адаптації до світових стандартів прогресу та забезпечення конкурентоспроможності. Запропоновано основні моменти і порядок розроблення та реалізації Національної стратегії й програми інноваційного розвитку, процедури та інструменти реалізації «під ключ» цих стратегічних рішень. Наведено перелік основних галузей економіки і промисловості України, які повинні стати локомотивами інноваційно-технологічного прогресу держави та її підприємств. Реалізація на практиці висновків і рекомендацій, запропонованих у проведеному дослідженні, буде сприяти швидкому переходу України на світові стандарти господарювання, прогресу та забезпеченню конкурентоспроможності не тільки вітчизняної економіки, а й усього суспільства.

Ключові слова: модернізація, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, структура промисловості.

UDC 330.005.312 (407)

JEL G21

Redkin Oleksandr, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor. **Zyma Oleksandr**, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor. **Pahomov Roman**, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor. **Tsvihunenko Olha**, PhD student. National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Current tasks, procedures and tools of innovation-high-tech development of Ukraine**. Based on the analysis, the main problems and reasons for low efficiency and non-competitiveness of the Ukrainian economy, the decline of innovation, technology and economic potential of its enterprises were formulated. Improved mechanism for renovation and deep modernization of the domestic economy, first of all high-tech industrial and other enterprises, defines the main purpose, main tasks of National Innovative System development, methods and ways of their implementation were purposed in the article. The study formulates not only innovation and technological goals of production progress in Ukraine, but also identifies

key moderators of national economy transformation and procedures for forming fundamental foundations for sustainable economic growth in the process of its development and adaptation to world standards of progress and competitiveness. The main points and procedure for the development and implementation of the National Strategy and Program of Innovative Development, procedures and tools for the implementation of "turnkey" of these strategic decisions are also proposed. The article lists the main sectors of the economy and industry of Ukraine, which should become the locomotives of innovation and technological progress of the state and its enterprises. The practical implementation of the conclusions and recommendations proposed in the study will contribute to the rapid transition of Ukraine to world standards of management, modern progress and ensure the competitiveness not only of the domestic economy but also of society as a whole.

Keywords: modernization, innovative development, competitiveness, industry structure.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Станіслав Білько*, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

© Білько С., 2021

Стаття отримана редакцією 22.08.2021 р.
The article was received by editorial board on 22.08.2021

Постановка проблеми. Поглиблення цифрових трансформацій національної економіки як наслідок інформаційно-технологічного розвитку спричиняє вільне й неконтрольоване переміщення інформаційних потоків в глобальному інформаційному просторі та призводить до виникнення потенційних і реальних загроз інформаційній безпеці України. Протистояти ризикам та загрозам в інформаційній сфері у сучасних умовах здатна ефективно організована система забезпечення інформаційної безпеки, що має ґрунтуватися на взаємодії державних органів, недержавних структур і громадян. В цьому аспекті питання формування сприятливого регуляторного середовища як базису розроблення ефективних форм реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки набуває особливої актуальності.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти інституціоналізму як напрямку економічної думки висвітлені в працях таких науковців як Т. Веблен, Дж. Коммонс, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Е. Остром та ін. Різні аспекти інституціоналізації економічних процесів актуалізуються у працях Д. Буркальцевої, З. Варналія, Т. Гайдай, М. Ступень, С. Онищенко, Б. Шумлянського та інших учених.

Теоретичним та практичним аспектам забезпечення інформаційної безпеки присвячено праці таких науковців як: Н. Грабар, Б. Кормич, В. Петрик, Г. Яровенко та інших.

Проте, незважаючи на значні наукові здобутки у зазначеній сфері, питання інституційного забезпечення інформаційної в Україні залишається актуальним. Використання інституціонального підходу у дослідженні інформаційної безпеки дозволить пояснити її сутність, сформулювати інституційну архітектуру забезпечення.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад та прикладних аспектів інституційного забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

Завдання полягає у висвітленні сутності інституційного забезпечення з погляду різних концептуальних підходів та авторського підходу щодо визначення інституційного забезпечення інформаційної безпеки, а також у визначенні інституційно-правового та інституційно-організаційного її забезпечення.

Основні результати дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки правомірно визначити фундаментальні положення інституціоналізму та неоінституціоналізму. Доцільність використання інституціонального підходу аргументовано ефективністю його інструментарію у процесах формування інституційної архітектури та механізму забезпечення інформаційної безпеки.

Дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки доцільно розпочати з деталізації та систематизації категоріального апарату, зокрема понять «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення».

Аналіз наукових підходів до визначення категорій «інститут» та «інституція» дає змогу зробити висновок про однорідність їх економічного змісту та відмінність ступеня системності. Інституцію правомірно розглядати як систему, тоді як інститут – базовий неділимий елемент інституції [1].

Один із основоположників інституціоналізму, Дж. Коммонс, характеризує інституції у вузькому значенні, як «систему законів чи природних прав, в межах яких індивіди діють як в'язні» та у широкому – як «колективну дію по контролю, лібералізації та розширенню індивідуальної

діяльності» [2]. Згідно з підходом представника неоінституціоналізму Д. Норта поняття «інституції» охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії в певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії [3]. Зазначений підхід підтримав Е. Остром, який визначає інституції як сукупність правил прийняття рішень у певних сферах діяльності [4].

Формування категоріальної системи інституціоналізму продовжує досліджуватися та удосконалюватися вітчизняними вченими. Зокрема, Т. Гайдай розглядає поняття інституції за функціональним призначенням – як систему норм і правил, які упорядковують, структурують соціально-економічну взаємодію економічних суб'єктів і соціальних груп [5].

Узагальнюючи погляди представників «нового» інституціоналізму інституції доцільно визначити як систему норм і правил, які охоплюють формальні та неформальні норми, що регламентують відносини між економічними суб'єктами і передбачають наявність відповідних організаційних структур з метою досягнення певних цілей.

Формою прояву інституцій є інститути. Сутнісними характеристиками цієї категорії можуть виступати як юридичні норми, так і порядок встановлення зв'язків між ними, «що надає можливість упорядкувати (регламентувати) стосунки між суб'єктами права з метою надання їм стійкого характеру, для чого і створюються відповідні організаційні структури та органи контролю» [6, 7]. Поняття «інститут» є базовим для теорії інституціоналізму і позначає певний звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а також закріплення їх у вигляді закону або організації.

Т. Веблен, як основоположник інституціоналізму, визначає інститути як закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону [8]. За Дж. Коммонсом провідними інститутами в державі є корпорації, профспілки, політичні партії, а фундаментальними інституційними категоріями: – «діючий колективний інститут», «ринкова сила», «ринкові угоди». Саме вони визначають економічну поведінку в суспільстві [2].

Д. Норт визначає інститути суб'єктом інституційного механізму. Як зазначає Д. Норт «...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил» [3]. Дж. Ходжсон визначає інститути як системи соціальних правил, а саме: «довготривалі системи укладених і вкорінених правил, що структурують соціальні взаємодії» [9].

Справедливо зазначає Д. Буркальцева, що аналіз інститутів повинен здійснюватися залежно від мікро- або макрорівнів дослідження. На мікрорівні підприємці, виробники і фінансові посередники організовують роботу фірм, виконують функції зі створення й обслуговування ринкової інфраструктури. На макрорівні держава, домогосподарства, а також міжнародні інституційні організації виступають як основні суб'єкти, що виконують функції координації системи [10].

У контексті проведеного дослідження інституційне забезпечення правомірно визначити як процес формування інституцій (формальні та неформальні норми, які впливають на поведінку суб'єктів) та інститутів (юридичні норми), які консолідовано у формі організацій (підприємства, інфраструктура, державні органи), законів (нормативно-правові акти) та правил (економічні закони ринкової економіки) у процесі еволюції ринкового механізму.

Інституційне забезпечення інформаційної безпеки – це сукупність державних і недержавних інституцій, які забезпечують створення нормативно-правових, організаційних та економічних умов, необхідних для формування та реалізації ефективної державної політики у сфері інформаційної безпеки.

У складі інституційного забезпечення інформаційної безпеки правомірно виділити дві складові:

- інституційно-правове забезпечення;
- інституційно-організаційне забезпечення.

Враховуючи об'єкт інституційно-правового забезпечення, доцільно дати авторське трактування поняттю «інституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки» – нормативна форма реалізації функцій державних та недержавних інституцій у напрямку забезпечення стану захищеності інформаційного середовища та протидії ризикам і загрозам, спричинених поширенням негативних інформаційних впливів.

Система нормативно-правових актів, що регулюють питання інформаційної безпеки включає: Конституцію України, Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», Стратегію інформаційної безпеки (знаходиться на етапі схвалення Радою національної безпеки і оборони України та має бути введеною

в дію Указом Президент України), Стратегію кібербезпеки України, Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, Концепцію розвитку цифрових компетентностей, Міжнародні стандарти серії ISO/IEC 27000, нормативні документи в галузі технічного захисту інформації (НД ТЗІ) та державні стандарти України стосовно створення і функціонування КСЗІ, інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері інформаційної безпеки.

До 2021 року інституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки зводилося до опосередкованого розгляду окремих її аспектів або стосувалося системи технічного захисту інформації.

Так, Конституцією України ст. 17, поряд із захистом суверенітету і державної цілісності України, передбачено «забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу» [11]. В Законі України «Про національну безпеку України» визначені напрями державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки. Водночас, як доповнення, у Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» інформаційна безпека визнається невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки [12].

Ухвалену Урядом у вересні 2021 року Стратегію інформаційної безпеки правомірно вважати концептуальною основою забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Стратегією визначені методологічні аспекти забезпечення інформаційної безпеки України, упередження появи та мінімізації загроз національній безпеці в інформаційній сфері, захисту прав громадян на інформацію та захист персональних даних.

Таким чином, прийняття Стратегії інформаційної безпеки є свідченням усвідомлення необхідності забезпечення інформаційної безпеки України як основи захисту національних інтересів в умовах діджиталізації. Цей документ окреслив вектори державної регуляторної політики у зазначеній сфері та стане базисом для формування ґрунтового інституційно-правового забезпечення інформаційної безпеки.

Інституційно-організаційне забезпечення пропонується розглядати як систему організацій (органів влади), які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Органами державної влади, на які покладено функції формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки правомірно визначити: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство цифрової трансформації, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Раду національної безпеки і оборони України, Департамент кіберполіції Національної поліції України, інші центральні органи виконавчої влади та органи сектору безпеки і оборони України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Зокрема, у Положенні «Про Міністерство культури та інформаційної політики» визначено, що Міністерство забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки.

Міністерство цифрової трансформації, забезпечуючи формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, є невід'ємним елементом інституційно-організаційного забезпечення інформаційної безпеки.

Основними завданнями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, згідно з чинним законодавством, є реалізація державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних, забезпечення функціонування Державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, криптографічного та технічного захисту інформації.

Рада національної безпеки і оборони України як координаційний орган при Президенті України уповноважена приймати рішення щодо визначення концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки в цілому та, в тому числі, в інформаційній сфері з урахуванням масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України.

Реалізацію державної політики в сфері протидії кіберзлочинності як невід'ємної складової державної політики у сфері інформаційної безпеки здійснює Департамент кіберполіції Національної поліції України.

Рис. 1. Інституційне забезпечення інформаційної безпеки України*

*Побудовано автором

Водночас, у чинному законодавстві не визначений спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інформаційної безпеки України. Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом у сфері захисту інформації визначено Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації. Водночас особливий статус має Рада національної безпеки і оборони України, оскільки є єдиним органом, який має повноваження координувати та контролювати діяльність органів виконавчої влади з реалізації політики інформаційної безпеки України та вносити Президенту України пропозиції щодо її уточнення та ресурсного забезпечення. Відсутність чіткої координації, розподілу функціональних обов'язків серед перелічених органів державної влади знижує рівень ефективності державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Базуючись на системному підході, який передбачає розгляд та дослідження будь-яких систем з позиції мети їх функціонування, суб'єктів, які приймають участь у її забезпеченні, об'єктів, які функціонують у певній сфері діяльності, та на яких направлено інструменти впливу [13], правомірно представити архітектоніку інституційного забезпечення інформаційної безпеки (рис. 1).

Таким чином, інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням взаємозв'язків між суб'єктами (система державних і недержавних інституцій, а також громадян України) становлять інституційне середовище інформаційної безпеки, від ефективності функціонування якого буде залежати рівень забезпечення захисту інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому як соціальних об'єктів інформаційної безпеки.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене правомірно відмітити доцільність застосування інституціонального підходу. Адже це дало можливість вивчити концептуальні засади інформаційної безпеки та окреслити інституційну архітектоніку її забезпечення. Встановлено, що інституційне забезпечення інформаційної безпеки являє собою складну багатокомпонентну систему, яка включає інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення.

На сьогоднішній день проблема інституційно-організаційного забезпечення інформаційної безпеки в Україні полягає у відсутності спеціально уповноваженого органу, що суперечить сучасним тенденціям організації регуляторних процесів. Адже відсутність чіткої координації, розподілу функціональних обов'язків серед органів державної влади знижує рівень ефективності державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Відмічаючи важливість та значення ухвалені Урядом Стратегії інформаційної безпеки, проблема недостатньої розробленості нормативно-правової бази у сфері інформаційної безпеки залишається актуальною та потребує розв'язання.

Таким чином, удосконалення інституційного забезпечення інформаційної безпеки вимагає комплексного підходу і передбачає впровадження якісних змін в інституційно-організаційному та інституційно-правовому забезпеченні.

REFERENCES:

1. Hlushko A., Marchyshynets O. (2018). Institutional provision of the state regulatory policy in Ukraine *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. ASERS Publishing House. Volume 9, Issue 3. Pp. 941–948.
2. Commons J. R. (1931). Institutional Economics *American Economic Review*. Vol. 21. P. 648–657. Access mode: <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/commons/institutional.txt>
3. Nort D. (2000). *Institutions, institutional change and the functioning of the economy* [trans. from English I.Dziub]. K.: Osnovy. 198 p.
4. Ostrom E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 51.
5. Haidai T. V. (2006). Institution as a tool of institutional economic analysis. *Ekonomichna teoriia*. № 2. Pp. 5–64.
6. Varnalii Z. S., Burkaltseva D. D., Saienko O. S. (2011). *Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening*. K.: Znannia Ukrainy. 299 p.
7. Onyshchenko S. V. (2016). Institutional support of budget security of Ukraine. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. Vol. 5. C. 31–38.
8. Veblen T. (1918). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: B. W. Huebsch. 401 p. Access mode: <http://oll.libertyfund.org/titles/1657>
9. Hodgson G. (2007). What Are Institutions? *Voprosy Ekonomiki*. (8). P. 28–48. Access mode: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2007-8-28-48>

10. Burkaltseva D.D. (2012). Суб'єктно-інституційне забезпечення економічної безпеки держави. *Visnyk Chernivetskoho torhivno-ekonomichnoho instytutu*. Chernivtsi: CHTEI KNTEU. Vol. II (46). Economic sciences. С. 121 – 127.

11. Verkhovna Rada of Ukraine. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k / 96-VR. Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254k/96-vp>

12. 12. On the Concept of the National Informatization Program: Law of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (IVR)*, 1998, № 27-28, ст.182.

13. Iarovenko H. M. (2018). A systematic approach to the formalization of the concept of "Information Security". *Prychornomorski ekonomichni studii*. № 34. С. 239–244.

УДК 338.242(477)

JEL O032

Білько Станіслав Сергійович, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Інституційне забезпечення інформаційної безпеки України**. Актуалізовано проблематику забезпечення інформаційної безпеки України в умовах поглиблення цифрових трансформацій національної економіки як наслідок інформаційно-технологічного розвитку. Обґрунтовано необхідність формування сприятливого регуляторного середовища як базису розроблення ефективних форм реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки. Теоретико-методологічною основою дослідження інституційного забезпечення інформаційної безпеки визначено фундаментальні положення інституціоналізму та неоінституціоналізму. Доцільність використання інституціонального підходу аргументовано ефективністю його інструментарію у процесах формування інституційної архітектури й механізму забезпечення інформаційної безпеки. Виконано деталізацію та систематизацію категоріального апарату інституціоналізму, зокрема понять «інститут», «інституції», «інституційне забезпечення» та виокремлено в його структурі інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення. Проаналізовано інституційно-правове забезпечення з точки зору сформованості законодавчої бази у напрямі забезпечення стану захищеності інформаційного середовища та протидії ризикам і загрозам, спричиненим поширенням негативних інформаційних впливів. Здійснено детальне дослідження інституційно-організаційного забезпечення як системи організацій (органів влади), які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інформаційної безпеки. На основі використання системного підходу представлено архітектуру інституційного забезпечення інформаційної безпеки. Доведено, що інституційно-правове й інституційно-організаційне забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням взаємозв'язків між суб'єктами становлять інституційне середовище інформаційної безпеки, від ефективності функціонування якого буде залежати рівень забезпечення захисту інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави в цілому як соціальних об'єктів інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, інституційне забезпечення, архітектура, інституційно-правове забезпечення, інституційно-організаційне забезпечення.

UDC 338.242(477)

JEL O032

Bilko Stanislav, PhD student. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Institutional Support of Information Security of Ukraine**. The article actualizes the issue of ensuring information security of Ukraine in the conditions of deepening digital transformations of the national economy. The necessity of forming a favorable regulatory environment as a basis for developing effective forms of implementing state policy in the field of information security is substantiated. The theoretical and methodological basis for the study of institutional support for information security identified the fundamental provisions of institutionalism and neo-institutionalism. The article details and systematizes the categorical apparatus of institutionalism. The author's definition of institutional support of information security is presented and institutional-legal and institutional-organizational support is singled out in its structure. Based on the use of a systematic approach, the architecture of institutional support of information security is presented.

Key words: information security, institutional support, architectonics, institutional and legal support, institutional and organizational support.

PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY

UDC 379.85
JEL L8

DOI 10.26906/EiR.2021.3(82).2363

CHARACTERISTICS AND FEATURES OF SPECIALIZED TYPES OF TOURISM IN POLTAVA REGION

Iryna Chernysh*, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Viktoriia Makhovka**, PhD (Economics)
Nadiia Bakalo***, PhD (Economics), Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID: 0000-0001-6565-5292

**ORCID: 0000-0001-7985-7792

***ORCID: 0000-0002-3260-412X

© Chernysh I., 2021.

© Makhovka V., 2021.

© Bakalo N., 2021.

Стаття отримана редакцією 15.08.2021 р.

The article was received by editorial board on 15.08.2021

Introduction. Current trends in tourism, its constant complexity and diversification, lead to the emergence of a large number of new original tourism products every year. The popularity of new types of tourism, focused on rather narrow segments of tourists, is growing. The term “specialized tourism” has been used in Ukraine in the scientific and educational tourism literature for the last decade to denote them. At the same time, there is no single understanding of this concept among tourism experts today, it needs to be clarified.

Review of recent research papers and publications. The works by many domestic and foreign scientists, in particular: M. Krachylo, V. Babarytska and O. Malinovska, V. Kiptenko, M. Novelli, N. Smith, N. Macleod, M. H. Robertson and others are devoted to the problems of research of essence and specialized types of tourism.

Problem statement. The main feature of modern tourism is the need to create an individualized tourism product that would meet the ever-changing nature of the needs of tourists and could be flexibly and quickly transformed to the influence of political, economic and other factors of world development. The diversification of types of tourist activity is deepening and expanding, which satisfies the increasingly complex needs of modern man in the diversity of recreation and leisure, the development of new areas and markets of international tourism. A feature of modern tourism is a wide international exchange. At the same time, there have been significant changes in supply and demand in the market. This fact gives grounds to claim that mass conveyor tourism has been transformed into mass differentiated. If the first involves the impersonality of services in the calculation of the homogeneity of needs and motivations of tourists, the second is characterized by a variety of services offered and a very clear specialization of the tourist offer. Such services are specialized tourism services. Therefore it is necessary to pay detailed attention to studying of features of development of specialized types of tourism in regions.

Main material and investigation results. Today, the concept of “specialized tourism” is increasingly used in both scientific and practical spheres, which can be described as niche tourism aimed at a

specific market segment, usually with a clearly defined product that can be adapted to the interests of tourists. Let's make a detailed analysis of this concept (Fig. 1).

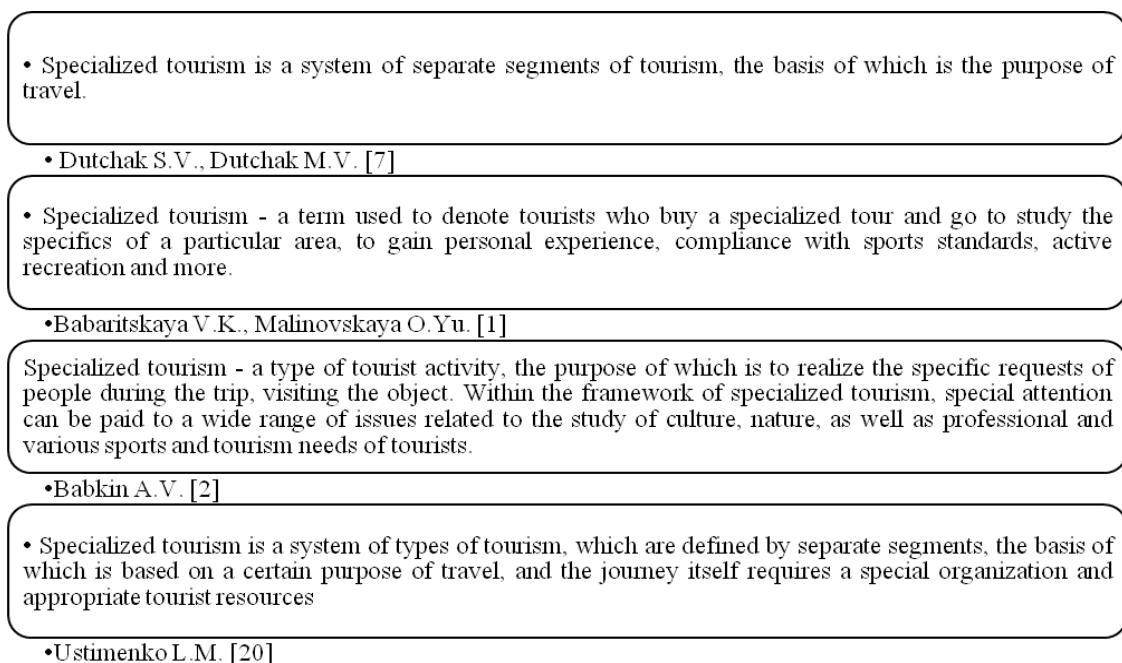

Fig. 1. Analysis of the concept of "specialized tourism"

Special types of tourism include tours, which are fully or partially characterized by certain features (Fig. 2):

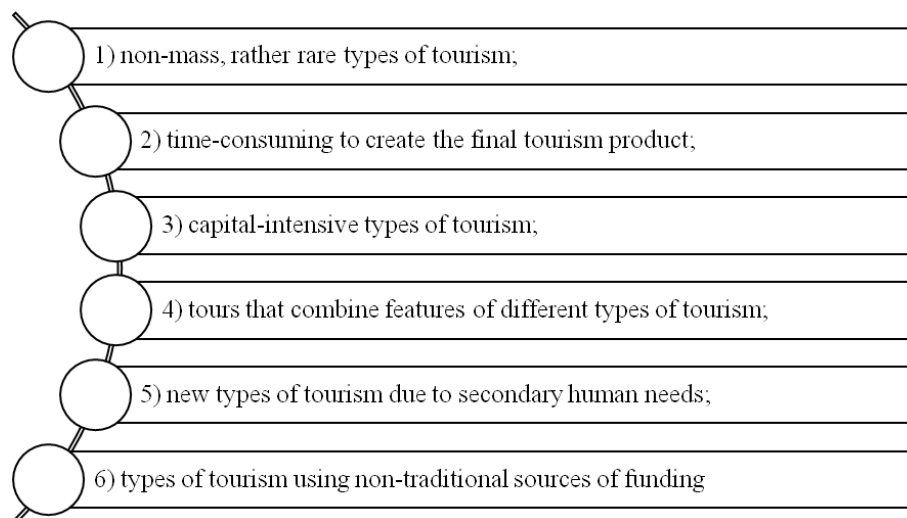

Fig. 2. Signs of tours that are made to specialized tourism [8]

In our opinion, this list of features is very wide, and some features are vague, which suggest different interpretations. Using them, the special ones include most types of tourism, such as congress and exhibition and incentive tourism, health, environmental, event, skiing, extreme, cruise, etc. [2].

It is worth noting that specialized tourism offers a specific tourism product that is focused on meeting the needs of specific market segments or niches and which is an alternative to mass tourism in the context of growing globalization. The main purpose of the trip is to satisfy certain special interests of tourists. It includes forms of tourism, focused and those activities that attract a small number of highly motivated tourists [20].

Of course, the development of specialized tourism is determined by the regional aspect and the available tourist resource potential. We propose to consider specialized types of tourism, which can be considered promising and priority for the Poltava region: health tourism (the presence of a wide network of

sanatoriums and balneological resources), cultural and cognitive (excursion) tourism, rural (green) tourism, religious (cultural) tourism, ethnic tourism, event (festival) tourism (Fig. 3).

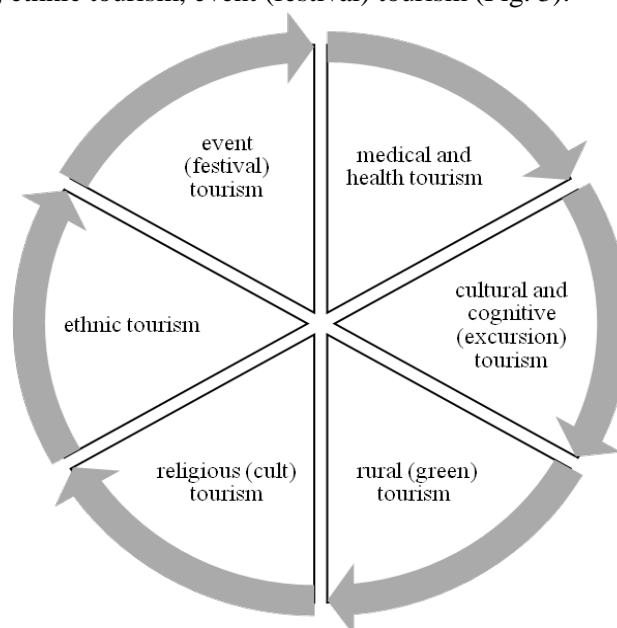

Fig. 3. The main types of tourism that are characteristic of the Poltava region
(systematized by the authors)

However, given the provision of tourist and recreational resources, in our opinion, it is advisable to focus on the joint development of health and rural (green) tourism, which will strengthen their competitive advantages. In particular, the city of Myrhorod tends to a tourist destination, where you can clearly distinguish between health tourism and rural (green) tourism, the latter is in great demand among tourists during the National Sorochyntsi Fair. It is also worth noting that among the people who came to the sanatoriums of Myrhorod for rehabilitation, the services of organizing rural (green) tourism are becoming especially popular.

Poltava also tends to be a tourist destination, where tourists can use the services of green estates, health improvement and recreation during business meetings and conferences. This approach will not only improve the socio-economic indicators of the region, but also contribute to the preservation of traditions, customs, ethnocultural features of life of the Ukrainian people.

The current socio-economic state of development and tourist and recreational resources of Poltava region, we conclude that a promising form of use and activation of the existing resource potential of the region to increase the effectiveness of economic incentives in rural areas is the development of rural (green) tourism. It should be noted that the field of rural (green) tourism today has significant economic potential, and its popularity is due to the processes of globalization and greening of public life, which in turn actualizes the development of nature-oriented tourism, they will promote efficient use of tourism and recreational resources and optimization of nature management [16].

Rural (green) tourism involves recreation in rural areas, its main components are: green, rural, agritourism, eco-agritourism, agro-recreational tourism and more. Consider each of the identified species in more detail.

Agritourism is a form of rural tourism that is directly related to the peasant (farmer) economy, which simultaneously provides services for accommodation and food, acquaintance with agricultural activities, traditions and customs of the region [11].

Agritourism – a recreational type of tourism, which involves the use of agriculture [12].

Agro-recreational tourism is a recreational type of tourism, concentrated in rural areas, which involves the use of agriculture (farming) for recreation, education or active involvement in traditional forms of management [15, 17].

Green tourism – tourist activities in natural landscapes (forest parks, meadows, water parks, botanical gardens) with elements of landscaping, where there are certain conditions for short-term recreation, picking mushrooms, berries [19.]

Eco-agritourism – this type of tourism involves the use of agro-villages (guest houses) located within or near biosphere reserves and national parks, which, along with classes in organic agriculture, offer a wide range of ecological and sports-tourism activities (hunting, fishing, etc.) [4].

Farming – a specialized type of tourism, which is an excursion and provides tourists with the activities of livestock farms and other industries in agriculture [9].

As the practice of world and domestic experience shows, an effective direction of development of the territory is the development and expansion of the market of tourist services, and special attention is paid to low-budget types of tourism, including rural (green), ecological, ethnographic, sports and health. The development of these types of tourism does not require significant financial investment, but you can quickly make a profit. It should also be noted that the above types of tourism are ecologically oriented, which increases their attractiveness, as they involve the organization of recreation in nature, ecologically clean areas, visiting places of historical, cultural and cognitive interest, all this contributes to preserving the environment. Also, the development of green tourism is fully consistent with the concept of sustainable development, which attracts tourists from developed countries, which support social and economic growth while maintaining environmental security [10, 13, 14].

It is also necessary to take into account the consequences of the coronavirus pandemic in early 2020 had a major impact on the state and further development of virtually all areas of the world economy, including tourism. Such a severe crisis in the tourism business has not been observed since World War II. As world experience shows, crises are not only inevitable, but in a sense necessary, because they are associated not only with negative phenomena and processes – crises almost always open up additional opportunities for further growth and development.

Due to the COVID-2019 pandemic, borders are closed, flights do not seem to be hygienic and travelers have begun to explore alternatives to the usual routes, opening a new one nearby. Especially popular are trips, which in English are called Staycation (stay – stay, vacation – vacation): near the house, without accommodation.

Most tourists have rediscovered domestic tourism in Ukraine, and demand has increased for resorts offering green and recreational tourism.

During the study it was found that the most promising types of tourism in modern pandemic conditions will be green and recreational. Because small settlements, clean air, estates or boarding houses are ideal for compliance with the new sanitary conditions, because they have a small number of places. Experts believe that there will be an increased demand for the services of hotels and green estates, which are far from the metropolis because tourists will try to choose places away from large crowds.

Characterizing the state of development of rural green tourism in the Poltava region, it should be noted that in the region there are about 80 farmsteads of green tourism. Analyzing the current state of development of rural (green) tourism in Poltava region, we can determine the presence of a large number of centers where tourism is focused on educational, cognitive, active recreation in rural areas without harming the ecosystem (Myrhorod, Poltava, Lubny districts of Poltava region). Potential opportunities for the development of green tourism in Poltava region will contribute to the emergence of new types (directions) of domestic tourism, such as natural science, equestrian (Dibriv equestrian plant – equestrian tourist routes), water, historical and ethnographic, cycling and folklore.

Traditionally, along with rural green tourism, event (festival) is also developing, the main ethno-tourist resources of which include – festivals, folk festivals, folklore, traditional ritual features of the region. The main centers of ethnic tourism in the Poltava region include the village. Bielsk (archeological territory of the Scythian settlement of the 6th – 3rd centuries AD); vil. Stepne (Poltava Towel Museum); vil. Velyki Sorochyntsi (National Sorochyntsi Fair); vil. Hoholevo and the village of Dykanka (Hohol's places in Poltava region); Poltava, Hadiach, Lubny, Velyka Bahachka (Cossack regimental cities, monuments of the Cossack era); vil. Velyki Budyshche (Ukrainian Wedding Museum). Also, it should be noted that every year in Poltava region is held about 50 festivals, holidays, competitions, fairs, in particular: Cultural and gastronomic festival "Opishnia plumFEST", Regional art festival "Extravaganza pottery" (Opishnia), festival "Sweet Kremenchuk" Kremenchuk) and others.

Sacred tourist resources of Poltava region are religious and cult complexes and buildings, spiritual centers also attract tourists to visit the region and form such a specialized type of tourism as religious (cult). Nowadays, religious tourism is becoming very popular, which provides tourists with historical and cultural features of religious buildings (monasteries and churches), architectural monuments of national and local importance, which greatly expands the development of tourism in Poltava region. The main tourist attractions of Poltava region are the existing Orthodox monasteries (Mharskyi Spaso-Preobrazhenskyi,

Poltavskiy Khrestovozdvizhenskyi, Nativity of the Virgin) and churches (Mykolaivska, Spaso-Preobrazhenska, Spasska, Nativity of the Virgin, Trinity, Sampson, St. Macarius), Assumption Cathedral.

Conclusions. Thus, based on the above, we define specialized tourism as a set of types of tourism focused on clearly defined and relatively stable groups of tourists (united by travel motives, special needs of tourists, or features of a tourist destination), forming a specific target market segment sufficient for size to create individual tourism products. It is established that the specialized species that have prospects and potential for development include rural green tourism, health, events, religion and others.

REFERENCES:

1. Babarytska V. K., Malynovska O.Iu. (2015). Menedzhment turyzmu. Turopereitynh.
2. Babkyn A. V. (2003). Spetsyalnye vydy turyzma: ucheb. posoby. M.: YNFRA-M. 316 p.
3. Baldacchino, G. (2015). Feeding the rural tourism strategy? Food and notions of place and identity. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 15(1–2), pp. 1–7. doi:10.1080/15022250.2015.1006390
4. Bondar V.V. Ekolohichniy turyzm yak skladova rozvytku silskoho turyzmu. http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_127/11.pdf
5. Christou, P., Sharpley, R. (2019). Philoxenia offered to tourists? A rural tourism perspective. *Tourism Management*, 72(June), 39–51. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.11.007>
6. Derrett, R. (2001). Special interest tourism: starting with the individual. In: N. Douglas & R. Derrett (Eds.), *Special interest tourism* (pp. 1–28). Brisbane: Wiley.
7. Dutchak S. V., Dutchak M. V. (1999). Deiaki aspekty vydilennia sehmentiv spetsializovanoho turyzmu ta yikh stan na terytorii Chernivetskoï oblasti. *Turystsko-kraieznavchi doslidzhennia*. K.: Karmalita. Vyp. 2. Pp. 123–136.
8. Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*. Advance online publication. doi: 10.1080/09669582.2018.1560456
9. Hlovatska V.V. (2010). Osoblyvosti rozvytku silskoho zelenoho turyzmu yak pidpriemnytskoi diialnosti. *Innovatsiina ekonomika*. No 16.
10. Illiashenko S.M., Illiashenko N.S., Shcherbachenko V.O. (2013). «Zelenyi» turyzm yak ody z napriamiv staloho rozvytku rehionu. *Ekonomika Ukrainy*. No 8. S. 33–39.
11. Kyfiak V.F. (2003). Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini. Chernivtsi: Knyha ChChI. 300 p.
12. McAreavey, R. & McDonagh, J. (2011). Sustainable rural tourism: Lessons for rural development. *Sociologia Ruralis*, 51(2), 175–194. doi: 10.1111/j.1467-9523.2010.00529.
13. Mokras-Grabowska, J. (2015). Różnorodność metod teoretycznych i form podejść wturystyce aktywnej. In B. Włodarczyk (Ed.), *Badania nad turystyką. Jeden cel, różnepodejścia*, Warsztaty z Geografii Turyzmu (pp. 117–129), 6. Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego (in Polish).
14. Mokras-Grabowska, J. (2015). Turystyka aktywna – zagadnienia terminologiczne i klasyfikacje. In A. Stasiak, J. Śledzińska & B. Włodarczyk (Eds.), *Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej* (pp. 11–25). Warszawa: Wydawnictwo PTTK “Kraj” (in Polish).
15. Novelli, M. (Ed.). (2005). *Niche Tourism: Contemporary issues, trends and cases*. Oxford and Burlington: Elsevier Butterworth Heinemann.
16. Papathanassis, A. (Ed.). (2011). *The Long Tail of Tourism. Holiday Niches and their Impact on Mainstream Tourism*. Wiesbaden, Gabler. 220 p.
17. Rutynskyi M. (2006). Silskyi turyzm. K.: Znannia. 271 s.
18. Smith M., Macleod N., Robertson M. H. (2010). *Key Concepts in Tourist Studies*. London: SAGE.
19. Tkachenko T.I. (2006). Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu: monohrafiia. Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet. 537 s.
20. Ustymenko L. M. (2013). Istoryko-suspilni aspekty rozvytku spetsializovanoho turyzmu. *Pytannia kulturolohii*. No 29. S. 138–145.
21. World Tourism Organization (2020). *UNWTO Recommendations on Tourism and Rural Development – A Guide to Making Tourism an Effective Tool for Rural Development*, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284422173>.

УДК 379.85

JEL L8

Черниш Ірина Володимирівна, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту фінансів, економіки, управління та права. **Маховка Вікторія Михайлівна**, кандидат економічних наук, доцент. **Бакало Надія Віталіївна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Характеристика та особливості спеціалізованих видів туризму Полтавського регіону.** Досліджено особливості спеціалізованого туризму. Визначено, що поняття «спеціалізований туризм» у науковій літературі в Україні та у всьому світі використовується досить давно. Проаналізовано сутність концепції спеціалізованого туризму як системи його окремих сегментів, в основі вибору якої є мета подорожі. Встановлено, що спеціалізований туризм пропонує певний туристичний продукт, орієнтований на задоволення потреб певних сегментів ринку або ніш, він виступає альтернативою масовому туризму в умовах зростаючої глобалізації. Основною метою подорожі є задоволення певних особливих інтересів туристів. Включає форми туризму, зосереджені та ті види діяльності, котрі залучають невелику кількість високомотивованих туристів. У результаті дослідження було визначено, що розвиток спеціалізованого туризму обумовлюється регіональним аспектом та наявним туристично-ресурсним потенціалом. Розглянуто спеціалізовані види туризму, які доцільно вважати перспективними та пріоритетними для Полтавського регіону: лікувально-оздоровчий туризм (наявність широкої мережі санаторно-курортних закладів і бальнеологічних ресурсів), культурно-пізнавальний (екскурсійний) туризм, сільський (зелений) туризм, релігійний (культовий) туризм, етнічний туризм, подієвий (фестивальний) туризм.

Результати здійснених досліджень дозволили дійти висновку, що наявні туристично-рекреаційні ресурси Полтавського регіону, дають змогу акцентувати увагу саме на спільному розвитку лікувально-оздоровчого й сільського (зеленого) туризму, що дозволить посилити їх конкурентні переваги. Розглянуто поняття сільського зеленого туризму та його основних різновидів, серед них: зелений, сільський, агротуризм, екоагротуризм, агрорекреаційний туризм тощо. Такі види туризму розглянуто як спеціалізовані, вони є перспективними видами туристської діяльності на Полтавщині, мета яких – реалізувати специфічні запити людей під час поїздки, відвідування DESTINATIONS. У межах цих спеціалізованих видів туризму особливу увагу можна приділяти широкому діапазону питань, пов'язаних з вивченням культури, природи, а також з професійними й різного виду спортивно-туристськими, дозвілєвими потребами туристів. Перспективами подальших досліджень є визначення потенційних напрямів розвитку сільського зеленого туризму в Полтавському регіоні.

Ключові слова: спеціалізований туризм, сільський зелений туризм, лікувально-оздоровчий туризм, регіон.

UDC 379.85

JEL L8

Chernysh Iryna, Doctor of Sciences (Economics), Professor. **Makhovka Viktoriia**, PhD (Economics). **Bakalo Nadiia**, PhD (Economics), Associate Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Characteristics and Features of Specialized Types of Tourism in Poltava Region.** The purpose of the article is to study the features of specialized tourism. The authors determined that the concept of "specialized tourism" in the scientific literature in Ukraine and around the world has been used for at least three decades. The article analyzes the essence of the concept of specialized tourism as a system of individual segments of tourism, based on the selection of which is the purpose of travel. It is established that specialized tourism offers a specific tourism product, which is focused on meeting the needs of specific market segments or niches and which is an alternative to mass tourism in the context of growing globalization. The main purpose of the trip is to satisfy certain special interests of tourists. It includes forms of tourism, focused and those activities that attract a small number of highly motivated tourists. As a result of the research it was determined that the development of specialized tourism is determined by the regional aspect and the available tourist resource potential. Specialized types of tourism are considered, which should be considered promising and priority for the Poltava region: health tourism (availability of a wide network of sanatoriums and balneological resources), cultural and cognitive (excursion) tourism, rural (green) tourism, religious (cultural) tourism, ethnic tourism, event (festival) tourism.

The results of the research allowed us to conclude that the available tourist and recreational resources of Poltava region allow to focus on the joint development of health and rural (green) tourism, which will

strengthen their competitive advantages. The article considers the concept of rural green tourism and its main varieties, in particular: green, rural, agritourism, eco-agritourism, agro-recreational tourism, etc. These types of tourism are considered as specialized and are promising types of tourist activities in Poltava region, the purpose of which is to implement specific requests of people during the trip, visiting destinations. Within these specialized types of tourism, special attention can be paid to a wide range of issues related to the study of culture, nature, as well as professional and various types of sports and leisure activities of tourists. Prospects for further research are to identify potential directions for the development of rural green tourism in the Poltava region.

Key words: specialized tourism, rural green tourism, health tourism, region, development.

COMPARATIVE ANALYSIS OF BRAND POSITIONING IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN POLTAVA REGION

Nadiia Bakalo*, PhD (Economics), Associate Professor
 Viktoriia Makhovka**, PhD (Economics)
 Alla Hliebova***, PhD (Economics), Associate Professor
 National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID: 0000-0002-3260-412X

**ORCID: 0000-0001-7985-7792

***ORCID 0000-0002-7030-948X

© Bakalo N., 2021

© Makhovka V., 2021

© Hliebova A., 2021

Стаття отримана редакцією 12.08.2021 р.
 The article received by the reduction 12.08.2021.

Review of recent sources of research and publications. Today in the world there is a powerful system of accommodation, which formed the material and technical basis of the tourism industry – hotel and restaurant industry. This is a large number of companies around the world, united by the goal – to provide tourists with the necessary and desired services. In these conditions, the problem of finding new ways to develop the market of hotel and restaurant services, and especially renting them in the market in which they operate, is urgent.

Setting objectives. The following scientists made a significant contribution to the study and study of brand positioning and prospects for the development of hotel and restaurant business enterprises: L. Bezruchko, I. Mykolaichuk, O. Salimon, A. Rasulova, O. Pauk, V. Shevchuk, et al. But we decided to dwell in more detail, on the positioning of brands of hotel and restaurant business in the Poltava region.

Basic material and results. Fluctuations in the world market are due to the fact that countries around the world have been involved in the global hotel industry, being at fundamentally different stages of their social and economic development. This has led to countries participating in tourist flows at different levels, the content of which is determined by the size of the consumer market, the capacity of national economies, the quality of the workforce and other factors.

In the process of using the brand in their own activities (this process is called branding in the world), the following stages should be distinguished (Fig. 1).

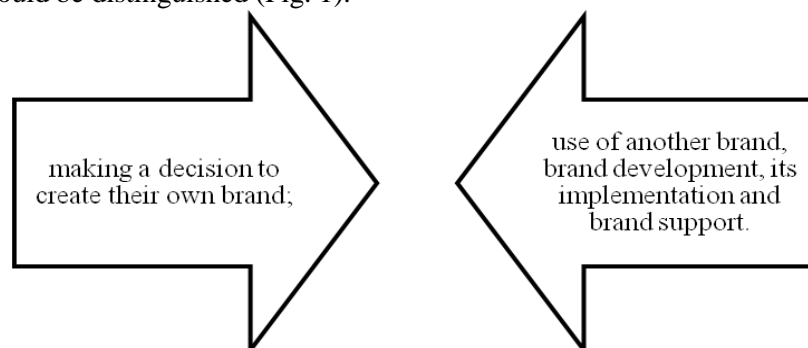

Fig. 1. Stages of hotel branding

The brand becomes an integrated combination of the impression it makes on consumers and the result of their experience in using a product that contains 4 key aspects from the company's point of view (Fig. 2).

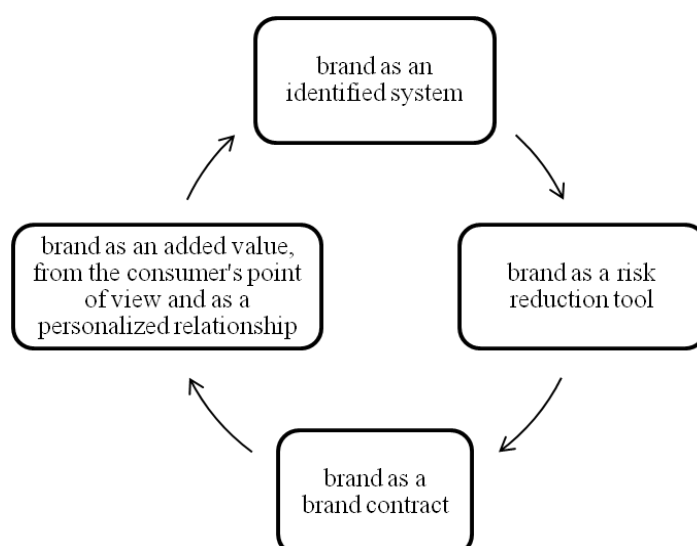

Fig. 2. Key aspects of the brand [1].

The main value and significant difference for consumers and at the same time the basis for creating productive relationships with them are such elements as: culture, employees, hotel development program and means of creating a hotel product (Fig. 3).

Shown in Fig. 3 ways to promote a brand require financial investment and calculation of their effectiveness. When choosing promotion methods, it is also necessary to take into account the specifics of the target audience and the mentality of the people of a particular country or region where the product will be promoted.

Under the branding in the hotel and restaurant business, scientists propose to understand the technology of creating and promoting branded travel services, activities to form a long-term preference for them, based on the increased influence of trademark, brand, advertising, materials and incentives sales to a certain segment of consumers; design and organization of points of sale of services, as well as other elements and promotions in the field of advertising, combined with a separate idea that distinguishes the services of the organization among competitors, create its image, emphasize the position and uniqueness.

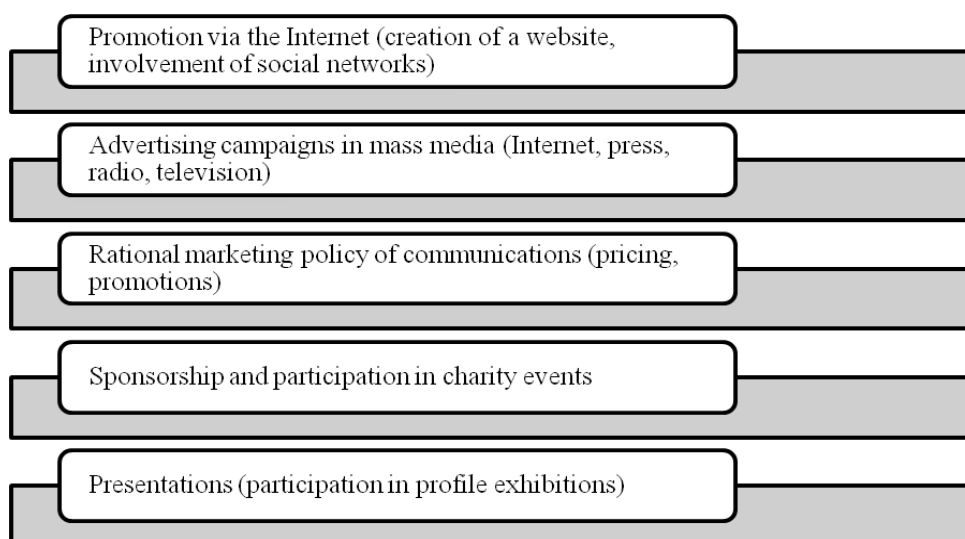

Fig. 3. Components of effective brand promotion

The main task of branding of the hotel and restaurant business is the formation and further development of the consumer's positive associations associated with its brand.

International hotel brands such as Radisson (Kyiv, Bukovel), Accor Group, (Mercury Hotel, Kyiv 2017) Hiltonheraton Hotels & Resorts, Marriott International, Rixos (Truskavets), Leading Hotels – Donbass

Palace, Opera have entered the hotel market of Ukraine. (Kyiv) Inter Continental (Kyiv and Lviv, Kron Plaza Lviv) Reikartz Hotel Group unites 34 hotels in different cities of Ukraine [3].

Today, the services of the hotel and restaurant business in the field of tourism are in great demand and require improved service quality at a high level and diversity, in order to attract more customers. The modern development of the hospitality industry is aimed at creating innovative technologies that will help to obtain as many customers as possible, the maximum number of sales, gaining the trust of the guest, the formation of a positive image of the enterprise. And this requires improving the quality of services and improving technology.

Today, there is virtually no hotel business that does not use a variety of electronic control systems. Currently, the main innovation in the field of e-government systems is a system that allows hotel employees to communicate directly with the user through a web service, and the user can get complete information about this hotel online, book a room and more. Of course, there are electronic restaurant management systems. For more convenient operation of restaurants and created an interactive menu. The interactive menu is a screen built into the table at which visitors are seated. With the menu, they can see all the dishes presented in the restaurant, including their photos. While the food is cooking, you can entertain yourself by reading the local news or spending time with a couple of simple logic toys.

Among the many factors and factors influencing the efficiency of the hotel business, the problems of positioning the hotel brand are important. The brand warns the consumer about the source of the product and protects both the consumer and the manufacturer from competitors who try to provide products that initially seem identical. We will conduct a comparative analysis of the formation of brands of hotel business enterprises in Poltava. The subject of analysis – the best chain hotels of Poltava category of 4 stars, especially: hotel «Premier Hotel Palazzo» [3] and hotel «Reikartz Gallery Poltava» [6], and also hotel «Relax Park Verkholy» [7], «Grand Alley» [5], «Aristocrat» [8], «Everest» [9]. The positioning of brands of the studied hotels in the segments of premium hotel services is presented in table 1.

The best four-star hotel in the city Premier Hotel Palazzo is located in the center of Poltava, surrounded by restaurants, colorful cafes, shops, boutiques, museums, theaters and art galleries. Staying in a hotel guarantees incomparable aesthetic pleasure. The building itself is built in a spectacular classical style of the late XIX century. The wonderful panoramic windows of the rooms offer stunning views of the historic part of Poltava. A hotel operator is a company that specializes in the professional management of the hotel's operations to ensure its high profitability.

The main activity of the Premier hotel chain is professional management of hotels, both (networked and independent), as well as consulting and technical support of hotel facilities, from the design stage, commissioning and reorganization of long-standing facilities. Today Premier includes 16 hotels, more than 2100 rooms in 12 tourist destinations in Ukraine [14].

All hotels of the chain are united by a single standard of quality of services. Despite the fact that hotels are united by the general standard of the company, each of them tries to keep the individuality and the style of service, and also tries to adhere to relative independence in decision-making on some positions of the enterprise.

Analyzing the hotel fund of the network, you can see that most hotels are located in the city center or near it. This is advantageous, as the hotel can be reached quickly, thanks to a well-developed transport network and for guests within walking distance are the main historical and architectural monuments. Due to the official classification of hotels according to the capacity accepted in Ukraine, namely: up to 150 seats (not more than 100 rooms) – small capacity hotels, from 150 to 400 seats (up to 300 rooms) – medium capacity, more than 400 seats (over 300 rooms) – large capacity.

World chains enter the Ukrainian hotel market with caution, so they are mainly represented by one or two hotels. The exception is the Reikartz Hospitality Group, which has 35 hotels. In particular, under the brand of business hotels Reikartz Hotels & Resorts operates 23 hotels, which were systematized hotels by capacity evenly distributed throughout Ukraine, the rest of the hotels of the lower star segment [10].

Hotels of this brand provide a segment of 4-star accommodation, which are most in demand in the market of hotel services in the country.

Table 1.

Positioning of hotel and restaurant brands in Poltava

Brand positioning	Brand logo
The 4-star Premier Hotel Palazzo is considered a highlight and a landmark of even such a famous tourist center with a rich historical and cultural heritage.	
The new modern hotel "Grand Alley" is located not far from the center of Poltava, next to the main business, cultural, historical, entertainment and sports facilities. A short walk from the hotel is Korpusnyi Park – a place for recreation of Poltava residents and guests of the city.	
Hotel "Reikartz Gallery Poltava" is located in the historical, business and cultural center of the city of Poltava. The convenient location allows guests to easily reach the train or bus station.	
Hotel "Aristocrat" is located in the center of Poltava, near the theater. N. V. Gogol, 5 minutes walk from the Korpusnyi garden. Local restaurants are about 5 minutes' walk away.	
Panas Myrnyi Museum is a 15-minute walk away. Marusia Churai Memorial is a short walk away. The Karl Liebknecht bus stop is next to the Everest Hotel, about a 5-minute walk away.	
The complex is located just 10 kilometers from the center of Poltava, on the 352nd kilometer of the route Kiev - Kharkiv, turn to the village of Verkholy, in the village of Sosnivka.	

We will make a certain classification of selected hotels in Poltava by capacity. Small capacity: Alley Grand Hotel (21 rooms), Everest Hotel (30 rooms), Reikartz Gallery Poltava Hotel (45 rooms), Aristocrat Hotel (46 rooms), Relax Park Verholy (72 rooms). Medium-sized hotels are represented by 1 institution: Premier Hotel Palazzo – 101 rooms. Analysis of hotels by price policy (class number – standard was taken for analysis) showed that the lowest minimum cost of living in the hotel "Everest" - 820 UAH, in the hotel "Everest" – 850 UAH, in the hotel "Grand Alley" – 1300. UAH, in the hotel "Reikartz Gallery Poltava" – 1413 UAH, in the hotel "Premier Hotel Palazzo" – 1450 UAH, "Relax Park Verkholy" – 2600 UAH [3].

Note also that each hotel has its own restaurant, which operate independently of customers staying at the hotel. They have a wide range of services and a flexible schedule, many of them work to order (weddings, birthdays, themed meetings), they are equipped with appropriate equipment for the convenience of events.

Although the global pandemic has slowed down the development of the hotel industry in the world and in Ukraine, but all crises will end sooner or later, so it is appropriate to identify prospects for further development of these hotels Fig. 4:

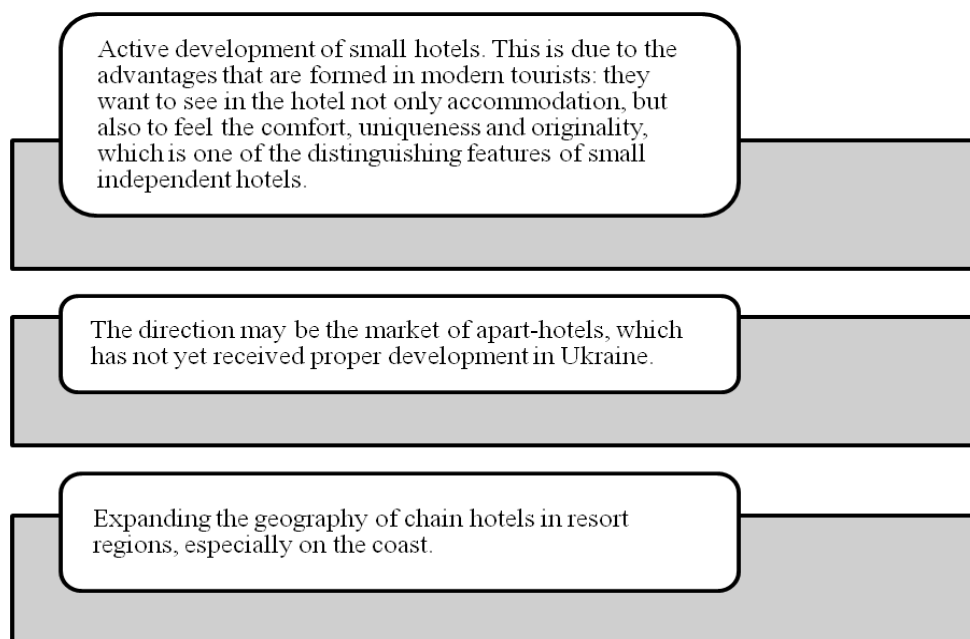

Fig. 4. Prospects for further development of hotels in Poltava

The tourism industry in many countries has been in place for decades and, despite the negative trends caused by COVID-19, will recover quickly and grow steadily, providing employment for millions of people, which will have a positive impact on the economy. In domestic conditions, tourism can and should become the driving force behind the formation of a market mechanism of management and the receipt of significant funds to the budget. Therefore, the Government of Ukraine should focus on creating favorable conditions for the hotel industry, which will stimulate not only the entry of foreign brands into the Ukrainian market, but also the creation of domestic hotel chains that meet the highest international standards [11].

The peculiarity of such cooperation is that the mutual influence (interaction) of the brands of these participants in the hotel market. The source of profit benefits for the object of study is to increase the price of a particular hotel product, as well as increase sales of goods. There were no significant changes in the market during the period under review.

Conclusions. Thus, the leading hotels of Poltava have powerful brands with strong market positions and high customer loyalty, which gives hotels significant advantages. In particular, it reduces the risk of competition, makes the brand resistant to possible economic or market crises, mitigates consumer reaction to price fluctuations, opens opportunities for brand expansion. At the same time, the market of hotel and restaurant services is very crowded, new players appear every year, so it is important to constantly improve brand management.

REFERENCES:

1. Romat Ye. (2016). Systema brend-marketynhovykh komunikatsii. *Tovary i rynky*. No 1. P.16–24.
2. Zhelizniak A. (2014). Vyznannia torhovoï marky brendom – chastyna stratehii pidvyshchennia konkurentospromozhnosti TNK u sferi turyzmu. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. No 4(76). Pp. 133–141.
3. Booking com. Available at: <https://www.booking.com/>
4. Official site Palazzo-hotel. Available at: <https://palazzo-hotel.phnr.com/ua>
5. Official site Alleya-Grand. Available at: <http://alleya-grand.com.ua/price/>
6. Official site Reikartz. Available at: <https://reikartz.com/ru/hotels/gallery-poltava/>
7. Official site Relax Park Verholy. Available at: <http://verholy.com/>
8. Official site EVEREST. Available at: <http://everest.pl.ua/>
9. Official site Aristocrat. Available at: <https://aristokrat.poltava.ua/>

10. Bezruchko L. (2018). Current state and prospects of development of hotel chains in the world and Ukraine. *Bulletin of Lviv University. International relations series*, 45, pp.273–280.
11. Shevchuk V., Bordun O. (2020). Stratehii mizhnarodnykh hotelnykh merezh ta determinanty planuvannya yikh rozvytku v Ukraini. *Ekonomichnyi analiz*. T. 30. No 3. S. 190-196.
12. Bohomaz N. V., Zozulov O. V. (2018). *Metod intehralnoi otsinky stavlennia spozhyvachiv do torhovoï marky*. Marketynh v Ukraini. No 6. S. 30-33.
13. Vlasenko O. (2019). Novitni pidkhody do stvorennia novoho brendu ta vyvedennia yoho na rynok. *Problemy nauky*. No 2. S. 39-42.
14. Ofitsiyni sait hoteliu «Inter Continental Hotel». Available at: <https://www.ihg.com/intercontinental/hotels/ru/> (data zvernennia 22.03.2020).
15. International hotel chains and their effectiveness. Major global hotel chains. Available at: <https://zizuhotel.ru/en/rabotablogerom/mezhdunarodnyegostinichnye-cepi-i-ih-effektivnostosnovnye/>
16. Chorii M. (2018). Analiz ta perspektyvy rozvytku hotelnoho hospodarstva Ukrainy. *Perspektyvy rozvytku hotelno-restoranoi industrii Ukrainy: teoriia, praktyka, innovatsii rozvytku: tezy dopovidei Vseukrainskoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii*. Mukachevo: RVV MDU. 114 p.

УДК 338.048

JEL L83

Бакало Надія Віталіївна, кандидат економічних наук, доцент. **Маховка Вікторія Михайлівна**, кандидат економічних наук. **Глебова Алла Олександрівна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Порівняльний аналіз позиціонування брендів у готельно-ресторанному бізнесі Полтавського регіону. Мета статті полягає в аналізі позиціонування брендів у готельно-ресторанному бізнесі в Полтавському регіоні. Розглянуто етапи, які проходять готелі у процесі використання у власній діяльності бренду. Встановлено, що бренд стає інтегрованим поєднанням того враження, яке він справляє на споживачів, і результатом їх досвіду у використанні продукту та містить чотири ключові аспекти з погляду підприємств. Головним завданням брендингу організації готельно-ресторанного бізнесу є формування й подальший розвиток у споживача позитивних асоціацій, пов'язаних з торговою маркою. У результаті дослідження було визначено, що серед численних чинників і факторів, що впливають на ефективність підприємницької діяльності готельного бізнесу, важливе значення мають проблеми позиціонування готельного бренду. Розглянуто поняття брендингу в галузі готельно-ресторанного бізнесу, також було виконано порівняльний аналіз найбільш рейтингових готелів у місті Полтава за кількістю розміщення та ціною політикою стандартних номерів, виявлено ефективність і переваги діяльності мережових готелів. Перспективами подальших досліджень є визначення потенційних напрямів розвитку бренду мережі готелів України.

Ключові слова: бренд, готельно-ресторанний бізнес, туризм, фактори, регіон.

UDC 338.048

JEL L83

Bakalo Nadiia, PhD (Economics), Associate Professor. **Viktoriia Makhovka**, PhD (Economics). **Hliebova Alla**, PhD (Economics), Associate Professor. **Comparative Analysis of Brand Positioning in Hotel and Restaurant Business in Poltava Region.** The purpose of the article is to study the analysis of brand positioning in the hotel and restaurant business in the Poltava region. The article considers the stages that hotels go through in the process of using the brand in their own activities. It is established that the brand becomes an integrated combination of the impression it makes on consumers and the result of their experience in using the product and contains 4 key aspects from the point of view of enterprises. The main task of branding of the hotel and restaurant business is the formation and further development of positive consumer associations associated with its brand. The study found that among the many factors and factors influencing the effectiveness of the hotel business, the problems of positioning the hotel brand are important. The article discusses the concept of branding in the hotel and restaurant business, also conducted a comparative analysis of the rating hotels in Poltava, the number of accommodation and pricing policy of standard rooms, identified the efficiency and benefits of chain hotels.

Key words: brand, hotel and restaurant business, tourism, factors, region.

ECONOMICS AND BUSINESS ADMINISTRATION (according to the economic activity types)

UDC 338.48
JEL L 83

DOI 10.26906/EiR.2021.3(82).2365

CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR CORPORATE GOVERNANCE IN CRISIS PERIOD ON EXAMPLE OF HOSPITALITY INDUSTRY IN LATVIA

Catherine Koryuhina*, Mg. (Economics), Mg. (Philol.),
Head of the Research Department, Chief Editor,
HOTEL SCHOOL Hotel Management College, Riga, Latvia
Viktorii Riashchenko**, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Director of the study programme Business Administration,
Aivars Stankevičs***, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Vice Rector for Administrative Work,
ISMA University of Applied Sciences, Riga, Latvia
Iryna Chernysh****, Doctor of Sciences (Economics), Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ORCID** 0000-0003-1783-3079
ORCID*** 0000-0003-0174-2033
ORCID**** 0000-0001-6565-5292

© Koryuhina C., 2021.
© Riashchenko V., 2021.
© Stankevičs A., 2021.
© Chernysh I., 2021.

Стаття отримана редакцією 30.07.2021 р.
The article was received by editorial board on 30.07.2021

Introduction. Since 2019, the pandemic caused by COVID-19 has caused a crisis in all spheres of life, there are many restrictions, including on crossing national borders and moving within one country. To limit the spread of the pandemic, many international measures have been adopted that have had a far-reaching, even catastrophic impact on tourism and the hospitality business. Many hotels around the world are in danger of bankruptcy.

Although it is internationally recognized that Latvia is relatively good at dealing with this crisis situation, almost all hotels in Latvia have suffered heavy losses. The unfavorable economic situation forces hotel managers to reconsider their development strategy, namely to optimize their activities by reducing costs and using marketing tools. Those companies that manage to reduce costs without losing the quality of services provided are most in demand and competitive during the crisis.

The topic of this study: impact of COVID-19 to the hospitality industry in Latvia and related crisis management measures. Object of study: hospitality business in Latvia. Subject of the study: anti-crisis management at the macro level caused by the impact of COVID-19. The question of the study: how does spread of COVID-19 pandemic impact hospitality industry in Latvia and how to evaluate crisis management measures implemented in that area of business with an aim to minimize mentioned impact?

The authors have analyzed the conceptual foundations of anti-crisis management in general, taking into account the current situation in the hospitality industry of Latvia in the context of the crisis caused by

COVID-19 in particular. The study was conducted from April 1, 2020 to October 17, 2020. The authors were using the following methods of data analysis: collection and synthesis of statistical data, interviews with specialists.

Literature review: Essence, Goals and Functions of Crisis Management. Anti-crisis management as an independent field of scientific knowledge. At any stage of the economic cycle and in any economic context, the process of crisis management has a certain theoretical basis. This type of management is one of the economic disciplines, such as economic theory and political economics, which serves as a methodological basis for it, and as an applied component - the theory of management, the foundations of restructuring and financial analysis. It should be emphasized that crisis management is an independent field of scientific knowledge, which is determined by law and has its own specifics.

In the scientific literature there are different approaches to the concept of crisis management, which are presented in Table 1.

Table 1.

Approaches to defining the concept of management in a crisis situation [11]

Source	Concept of management in a crisis situation
A. Belayev (Arutyunov Yu.A. Crisis management. Handbook 2016, p.52)	Process related to the company's financial recovery.
J.Zharova (Burkeev A.M. The Economic Mechanism of a Company's Anti-Crisis Management. Book, 2016, p. 27)	A complex of problems related to the state, economy, industry, organizations and people.
A.Bolshakov (Akhnovskaya I.A. Management of anti-crisis companies in an unstable economic environment. Young Scientist. 2015 № 2-6 (17), p. 915)	Elimination of possible market difficulties, bankruptcy, ensuring stable business conditions.
J.Miroshnichenko (Gorelikov K.A. Crisis Management. Handbook, 2016, p. 38)	A multi-dimensional, complex process that includes a specific marketing plan, specific financial procedures and emergency staff mobilization measures.
A.Gryaznova (Arsenova E.V., Kryukova O.G., Ryakovskaya A.N. Foreign practice of anti-crisis management. Handbook, 2016, p. 22)	A system of emergency management decisions and measures aimed at diagnosing, preventing, neutralizing and overcoming crisis phenomena and their causes.

All market economy actors operating at the macro and micro levels, depending on the phase of the economic cycle, use different systems and strategies to ensure their sustainability. So A. Belyaev in the context of the crisis considers management as a process of financial recovery of the company, i.e. the author considers this process only at the level of an economic unit (micro level). This definition is flawed, since the author narrows the concept of crisis in it, without indicating the reason for its formation, describing in detail the process of recovery of the company [4].

E. Zharova sees anti-crisis management as a set of problems at the macro and micro levels. The inaccuracy of this definition is that this type of control is a set of tasks, not a set of solutions, because in fact management involves defining goals, tasks, types of solutions and means of overcoming them [5].

A. Bolshakov gives a more correct definition of "anti-crisis management", pointing out both the essence of the concept (complexity) and the object (prevention), which affects both the economy as a whole (market) and a separate link (company). However, in the definition A. Bolshakov does not indicate a plan to eliminate problems and stabilize the economy, as a set of goals, tasks, solutions to eliminate the subject of influence, that is, the crisis itself [1].

In the definition, A. Gryaznova reveals the subject of management in the form of a system of measures and decisions, describing in detail their tasks aimed at overcoming and neutralizing the object, i.e. the crisis, as well as its sources (causes). Of all the definitions given, this one most fully reveals the economic nature and content of the concept of "crisis management" [3].

Given the above approach to the definition of "crisis management", one can formulate one more definition of this concept - a set of organizational and economic measures to identify the causes of the crisis and ways of overcoming it by the subject of the socio-economic system.

Anti-crisis management at the macro level. The main goal of this management in stable working conditions at the national level is the implementation of a set of measures to prevent crisis phenomena aimed

at economic growth, employment of the able-bodied population, stabilization of prices, stability of the national currency, foreign economic balance and other pressing tasks of material well-being.

The state should, first of all, ensure the creation of a legal basis for the functioning and development of the economy, as well as conditions for market actors at the macro and micro levels [8].

At the macro level during the crisis, the main tasks of public administration are:

- Elimination of causes and negative socio-economic consequences;
- Stabilization of economic processes and recovery from crisis;
- Providing conditions for the further development of the national economy.

Management objectives used in macro-level crisis situations:

- Reducing the decline in the industrial sector of the economy;
- Stabilizing social production and ensuring growth rates to meet consumer demand for manufactured goods, vital services (medicine, education, culture, housing and communal services, etc.) [9].

The main task to achieve the main relevant management goals at the macro level in a crisis is to ensure the continuity of business development conditions:

- timely identification of potential threats to functional areas of business leading to its destruction or suspension, search for material, technical and financial resources for the implementation of its functional areas of development;

- creation of personnel redundancy and replacement system;

- ensuring the constant readiness of the personnel and material and technical base for the implementation of a set of measures to preserve the business unit [2].

In accordance with the stated goals and objectives, management at the national level should create conditions for the activation and strengthening of entrepreneurship, especially innovation and investment, taking into accounts the stability of the national currency. This is achieved at the expense of a complex of monetary, credit and financial policies [7].

Analysis of crisis management in the period of COVID-19 pandemic on example of the hospitality industry of Latvia. The first wave of growth in diseases caused by COVID-19 was a serious test of strength for many business units in the field of hospitality. So, in March and summer, the amount of income in the hotel business was about 37-38% to the previous year (see Table 2), and in April and May hotels did not make a profit at all (see Fig. 1).

Table 2.

Dynamics of hotel occupancy and economic losses due to the COVID 19 crisis from March 2020 to August 2020.

March	2020	2019	April	2020	2019	May	2020	2019
Occupied rooms	1089	2611	Occupiedrooms	0	3350	Occupiedrooms	0	3845
Room occupancy%	23.52	51.12	Room occupancy%	0	74	Room occupancy%	0	80
Total revenue	Less rev than37%		Total revenue	Less rev than100%		Total revenue	Less rev than100%	
ADR	76	72	ADR	0	72	ADR	0	94
Guests total	1274	3273	Guests total	0	4491	Guests total	0	5080
CXL Reservations	430	140	CXL Reservations	202	70	CXL Reservations	216	85
June	2020	2019	July	2020	2019	August	2020	2019
Occupied rooms	810	3968	Occupied rooms	2737	4216	Occupied rooms	2711	4204
Room occupancy %	17	90	Room occupancy %	61	90	Room occupancy %	59	90
Total revenue	lessrevthan38 %		Total revenue	Less rev than37%		Total revenue	Less rev than38%	
ADR	52	87	ADR	50	95	ADR	48	95
Guests total	1255	5706	Guests total	4726	6317	Guests total	4576	6717
CXL Reservations	268	35	CXL Reservations	280	79	CXL Reservations	428	108

(Source: Central Statistical Bureau Latvia, 2020)

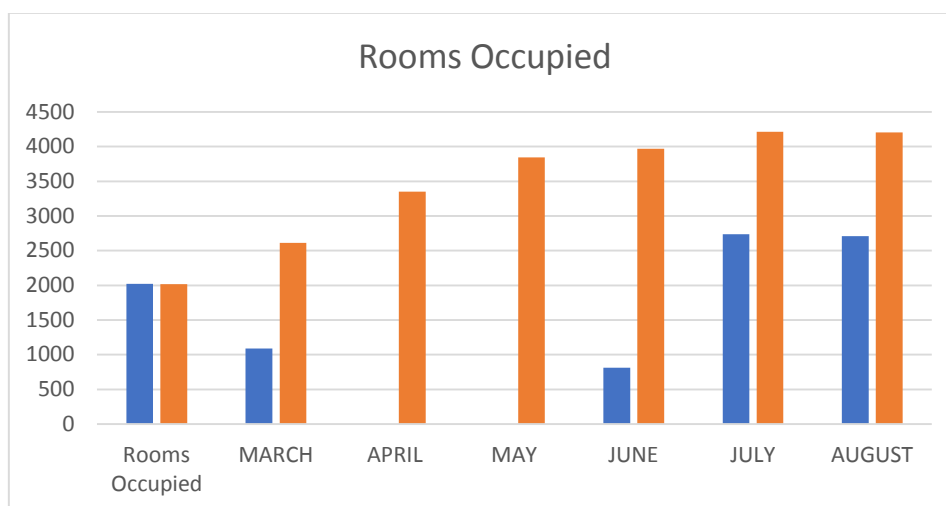

Fig. 1. Dynamics of hotel occupancy and economic losses due to the COVID 19 crisis from March 2020 to August 2020

(Source: Central Statistical Bureau Latvia, 2020).

Thus, the development of an optimal anti-crisis development plan is the main and only way for a hotel company to survive adverse crisis times. The problem of maintaining and developing the hotel business during the economic crisis has become a common urgent task for hotel owners both in the Latvian and global markets. In fact, during the crisis what was happening was adaptation of all hotel activities to new economic conditions with timely financial support from the state [12].

In September 2020, the second wave of growth in incidence rates began COVID-19 and the list of countries in which 14-day quarantine should be observed upon arrival grew many times (for example, as of 10.09.20. the only countries that it was possible to travel in and enter to Latvia from were Estonia, Lithuania, Cyprus, Finland). It is obvious that for hotel companies it was difficult to survive, many tourist enterprises began to close due to their inability to survive that period, since hotel occupancy dropped to an absolute minimum (on average from 3.00% to 10.00% maximum). The Government unfortunately did nothing during that period to support the tourism industry or its employees (only later 3.11.20. the Cabinet of Ministers decided on the necessary financial assistance). As a result of these bureaucratic costs in Riga, Tallink Hotel and Marriot were forced to announce their complete closure in October, the Wellton hotel chain merged its hotels and left only Wellton by Riverside open (the rest of the hotels are closed), and in the Radisson hotel chain only Radisson Latvian and Radisson Elizabeth hotels remained open (the rest were closed).

Taking into account the opinion of expert Janis Naglis, the president of the Latvian Association of Hotels and Restaurants (LVRA), a minimal restoration of tourist flow is expected, according to an optimistic scenario, around May 2021, and according to a moderately pessimistic one, not earlier than the spring of 2022. Since the beginning of the crisis COVID-19 in Riga more than 20 hotels have closed their doors to customers. Some of them never resumed work after the first outbreak of the disease; many announced a temporary cessation of their activities [10].

The future scenario of hotel closures is closely related to whether the industry can receive support from the state and municipality. Without support, the wave of hotel closures can continue, and from six to eight thousand hospitality workers will join the ranks of the unemployed.

The authors believe that in order to “hibernate” the entire tourism industry and thereby save it, the moratorium on insolvency should be extended to the maximum extent possible. It is also necessary to find a solution that allows freezing payments on loans, utility payments and reducing real estate tax payments as much as possible. In addition, it was essential to develop a system of criteria that were close to those for downtime benefits in order to obtain salary grants for staff. “The hotel sector would be pleased if the Latvian government followed the example of other countries and applied a reduced value added tax rate of 5%,” said the executive director of the LVRA Santa Graikste in an interview [10].

It should be noted that on November 3, 2020, the Cabinet of Ministers nevertheless approved the proposal of the Ministry of Economy to allocate 4,746,290 Euros to support hotels to cover operating costs, including staff salaries, utilities and various other payments. It is estimated that as a result of this decision, about 200 hotels in Latvia can receive support, so an average of 23,731 Euros can be allocated per applicant.

Support for entrepreneurs will be available until June 2021 and is an extremely important measure to support the field of hospitality.

According to various experts, the impact of Covid-19 on the world economy cannot yet be estimated, so long as the forecasts are based only on the assumption that we may face an even more serious crisis than in 2009. And this is justified, because the Covid-19 pandemic has already caused serious damage to the real world economy, which we see in the form of a fall in national gross domestic product (GDP), a loss of millions of jobs and a fall in regular incomes of enterprises and citizens, and consumption. And in addition to all this, the "fear factor" of the corona virus causes fluctuations in financial markets. This time, tourism problems are global, and tourists have little alternative to travel [13].

Conclusion. Based on the presented goals, tasks and functions of the macro and micro level, the company management system in a crisis situation should have several features:

- flexibility and elasticity inherent in matrix control systems;
- strengthening of informal leadership, patience, confidence and motivational enthusiasm;
- seeking the most appropriate features of good governance in complex situations and their diversification;
- reducing centralism to ensure timely decision-making and response to new challenges;
- intensity of integration processes, contributing to concentration of efforts and effective use of the potential of best practices.

The management process itself is carried out by the flow of information between the management and managed subsystems. Obtaining reliable and complete information plays an important role in making a concrete decision on how to deal with a crisis. Summarizing the methodology of anti-crisis management, a consecutive 9 step-crisis algorithm can be proposed:

1. Diagnosis of the crisis, including research and evaluation of information on the internal and external economic environment in order to identify crisis phenomena and processes.
2. Predicting the development of crisis events by diagnostic results [14].
3. Market prevention aimed at improving the effectiveness of preventive measures and their cheapening.
4. Protecting the strategic interests of enterprises to ensure the protection of the national strategic interests of the state.
5. Social support for citizens of the country, including the introduction and development of new forms of social relations while maintaining the directions of social assistance recommended to them.
6. Stimulation of economic activity for successful development of the most competitive enterprises (enterprises). As a result, promising tools and directions of the company are determined, new business organization and promotion schemes are introduced, the professional level of management is improved, more innovations are applied, etc.
7. Reducing the risk of negative consequences of anti-crisis measures.
8. Coordination of efforts aimed at eliminating conflicting measures, developing standard rules, optimizing the implementation process and the relationship between anti-crisis management measures.
9. Elimination of measures that need to be abolished or clarified during the transition period from crisis to post-crisis in the national economy, that is, preventing the adoption of measures to suppress the crisis that do not correspond to the current or future economic situation in the country [14].

The purpose of the above-described algorithm is to step-by-step optimize the actions to overcome the crisis at the macro level, which then reduces the probability of its occurrence and the severity of the processes taking place in it.

REFERENCES:

1. Akhnovskaya I.A. (2015). Management of anti-crisis companies in an unstable economic environment. *Young scientist*. № 2–6 (17).
2. Alferov V.N. (2018). *Anti-crisis management as a basis for creating a mechanism for sustainable business development*. M.: INFRA-M.
3. Arsenova E.V., Kryukova O.G., Ryakhovskaya A.N. (2016). *Foreign practice of anti-crisis management*. M.: Master, publishing house INFRA-M.
4. Arutyunov Yu.A. (2016). *Crisis management*. M.: UNITY.
5. Burkeev A.M. (2016). *The economic mechanism of the company's anti-crisis management*. Voronezh: Scientific book.
6. Central Statistical Bureau Latvia (2020). [ONLINE]. Available at: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/transports-turisms> [Accessed 21.09.2020]

7. Gorelikov K.A. (2016). *Crisis management*. M. Dashkov and K.
8. Jiewang, X., Shaosen, Z., Yangqun, X. (2017). The Significance of the Rising Knowledge-based Management on Coping with Crisis. *Commercialresearch*, №339 (7). p. 11
9. Lalond, C. (2016). Anti-crisis management and organizational development: to the concept Model of training in anti-crisis management, *Journal of organizational development*, No. 25 (1).
10. Latvian TV Daily News. [ONLINE]. Available at: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/mazajai-turisma-uznemumiem-talsu-puse-necereti-veiksmiga-sezona.a365813/> [Accessed 02.07.2020]
11. Nikitina, E.O. (2018). *Improving company management in a crisis*. Saint Petersburg State University. Saint Petersburg
12. Santos del Valle, A. (2020). The Tourism Industry and the Impact of Covid-19 Scenarios and Proposals, *Global Journey Consulting*. [ONLINE]. Available at: https://worldshoppingtourism.com/downloads/GJC_THE_TOURISM_INDUSTRY_AND_THE_IMPACT_OF_COVID_19.pdf [Accessed 30.09.2020]
13. UNWTO (2020). UNWTO and Covid-19. [ONLINE]. Available at: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> [Accessed 17.10.2020]
14. Zharova E.P. (2016). *Anti-Crisis Management*, Handbook, M.: Omega-L.

УДК 338.48

JEL L 83

Корюхіна Катерина, керівник дослідницького відділу, головний редактор. Коледж готельного менеджменту «HOTEL SCHOOL», Рига, Латвія. **Рященко Вікторія**, доктор економічних наук, професор, директор навчальної програми «Ділове адміністрування». Університет прикладних наук ISMA, Рига, Латвія. **Станкевич Айварс**, доктор економічних наук, доцент, проректор з адміністративної роботи. Університет прикладних наук ISMA, Рига, Латвія. **Черниш Ірина**, доктор економічних наук, професор. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Концептуальні основи корпоративного управління під час кризи на прикладі сфери гостинності Латвії.** Пандемія, викликана COVID-19, спричинила кризу в усіх сферах життя, існує багато обмежень, у тому числі щодо перетину національних кордонів та переміщення в межах однієї країни. Щоб обмежити поширення пандемії, було вжито багато міжнародних заходів, які мали далекосяжний, навіть катастрофічний вплив на туризм та готельний бізнес. Багато готелів у всьому світі перебувають під загрозою банкрутства. Тема дослідження – вплив COVID-19 на індустрію гостинності в Латвії та відповідні заходи з управління кризою. Питання дослідження: як поширення пандемії COVID-19 впливає на індустрію гостинності в Латвії та як оцінити заходи кризового управління, які впроваджуються в цій сфері бізнесу, з метою мінімізації зазначеного впливу? Автори проаналізували концептуальні основи антикризового управління в цілому, ураховуючи поточну ситуацію в індустрії гостинності Латвії в контексті кризи, спричиненої COVID-19. Усі суб'єкти ринкової економіки, що діють на макро- й мікрорівнях, залежно від фази економічного циклу використовують різні системи та стратегії для забезпечення своєї стійкості. Майбутній сценарій закриття готелів тісно пов'язаний з тим, чи зможе галузь отримати підтримку від держави та муніципалітету. Без підтримки хвиля закриття готелів може тривати, і лави безробітних поповнять від шести до восьми тисяч працівників сфери гостинності. Автори вважають, що для того, щоб «засипати» всю туристичну галузь і тим самим зберегти її, необхідно максимально продовжити мораторій на неплатоспроможність. Також потрібно знайти рішення, яке дозволить заморозити платежі за кредитами, комунальні платежі та максимально зменшити розмір податку на нерухомість. Крім того, важливо розробити систему критеріїв, наближених до тих, що стосуються пільг за час простою, щоб отримати дотації на заробітну плату персоналу. Метою описаного авторами алгоритму є поетапна оптимізація дій з подолання кризи на макрорівні, що надалі знижує ймовірність її виникнення й гостроту процесів, які відбуваються в ній.

Ключові слова: криза, менеджмент, індустрія гостинності, COVID-19.

UDC 338.48

JEL L 83

Koryuhina Catherine, Mg. (Economics), Mg. (Philol.), Head of the Research Department, Chief Editor. HOTEL SCHOOL Hotel Management College, Riga, Latvia. **Riashchenko Viktoriia**, Doctor of

Sciences (Economics), Professor, Director of the study programme Business Administration. ISMA University of Applied Sciences, Riga, Latvia. **Stankevičs Aivars**, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Vice Rector for Administrative Work. ISMA University of Applied Sciences, Riga, Latvia. **Chernysh Iryna**, Doctor of Sciences (Economics), Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Conceptual framework for corporate governance in crisis period on example of hospitality industry in Latvia.** The pandemic caused by COVID-19 has caused a crisis in all spheres of life, there are many restrictions, including on crossing national borders and moving within one country. To limit the spread of the pandemic, many international measures have been adopted that have had a far-reaching, even catastrophic impact on tourism and the hospitality business. Many hotels around the world are in danger of bankruptcy. The topic of this study: impact of COVID-19 to the hospitality industry in Latvia and related crisis management measures. The question of the study: how does spread of COVID-19 pandemic impact hospitality industry in Latvia and how to evaluate crisis management measures implemented in that area of business with an aim to minimize mentioned impact?

The authors have analyzed the conceptual foundations of anti-crisis management in general, taking into account the current situation in the hospitality industry of Latvia in the context of the crisis caused by COVID-19 in particular. All market economy actors operating at the macro and micro levels, depending on the phase of the economic cycle, use different systems and strategies to ensure their sustainability. So A. Belyaev in the context of the crisis considers management as a process of financial recovery of the company, i.e. the author considers this process only at the level of an economic unit (micro level). This definition is flawed, since the author narrows the concept of crisis in it, without indicating the reason for its formation, describing in detail the process of recovery of the company. The purpose of the described by authors algorithm is to step-by-step optimize the actions to overcome the crisis at the macro level, which then reduces the probability of its occurrence and the severity of the processes taking place in it.

Keywords: crisis, management, hospitality industry, COVID-19.

COMPETENCY-BASED APPROACH AS A FACTOR OF A TOURIST ENTERPRISE EFFECTIVE PERSONNEL POLICY

Lyudmila Yurchishina*, Senior Lecturer
Mariia Bieloborodova**, PhD (Economics), Associate Professor
Taisiia Kaliuzhna***, PhD (Pedagogy), Associate Professor
National Technical University "Dnipro Polytechnic"

*ORCID 0000-0002-5327-2507

**ORCID 0000-0002-5134-188X

***ORCID 0000-0003-0042-3575

© Yurchishina L., 2021.

© Bieloborodova M., 2021.

© Kaliuzhna T., 2021.

Стаття отримана редакцією 08.08.2021 р.
The article received by the reduction 08.08.2021.

Introduction. Finding ways to harmonize the efforts of the labor market in the service sector is an extremely important issue for the training and development of effective tourism professionals. This question is actual in the context of globalization and dynamic growth of the tourism industry and the growing needs of services consumers.

The tourism industry is considered as an important factor not only in a stable and dynamic increase in state budget revenues, but also as a basis for the effective functioning of the labor market. However, over the last decade in Ukraine, the problem of ensuring the development of tourism by professional staff in the context of increasing the competitiveness of the Ukrainian tourism market remains particularly acute. However, as practice shows, today the level of training in the field of tourism does not meet modern market needs. Accordingly, one of the main problems of effective functioning and further development of tourism in Ukraine is the improvement of modern staffing systems in tourism and increase the level of professionalism of employees, increase the requirements for their education, professional mobility, competitiveness in domestic and global labor markets [1].

Recent researches and publications overview. The issues of human resource formation, including integrating the efforts of theory and practice, education and business, attract the attention of many scholars. A number of international scientists, e.g. S. Parlagutan [2], C. Bratianu [3], A. Walmsley [4], and M. Bustreo [5], explore the problem of professional competence of staff and its components in tourism industry. Issues of professional competence of managers are considered in the works of such Ukrainian scholars, as N. Bondar [6], N. Zamyatina [7], L. Peleshko [8].

The issue of employment in tourism is also explored by international organizations. In this regard, the UNWTO study on the methodology for measuring employment in the tourism industry [9] deserves special attention. Continuing this topic, peculiarities of employment of young specialists in tourism and their competitiveness on the labor market of different countries were explored by N. Mbarushimana [10] and U. Abduvakhabova [11].

Despite the wide range of studies, the significance of the obtained results and their relevance, the problem of providing the tourism industry with qualified specialists of different levels and their professional competence remains insufficiently studied.

The aim of the article is to reveal the essence of the conceptual requirements for professional competence and labor policy in tourism industry, as well as to identify and explore a set of professional competencies of the staff of the tourist enterprise in accordance with market requirements.

Basic material and results. The modern market of services, in particular - tourist services, requires proactive employees at all levels of activity. Personnel in the tourism industry is the most important part of the final product and one of the main resources of the competitive advantages of the organization. Therefore,

the quality of service in tourism organizations depends on the skill and consciousness of employees. Customer satisfaction in the field of service is achieved by the courtesy of staff and their sensitivity [3].

Demand for tourism products is growing every year, so the requirements for employees of tourism enterprises are increasing despite all pandemic restrictions and crisis. Due to the rapid development of the tourism market, the main condition for the successful operation of a tourism business is experienced and competent staff who can easily adapt to new consumers of travel services. Tourism companies recognize that the main purpose is the need for proper human resource management, as this process is associated with solving a number of problems related to: finding staff, retaining and developing employees, incentives, creating comfortable conditions, and assessing the functionality of staff.

Professional competence of staff is one of the most important factors in the innovative development of all enterprises, especially in the service sector, in particular the tourism industry. The results of a study of the staffing of tourism enterprises show that for many years the needs of the industry in specialists in terms of the quality of their training and quantity have been underestimated. At the beginning of the XXI century the Ukrainian labour market in the field of tourism was experiencing a real "staff shortage": travel companies lacked about 50% of middle-level employees and 80-90% of senior management. At that time, specialized higher education institutions graduated about 20,000 young professionals annually, but this was not enough to fill the market. As of the beginning of 2012, about 35,000 people were actually employed in tourism in Ukraine (tour operators and travel agents), and another 120,000 worked in hotels, hostels, motels, and others. In addition, about 6,500 specialists graduated annually from various forms of education, including about 60% from tourism [7].

Today, tourism is an independent sector of the economy, accounting for almost 6% of world gross national product, 5% of all taxes and 7% of world investment [9]. The development of the tourism industry contributes to an increase in budget revenues, job creation, infrastructure development, construction of new tourist facilities, strengthening the protection and reconstruction of existing historical and cultural monuments, nature protection [5]. However, many problems remain unresolved.

It is alarming that a significant number of employees in the field do not have the appropriate professional training in tourism. Thus, according to the data by UNWTO, in 2019 42.7% of the average number of full-time employees employed in tourism (tour operators and travel agents) had higher or secondary special education in tourism [9]. It should be noted that today the tourism industry needs employees who would have the appropriate professional training and experience. However, educational institutions in Ukraine (especially in regional centres) do not always take into account the regional needs of specialists in the field of tourism and the requirements for their qualifications, which negatively affect the formation of the training system of these specialists, as well as the development of domestic tourism in general. The competence of graduates does not always meet the needs of the modern tourism market. Sometimes young professionals have an insufficient level of practical training, they lack the appropriate knowledge to work in the tourism business. Therefore, increasing the level of professionalism of tourism professionals should be considered as the most important factor in creating a competitive market for quality tourism services.

Currently, managers underestimate the importance of personnel management methods of the tourist enterprise, inherent in modern management, which is actively used in Western countries. It can also be argued that this underestimation remains a major obstacle to good governance.

Requirements for an effective manager have already been established and are due to the transformation to an innovative model of economic development and the formation of an intellectual labor market. At the same time, they have quite pronounced signs of corporate interest of employers, the priorities they see, in addition to the generally defined characteristics of labour competitiveness, the ability to act in the interests of the enterprise. Under certain circumstances, this may lead to the fact that some graduates of higher education institutions, who are well-trained highly qualified specialists, are lack of professional ambitions and do not want to perform the proposed job that does not require their level of education [12].

An effective manager of the tourism industry should be characterized not only by a professional framework, but also by large-scale integrated competencies of different spheres of life. We agree with the statement that the model of competence of a tourism manager should consist of many components: professional, intellectual, creative, moral, communicative, informational, personal etc. [13].

The problem of becoming a professional in the field of tourism based on the implementation of the competency-based approach is now in time. After all, the well-being of the individual and society largely depends on the success of the tourism environment. The ability of a person to achieve competitiveness in professional activity becomes extremely important. In this context, there are questions of achievement and

modelling of competency-oriented tourism enterprise, determinants of professional growth, because the overall goal of professional activity is to achieve competitiveness as an appropriate indicator of specific goals, plans, behavioural strategies.

It is important for theoretical analysis and practical application to understand the interdependence between the concepts of "competence" and "competency", where competency is the result of the acquisition of competencies. Complementing the above is the idea that competencies are interpreted as resources used by a person to carry out activities in a particular situation and those that have cognitive, experiential and behavioural components that are relevant in the activities and specific organizational context.

Given the specifics of tourism, the concept of "competence" should be understood as the meaning of the traditional triad of "knowledge - abilities - skills", integrating them into an ability of a tourism specialist to effectively perform professional activities [13]. Conceptually important for the formation of a modern competent specialist in the field of tourism is the rational use of creative potential, meeting needs, creating conditions for achieving competitiveness and success of professional activity.

Modern tourism companies are looking for new methods and ways to maximize the knowledge, skills of employees in current operations and in the implementation of long-term goals. In a broad sense, all the activities of any enterprise are based on the competencies of employees. Thus, there is a need to identify and develop competencies to improve the efficiency of the tourism enterprise. This becomes possible by the development and implementation of competency models, which in turn lead to the search for new methods of management and development of employee competencies.

In our opinion, it is important to highlight the main competencies of employees of the tourist enterprise, which include professional, social, personal and labour competencies. In our research, it is worth noting the additional competencies of employees in management positions, because they differ in their managerial orientation. Therefore, it is proposed to form a list of competencies of employees of the tourist enterprise (Table 1).

It should be noted that the professional competence of a tourism specialist is an important aspect of his professional culture, the ability to implement strategic, analytical, organizational and managerial, advisory, control functions and effective self-realization in practice based on special knowledge, skills, values required for specific professional activity.

The identification of professional competencies should be considered as a key task of competency-oriented approach to ensure the professional development of tourism professionals. It is extremely important to comply with certain requirements for defining competencies.

Table 1

Competencies of employees of the tourist enterprise*

Competencies	
Professional sphere	Ability to: - use professional training; to perform one's duties competently, objectively and impartially; - formulate a point of view (orally, in writing); - orient at in the features of the profession; - accumulate, renew and creatively use professional experience; - strictly adhere to professional standards.
Social sphere	High level of communication characteristics; Openness and ability to cooperate; Ability to perceive the accumulation, classification, analysis, assimilation and transmission of information; Teamwork skills; Availability of leadership depending on the position held; Ability to negotiate; Ability to adhere to universal human moral norms.
Personal sphere	Ability to acquire knowledge and implement them in practice; efficiency and systematic thinking; Ability to self-development; Ability to make independent decisions; Ability to use mental abilities effectively; Stress resistance and emotional balance; Efficiency and durability.

Labor	Focus on productivity and achievement of results; Ability to plan and organize work; Flexibility and ability to quickly adapt to work; Ability to identify problems and make decisions to solve problems and achieve goals; Ability to effectively perform one's duties in the system of moral values; Attitude to work, which helps to maintain a positive atmosphere at work.
Specific competence (management position)	Strategic thinking; Ability to control the work of subordinates; Ability to share responsibilities and powers; Ability to organize the work of subordinates; Ability to evaluate, encourage and motivate employees; Professionalism in the management of the department.

** formed by authors on the basis of [14-16]*

In particular, competencies should be related to the strategic goals of the tourism enterprise; cover all the behavioural content needed to solve key work tasks; distinguish between high and low quality of work; have clear and unambiguous definitions; be independent of each other; reflect the language and culture of the tourist organization.

The exploration of the components that characterize the structure of human resources, the formation of the list of competencies of employees and the analysis of competency models allows us to propose a model of the relationship between structural elements of human resources and competencies of employees (Table 2). The competency model of tourism workers is characterized by the totality of all competencies required to perform job responsibilities and tasks.

Table 2

A model of the relationship between the structural elements of human resources potential and competencies of tourism staff*

Elements of human resources potential	Competences
Psychophysiological	Ability to acquire knowledge and implement them in practice; Efficiency and systematic thinking; Ability to self-development; Ability to make independent decisions; Stress resistance and emotional balance; Responsibility, efficiency and endurance.
Qualifying and professional	Ability to perform one's duties competently, objectively and impartially; Possession of professional knowledge, skills and abilities necessary for the performance of official duties; Clear orientation in the features of the profession; Ability to accumulate, renew and creatively use professional experience; Strict adherence to professional standards.
Communicative	High level of communication characteristics; Openness and ability to cooperate; Ability to negotiate; Ability to comply with universal moral norms.
Labor	Focus on productivity and achievement of results; Ability to plan and organize work; Willingness to act and initiative; Ability to identify problems and make decisions to solve problems and achieve goals; Ability to perform one's duties effectively in a system of existing moral values; Proactive attitude to work.

** formed by authors*

An important role in the analysis of the problem of competency-based approach is played by the model of competence, as a theoretical system of knowledge, skills, abilities of staff, which ensures the

organization of the implementation of management tasks. It unifies the requirements for employees and creates common standards of functioning, the basis for evaluation and promotion of employees.

In the context of consideration of the issue, it is necessary to single out the personal competencies inherent in a competitive tourism business, e.g. focus on customer, self-realization, effective team management, continuing education and openness.

The development and implementation of a competency model is a structured and organized process based on the consistent implementation of certain procedures. The traditional approach to the formation of the model of competencies is based on the method of analysis of work and involves the use of the following methods:

- Formation of a model of competencies, which will be the same for all categories of employees of the organization, and on its basis will be created ideal competency profiles for all positions of the organization;

- The allocation of two groups of competencies: the first group of competencies should cover all employees, and the second will be specific only to individual positions.

The traditional approach can be implemented by using individual (psychological testing, behavioural scales, the method of "360 degrees", self-methods) and group (observation, questionnaire, expert assessment) research methods. An important indicator of professional competence is the ability of individuals to realize themselves as professionals [15].

Thus, the professional competence of the staff of the tourist enterprise is expressed in the implementation of their professional activities in specific conditions, including in unpredictable, problematic situations, in accordance with current professional requirements and social norms. At the same time, the level of professional competence of specialists should allow them not only to perform their functional duties in a timely and high-quality manner, but also to act creatively and productively.

One of the key factors in improving the efficiency of the tourist enterprise is the attitude to the enterprise staff. In order to have competent, highly qualified professionals who are the core of the tourism enterprise and encourage them to work effectively, managers need to use a personnel management system.

The problem of personnel management is relevant for any enterprise. The quality and efficiency of each employee and the ultimate success of the enterprise as a whole depend on its solution. Since the staff of the tourist enterprise concentrates the acquired experience and is a source of further development of the enterprise, it is necessary to pay special attention to the process of attracting staff. Only under the condition of rational selection of personnel, training and development, it is possible to achieve effective work of the organization. Therefore, the leaders of the organization, planning future activities, understand that their ability to form human resources, apply effective methods of training and staff development depends on the further development and competitiveness of the enterprise. This is especially important in areas of activity where staff have many functions, where there are no clear rules or established traditions in the relationship between employer and employee [16].

Conclusions. The modern sphere of tourism needs new approaches to the process of specialists professional qualities formation, who meet the requirements and value system of society. The main tasks of the competence approach include: to teach the individual to independently acquire and effectively apply knowledge throughout life; to forecast the situation and own activity, to make effective decisions according to life experience, values and available resources; plan and control their own actions; analyse and apply the experience gained. It is established that the competence approach is a dominant factor in the success of the professional activity of a tourism specialist at the present stage. This makes it possible to propose the use of the competency approach as an effective tool for providing competent personnel, a system-forming basis that will promote the formation of new processes in human resources management in tourism enterprises, to create partnerships with consumers of services that are significant competitive advantages.

REFERENCES:

1. Shapoval, V.M., Herasymenko, T.V., Bieloborodova, M.V. (2018). "Formation and development of competition in a market economy (on the example of the tourism industry of Ukraine)". *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti*, vol. 18. pp. 43– 51. DOI 10.31498/2225-6407.18.2018.180061 (in Ukrainian)
2. Parlagutan, S. (2021). "Competency-based education: a multi-variable study of tourism vocational high school graduates". *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 21:1, pp. 72-90, DOI: 10.1080/15313220.2020.1820427
3. Bratianu, C., Hadad, S., Bejinaru, R. (2020). "Paradigm Shift in Business Education: A Competence-Based Approach". *Sustainability*. DOI: 12. 1348. 10.3390/su12041348. 313220.2020.1820427

4. Walmsley, A., Koens, K. and Milano, C. (2021). "Overtourism and employment outcomes for the tourism worker: impacts to labour markets", *Tourism Review*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. DOI: 10.1108/TR-07-2020-0343
5. Bustreo M., Micheletto V., Quarantino L. Fiorentino D. (2018). "The impact of successful cross-competencies on a career in tourism in Italy: the meeting point between the students' perceptions and the requirements for professionals", *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, vol. 18:3, p. 179-201, DOI: 10.1080/15313220.2018.1460652
6. Bondar, N. (2013). "List and content of key competencies of future managers in the field of tourism". *Socio-political and humanitarian dimensions of European integration of Ukraine: proceedings of scientific-practical conference*. Vinnytsia: Center for preparation of scientific and educational publications of VTEI KNTEU. Ch. 2. pp. 119–125. (in Ukrainian)
7. Zamyatina, N.V. (2017). "Formation of professional competence of the future manager of the tourist industry in the process of training". *Problemy osvity*, issue I-II (65-66). pp. 453-463. (in Ukrainian)
8. Peleshko, L.V. (2016). "Formation of professional competence of a management specialist". *Psykhologo-pedahohichni nauky*, No. 3. pp. 97-102. (in Ukrainian)
9. World Tourism Organization and International Labor Organization. (2014). *Measuring Employment in the Tourism Industries – Guide with Best Practices*, UNWTO, Madrid. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/97892844-16158>
10. Mbarushimana, N., Mbarushimana, R., Vencie, E., Vencie, A. (2017). "Competency-Based Curriculum in Tourism and Hospitality: A Practical Model for Rwanda". *Journal of Research Innovation and Implications in Education*, pp. 96-109. URL: <http://jriie.com/index.php/JRIIE/index.1>.
11. Abduvakhabova, U. (2020). "Education in Tourism Industry-Challenges and Opportunities". *Indonesian Journal of Law and Economics Review*, vol. 6. DOI: 10.21070/ijler.2020.V6.472.
12. Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J., Baloglu, S. (2017). *Marketing for Hospitality and Tourism*. Boston, MA: Pearson Education.
13. Pletsan, K. (2019). "Competence approach in the system of education and professional development of tourism specialists at the present stage". *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv. Seriya: Turyzm*, issue. 2 (2), pp. 142–156. DOI: 10.31866 / 2616-7603.2.2.2019.189540(in Ukrainian)
14. Yatsenko, O.M. (2016). "Leadership qualities in the structure of components of managers' competencies". *Molodyy vchenyy*, no. 6 (33). pp. 496-501. (in Ukrainian)
15. Medyn'ska, S.I. (2019). "Competence approach to training specialists in the field of tourism and hospitality industry to increase their competitiveness in national and international markets". *Visnyk Universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya: Pedahohika i psykhohohiya*, no. 2. pp. 208–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN-vduep_2019_2_27. (in Ukrainian)
16. Karyuk, V.I. (2019). "Competence approach to managing the development of human resources of the enterprise". *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 3 (51), pp. 112–118. DOI: 10.31732 / 2663-2209-2018-51-112-118. (in Ukrainian)

УДК 338.48:334.021

JEL J08; L53; L83

Юрчишина Людмила Іванівна, старший викладач. **Белобородова Марія Валеріївна**, кандидат економічних наук. **Калюжна Таїсія Миколаївна**, кандидат педагогічних наук, доцент. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». **Компетентнісний підхід як чинник ефективної кадрової політики туристичного підприємства**. Проаналізовано теоретичні основи й особливості методології реалізації компетентнісного підходу в підготовці та професійному розвитку фахівців сфери туризму; виокремлено пріоритетні напрями професіоналізації успішності фахівця сфери туризму. Виявлено, що використання компетентнісного підходу в управлінні кадровим потенціалом туристичного підприємства є результатом системного вивчення проблем вдосконалення системи кадрового забезпечення на сучасних туристичних підприємствах. Підкреслено дієвість та актуальність застосування запропонованої структурно-логічної моделі управління розвитком кадрового потенціалу за компетентнісним підходом, що дає змогу розв'язати існуючі проблеми, пов'язані з розвитком компетенцій, підвищенням продуктивності праці та ефективним виконанням обов'язків шляхом досягнення необхідного рівня компетентності, а також забезпеченням взаємозв'язку компетентнісно орієнтованих цілей і завдань кадрової політики та функцій системи управління кадровим потенціалом. Використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний – при узагальненні теоретичних положень і формулюванні висновків;

історичного аналізу та теоретичного узагальнення – для аналізу зарубіжних і вітчизняної моделей компетенцій, узагальнення переліку компетенцій працівників та встановлення концептуальних положень управління кадровим потенціалом туристичного підприємства; порівняння – при дослідженні структури кадрового потенціалу й компетенцій працівників туристичної сфери. Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні теоретико-практичних досліджень реалізації професійного становлення фахівців з туризму на сучасному етапі. Запропоновано керівникам туристичних підприємств вивчати й аналізувати компетентнісний підхід як інструмент ефективного управління кадровим потенціалом, суть якого зводиться до вивчення кращої практики вирішення проблеми, щоб упевнено та успішно реалізовувати професійне становлення фахівців туристичних підприємств.

Ключові слова: туристичне підприємство, праця, кадрова політика, людський ресурс, конкурентоспроможний фахівець, компетентнісний підхід, кадровий потенціал.

UDC 338.48:334.021

JEL J08; L53; L83

Yurchyshyna Lyudmyla, senior lecturer. **Bieloborodova Mariia**, PhD (Economics). **Kaliuzhna Taisiia**, PhD (Pedagogy), Associate Professor. National Technical University “Dnipro Polytechnic” **Competency-based approach as a factor of a tourist enterprise effective personnel policy.** It is explored the theoretical foundations and features of the methodology of implementation the competency-based approach in the training and professional development of tourism professionals. The priority directions of professionalization of success of the expert in the field of tourism are allocated. It is revealed that the use of the competence approach in the management of human resources of a tourist enterprise is the result of a systematic study of the problems of improving the personnel system at modern tourist enterprises. It is emphasized the effectiveness and relevance of the proposed structural and logical model of human resources development management by competency-based approach, which allows to solve existing problems related to the development of competencies, increase productivity and effective performance of duties.

.Key words: tourist enterprise, labor, personnel policy, human resource, competitive specialist, competency-based approach, personnel potential.

DETERMINING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE CORPORATION

**M. A. Mammadov^{*}, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
A. M. Aliyev^{**}, PhD, Associate Professor,
M. M. Badalov^{***}, Doctorant,
Sh. I. Alizada^{****}, PhD (Economics), Senior Lecturer,
Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan**

^{*}ORCID 0000-0002-5327-2507

^{**}ORCID 0000-0002-5134-188X

^{***}ORCID 0000-0002-6705-1967

^{****}ORCID 0000-0001-8079-3255

© Mammadov M., 2021.

© Aliyev A., 2021.

© Badalov M., 2021.

© Alizada Sh., 2021.

*Стаття отримана редакцією 28.08.2021 р.
The article received by the reduction 28.08.2021.*

Introduction. The term corporation is a word of Latin origin taken from the word "corporatio" – association. Associations are established in any society to achieve certain goals.

In contemporary times, corporations share the same content with joint stock companies. The first corporations were involved in railway construction in the United States in the late 19th century.

At present, they play a decisive role in all areas of the country's economy. Corporations alone account for 98% of revenues in US's processing industry.

Years long and various of experience of corporations have supplied analytical and consulting firms with a wealth of material to provide a single normative statement, generalization and advice on corporate governance. In was in 1992 in the USA when a legal document on Corporate Governance. The Round Table on Business Issues prepares proposals periodically. In its turn, all this create an atmosphere of a certain order and understanding of the essence of corporate relations in society as well as, of self-interest of various structural categories of society.

Results. As it is known, any entity, including a corporation, carries out its activities under the influence of external and internal environment. A more accurate picture of the corporation's external environment is the macroeconomic environment. As a rule, economic entities operating in foreign environment combine a set of a set of economic, natural, socio-cultural, and political environments

The economic environment of the corporate activity is characterized by the specific features of the country's legislation and the relatively recent history of entrepreneurial activity in Azerbaijan. In the process of economic environment transformation, the corporation gets adapted to this environment.

The above-mentioned sets a basis to conclude that in the implementation of strategic planning, corporations should take into account not only domestic reserves, but also the economic environment – a multifactorial indicator of macroeconomic situations in the country and the world. The general state of the macro-environment is assessed on the basis of macroeconomic indicators. The list of these indicators is as wide as possible, but, in our opinion, the following factors that affect the activities of local corporations shall be distinguished:

- Dynamics of the country's gross domestic product;
- Exchange rate dynamics;
- The level of demand for manufactured products;
- Bank lending interest rate;
- Rate of taxes;

- Structures and dynamics of foreign investment in the country's economy.

The mentioned regulatory indicators are calculated both for the country's economy and different areas. Therefore, they can be considered completely unbiased and used for a detailed analysis of the current economic situation and business activity conditions.

The dynamics of the growth domestic product allows assessing the effectiveness of macroeconomic policy in the country. It should be noted that while the vast majority of countries are still in recession, during 8 months of 2021, Azerbaijan's GDP has increased by 3.4%.

Competition, an integral element of market relations, is not just a certain economic dynamism, but it also refers to the stagnation of production, the opposite side thereof. The problem of attracting a working capital needs to be addressed to ensure that normal functioning of any entity is recovered. In this case, the actor of market relations becomes a borrower and requests the other party, the lender, i.e. the one who has the necessary resources.

Owners of the funds try to protect themselves from possible losses when investing money, as losses of this kind could result in a situation where the invested money is not repaid. The likelihood of loss of the invested funds or part thereof is called the risk of non-repayment of loans. The task of the creditor is to reduce, i.e. to minimize the loss (risk) probability. To this end, the lender must carefully select the potential counteragents.

Obviously, loan risks are characterized by the ability of borrowers to fulfill own financial obligations. In the experience of foreign lenders (in the case of investors corporations or banks, Merrill Lynch, CS First Boston and other), the most common credit risk mitigation measures include:

1. Assessment of the investment attractiveness of borrower;

The most common method in the experience of foreign lenders is determined based on a technique that assesses the borrower's points. This method involves determining the rating of the borrower. The borrower's assessment criteria are very important for each lender. It is based on his or her practical experience, and is reviewed periodically.

2. Reduce the amount of loans to be issued to one of the borrowers. This method is used when the lender is not sure about the buyer's investment attractiveness.

3. Loan insurance. Loan insurance involves the full transfer to an insurance company of the risk of loan non-repayment. All costs associated with insurance, as set by guidelines, are borne by the borrower.

4. Involve sufficient security (guarantee): This method practically guarantees that the amount is repaid and the interests are received by creditors. Priority should be given to the analysis of borrower's investment attractiveness and efforts to avoid such losses when protecting against the risk of non-repayment of the loan not issued for involvement of necessary security to recover the losses.

5. Issuing discounted loans: Discounted loans only reduce the risk of non-repayment of loans to a very small extent. This method of extending credits guarantees at least a receipt of loan fee, but the issue of repayment of loans (unless other warning and risk mitigation methods are used) remains open.

Investment activity is an integral part of the corporation's financial activities. It includes measures such as the movement of capital and resources, their sale or purchase. A more effective approach to managing a corporation's investment activities is, in our view, is the investment attractiveness for the reliability of the borrower. It helps to classify and group potential objects of resource investment, depending on the goals of the investor or lenders. So, the investment attractiveness of a corporation is the set of certain indicators of formal and informal assessment of various aspects of corporation's activities.

The set of indicators selected to assess the attractiveness of investment relies on many conditions, but we can separate several that are important for the corporation:

- loan and commercial reliability of the corporation;
- degree of diversification and nature of performance of the corporation;
- the amount of resources provided;
- form and degree of investor participation in the corporation's activity;
- directions of the use of received resources.

The reliability of a corporation can be characterized, above all, by its credit history. It is a "biography", which exemplifies a corporation's previous relationship with creditors or investors. Focus should be given to creditors' reliability when studying the credit history, as in the proverb saying: "Tell me who your friend is, and I'll tell you who you are." If the previous creditors were banks that are actively involved in the respectable credit market, or giant institutional investors, or banks that received dividends in due time, this requires caution and additional information. With the assessment of the credit reputation, creditors or investors get some opinion about the corporation as a potential object of investment.

The purpose of assessing the investment attractiveness is not to determine the state of affairs within the corporation, but to assess the possible investment risks. To achieve these goals, there is always a system of principles in the experience of creditors, which help to assess the investment attractiveness of the corporation. However, its implementation causes reduction in investment risks. Knowledge of these stages allows the corporate manager to effectively manage the investment attractiveness of the corporation.

The first stage involves identification of the corporation regardless of the character of future credit transactions. The identification process helps to precisely determine the nature of activities (reliability of internal organizational structure, the list of persons, the main areas of focus of the activities, the degree of diversification, etc.) and indicate a sample set of indicators to assess investment attractiveness. The second stage proceeds with the assessment of corporation's credit history and commercial reputation.

Formal indicators are calculated using the indicators in the corporation's financial statements, which are to be disclosed under the liability. Informal indicators can only be assessed by experts, as they lack a formula for accounts and exact set of final indicators. A comprehensive assessment of financial statements involves an analysis of the performance of the corporation. Assessment of commercial reputation is the result of complex experts, which, in turn, guarantees the continued cooperation with the corporation.

When the investment attractiveness of the corporation is analyzed, i.e., internal financial flows are distributed, it is recommended to launch analysis procedure with identification of borrowers. To put differently, we determine the place in the corporate structure and characteristics of borrowers. Upon completion of borrower's identification process and determination of a set of formal and informal indicators, corporate managers try to make direct calculations and obtain expert results.

We assess the financial conditions of borrower using the formal indicators, while also assessing its financial outcomes, as well as resources and cost-effective performance of the borrower.

Formal indicators are calculated using the borrower's financial statements. To this end, the general approach involves many features of formal indicators, settlements, above all, the characteristics that preconditioned by diversity of external reports. In our opinion, it is appropriate to consider specialized approaches for legal entities in the formal indicators report.

Conclusions. The following factors have more influence on the activities of local corporations:

- Dynamics of the country's gross domestic product;
- Exchange rate dynamics;
- The level of demand for manufactured products;
- Bank lending interest rate;
- Rate of taxes;
- Structures and dynamics of foreign investment in the country's economy

The mentioned regulatory indicators are calculated both for the country's economy and different areas. Therefore, they can be considered completely unbiased and used for a detailed analysis of the current economic situation and business activity conditions.

The set of indicators selected to assess the attractiveness of investment relies on many conditions, but we can separate several that are important for the corporation: loan and commercial reliability of the corporation; degree of diversification and nature of performance of the corporation; the amount of resources provided; form and degree of investor participation in the corporation's activity; directions of the use of received resources.

The measures described above to assess investment attractiveness serve as the basis for involvement of resources. Their introduction is important to lay the groundwork for attracting external resources. Corporations can use emissions proficiently as a tool to attract resources. On the one hand, the corporation will be able to issue its own shares, i.e., increase the share capital of the corporation, on the other hand, the corporation may decide to issue shares in order to attract resources in a specific form of its business.

The conduct of corporate management is similar in both cases and depends only on the level of emissions determined by the emission strategy of the corporation.

REFERENCES:

1. Olypher V.G., Olypher N.A. (2001). *Computer networks. Principles, technologies, protocols*. St. Petersburg. 672 p.
2. Osovetsky L.G., Nemolochnov O. F., Tverdiy L. V., Belyakov D. A. (2004). *Fundamentals of corporate information theory*. SPb: SPbGU ITMO.
3. Biyachuev T.A. (2004). *Security of corporate networks*. SPb: SPb GU ITMO. 161 p.
4. Mammadov M.A. (2008). *Program-targeted management in the transition economy*. "Kooperasiya" Publishing House.

УДК 336.77

JEL D25

М. А. Мамедов, доктор економічних наук, професор. **А. М. Алієв**, кандидат економічних наук, доцент. **М. М. Бадалов**, докторант. **Ш. І. Алізада**, кандидат економічних наук, старший викладач. Азербайджанський архітектурно-будівельний університет, Баку, Азербайджан. **Визначення інвестиційної привабливості корпорації.** Пояснено ядро концепції корпорації, що надає інформацію про перші коли-небудь створені корпорації. Крім того, підкреслено важливість оцінювання інвестиційної привабливості позичальників серед заходів, спрямованих на зниження кредитних ризиків у практиці діяльності корпорацій-інвесторів, а також представлено важливу систему показників при оцінюванні інвестиційної привабливості. Надійність корпорацій характеризується перш за все тим, наскільки своєчасно вони виплачують кредити. У процесі аналізу привабливості корпорації необхідно визначити місце та роль позичальників у її структурі. Також підкреслено значення плану дій, що пов'язано з оцінюванням інвестиційної привабливості, для привабливості ресурсів, а також звичаїв, пов'язаних з привабливістю ресурсів.

Ключові слова: корпорація, інвестиції, кредитні ризики, інвестиційна привабливість, формальні та неформальні показники.

UDC 336.77

JEL D25

M. A. Mammadov, D.Sc. (Economics), Professor. **A. M. Aliyev**, PhD (Economics), Associate Professor. **M. M. Badalov**, Doctorant. **Sh. I. Alizada**, PhD (Economics), Senior Lecturer. Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan. **Determining the Investment Attractiveness of the Corporation.** This article explains the core of the concept of corporation providing information on the first ever – created corporations. In addition, the article highlights the importance of assessing the investment attractiveness of borrowers among the actions aimed at reduction of loan risks in the practice of investor corporations. Next, it also presents the important system of indicators in the assessment of investment attractiveness. The reliability of corporations is characterized, above all, by how timely they repair loans. When analyzing the attractiveness of the corporation, the place and role of borrowers in the structure of a corporation must be determined. Regardless of the nature of future credit transactions, identification allows to accurately determine the nature of the corporation's activities, which is reflected in the article. At the end, the article emphasizes the contribution of the action plan associated with investment attractiveness assessment to the resources attractiveness, as well as customs associated with the resource attractiveness.

Key words: corporation, loan risks, investment attractiveness, formal and informal indicators, economic environment.

METHODS TO OVERCOME THE LIMITS OF MANAGEMENT THEORY

**Aytan Asker Abasova^{*}, Ph. D., Associate Professor,
Kamala Mehti Mamedova^{**}, Ph. D. (Economics), Associate Professor,
Lala Aziz Alekperova^{***}, Senior Lecturer,
Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan**

**ORCID 0000-0003-1633-6257*

***ORCID 0000-0002-3100-6160*

****ORCID 0000-0002-3898-3941*

© Abasova A., 2021.

© Mamedova K., 2021.

© Alekperova L., 2021.

*Стаття отримана редакцією 28.08.2021 р.
The article received by the reduction 28.08.2021.*

Introduction. Business practitioners will gain much more by studying the management models of successful organizations than they will from studying management theory.

It is just as important to have competent management as it is to have trustworthy analytics. The importance of operational efficiency cannot be overstated. However, it should now be viewed as a crucial component of the overall approach. No other approach will help you if you do not know how to manage. Furthermore, by sound management, you can add more complex tools (for data analytics, decision support, and internal communication) that are critical for success in high-risk businesses.

Managers frequently underestimate the value of management practices (and the importance of investing in their development), because they believe they are simple to imitate. Leaders must consider strategy, but they should not dismiss the responsibility of establishing management procedures as trivial. The ability to track competitive changes is just as important as the ability to make operational efficiency a permanent part of the business.

Results. In today's flat-organization era, everyone must become a strategist as well as a manager. A competent management style improves the quality of work and ensures the strategy's success.

Of course, good governance is not easy to achieve: it necessitates a significant investment in people and systems. Many people are hesitant to implement best practices, because they require costs.

There is probably no human activity in which a theoretical understanding is sufficient to design a device that works in the real world. Any engineer can appreciate how far chemical reaction formulas are from the design of a facility that produces consistent and predictable results. It is a long way from simplistic theoretical models to real-world gadgets. Even the so-called "precise sciences", which have long been accustomed to the use of mathematics and repeatable experiments, are guilty of this.

However, in the "humanities" sciences, the gap between what one expects from one theory and what one gets in practice might be enormous.

It is clear that firm founders, management consultants and management educators are not willing to harm the organization for which they serve. But, in the end, difficulties in business are generated by the leaders themselves. Situations in which management challenges are exacerbated by a desire to adhere to all theoretical formulations and recommendations are particularly telling.

Many "practitioners" have already developed the habit of being skeptical of advice and recommendations, preferring to act on inspiration. This is due to the failures of theorists and consultants in their attempts to start their own companies, as well as the mediocre results of those who try to uncritically rely on management theory in their work. However, history has shown that "common sense" may be just as bad an advisor in the construction industry as management theory separated from reality. Companies with a high number of birth defects are established as a result of implementing the logic of "strict practice". A practical mind, based purely on one's own experience, is frequently insufficient to protect against the most

disastrous results, rather than to entirely eliminate one or more problems. At the same time, the leader's personal traits are continually relied upon, making it impossible to retire from the organization without risking damaging it. Even the most successful entrepreneurs, who have been "relied on their own practice," are unable to develop a business that is not entirely reliant on the creator's efforts.

As a result, such businesses have clearly defined bounds for their own expansion, questionable value for possible third-party buyers (assuming we're talking about the business as a whole, not just the assets), and essentially little chance of surviving if the existing successful leadership is forced to change.

To learn how to overcome such problems, one requires not only a sharp mind and the presence of one's own experience, but also familiarity with the practices of businessmen who have faced comparable challenges and found a way out. There is a need for examples of existing solutions that will actually help solve these issues rather than just prolong the misery before it ends. It is vital to become familiar with the results of the real application of various management models in successful firms, rather than with management theory. Long-lived corporation had to devise a unique solution to the issues that impede consolidation and remote business management. It is hard to build a large firm or a truly sustainable corporation without this.

Of course, it is critical to avoid the trap of "selective citation," in which only those components "that arouse our attention" are examined rather than a holistic model of the company's operation, taking into account its features and obstacles, when analyzing management models of real organizations (and then only in that part, with which we agree). All of this is nothing more than a means to double-check that your own assumptions are right. This is a great way to boost your own self-esteem, but it is not the best approach to really learn something.

Review of recent research sources and publications. The expertise and opinions of modern management theorists diverge slightly from the mainstream on the overall – individuals who work for you must be trusted, and the freedom allowed to employees will surely surpass the beneficial influence of the order of forced influence from above. The true role of a leader is to build a deserving team, to assist people in reaching their full potential while demonstrating their own leadership skills, and to design work techniques that will reliably protect the company from stagnation and bureaucracy.

All of this is justified by theorists in further detail as follows:

1. Times have changed, and today's workers are frequently more qualified than their employers and immediate superiors in their fields. Under no circumstances will such people accept a harsh leadership attempt.

2. Because the complexity of work has expanded greatly, it is far more beneficial for management to learn to trust people more confidently, enabling them to select the way of completing this or that task rather than trying to comprehend the aspects of this work in all of its nuances.

3. To support the initiative and responsibility of people, it is not enough for them to delegate authority. There is no responsibility without authority.

4. When subordinates decide how to accomplish the work and how the existing resources will be used, they begin to demonstrate initiative, and the best of them will gladly accept final responsibility for the work done. People with this attitude toward work will relieve the manager of the need for constant control, allowing him to focus on strategic activities, which are far more vital to the organization than direct management.

5. Releasing employees from excessive control will inevitably improve not only the company's condition, but also labor productivity and the effectiveness of all operations, because the task is best known by the person who does it.

6. After some time, objective criteria of actual achievements in the workplace (rather than a particular leader's personal bias) will be able to distinguish a group of the best employees. Employees will be able to form a true "team" that will function efficiently without the need for constant supervision from senior management if they are constantly evolving, motivated by interesting assignments, and given authority. The "labor of alone individuals" will be far less effective than such group creation.

7. Employees will be engaged in self-development and improving their professional knowledge since they are directly interested in the results of their own labor and have all of the powers essential for further development. Such self-development will not only lay the groundwork for continual improvement of working practices, but it will also increase the entire team's commitment to the common good, to the organization.

8. The impact of people's creative freedom will be greatest in non-trivial business sectors, such as the invention of new commodities. Such semantic labor is in high demand in today's market, and its

successful execution will inevitably benefit the company's overall financial condition, allowing it to compensate its staff even more generously. Employee benefits combined with more flexibility to express them will have the greatest impact on their motivation to work creatively rather than officially treat their obligations.

9. As employees' self-awareness expands and a full-fledged team of like-minded individuals emerges, top management's administrative functions will become obsolete. Eventually, a situation will emerge in which people and the organization will work together and grow as individuals and as a team. When the labor collective is given the opportunity to become co-owners of the business, the effect of the shared cause is amplified.

10. As a consequence, we have a cohesive team that operates the business collaboratively and responsibly, without the need for a large number of bureaucratic procedures or a full staff of controllers. The communal decision-making process eliminates the company's regular blunders, which can always be committed by a single person. It also gives the entire responsible team a sense of shared interests and direct participation in all decisions. All of this, however, is only possible if "conventional management" habits are abandoned. A business owner must be willing to freely and purposefully delegate some of his or her authority to staff.

This is the journey that theorists have taken in order to arrive at a modern understanding of management pleasure, all while adhering to democratic traditions, hopes, and attitudes. It, on the other hand, never works. To the chagrin of theorists, no one among management practitioners believes as passionately as they do in the magical power of transfer of authority, increased trust, and leadership.

Problem 1. Delegation does not really work the way theorists expect it to. To begin with, the illusion of modern workers' automatic competency, which theorists extol, is a fallacy. In actuality, they are unable to organize their job on their own to a satisfactory degree. Any manager who attempts to familiarize himself in detail with how work is actually organized in any of his company's "self-regulating" divisions will quickly be convinced that this is the case. We are not aware of any instances where such visits would have been welcomed by top management. In the best-case scenario, the work will be done to an average, very mediocre standard, and in the worst-case scenario, you will find a large number of redundant workers who cannot even articulate their responsibilities, a distinctly "sleepy" pace of work, and an amazing combination of low quality work and pride in its execution.

Furthermore, because of the games of delegation, any intrusion by top management in the business of the "sovereign" section is regarded as a personal insult by its head. As a result, we have substandard work and emotional reactions to any attempts to figure out how things actually are, rather than a sense of responsibility for the quality of our own job and a desire to accomplish it as efficiently as possible. When top management is required to inspect the work of a particular department, the heads of the departments, to whom all powers have been given, frequently become irritated and slam the door angrily. Rather than always looking for more efficient ways of working, they try to show that everyone they hire is vital and irreplaceable. In actuality, delegation games result in substandard job quality, ineffective workers, full opacity, and emotional outbursts from "approved" staff.

Problem 2. Delegation is not conducive to establishing communication between departments. At the level of cooperation between independent departments, there is no idyll. Instead of productive cooperation, you get a light-hearted re-enactment of medieval intrigue and conflict. Each department protects its own zone of influence from its neighbors selflessly, will not allow any criticism in its address, and will even less tolerate checks and attempts to implement reforms "above its head". All of these fights and never-ending intrigues take a lot more energy than actual labor.

When all of these problematic relationships are added to the geographic distance between the company's divisions and the core, feudal relations become even more rooted and intricate. The hoped-for management paradise has yet to arrive.

Problem 3. Fundamental unwillingness of "specialists" to engage in real work. Allowing "specialists" to organize labor as they see they fit will result in a split of all workers into "intellectual organizers" and "direct executors" almost immediately. At the same time, "specialists" always fight attempts to include them in real work (with very few exceptions). They would rather deal solely with management and supervision. If you allow "specialists" to organize their job the way they want it, you will end up with a wild general overflow of personnel and the split of all workers into "castes".

And do not assume this is just a problem that affects one country. One of the reasons that attempts to implement Japanese work methods in American automotive firms failed was the foremen's categorical reluctance to continually be with their subordinates and, if necessary, take personal part in the teams' work.

They sought to concentrate solely on management after their appointment. Such customs have a devastating effect on the overall effectiveness of the company's operations.

Problem 4. For some reason, in the management literature it is customary to talk exclusively about the positive qualities of the "team". However, all "teams" have negative qualities, and very serious ones.

To begin with, all "teams" gradually increase in price. Even though any "team" will increase in value, it will nevertheless tend to rest on its laurels. It relaxes after accomplishing certain results, preferring to float in the inertia of previous victories and achievements. In a competitive market, all "teams" (and those who are successful in the first place) tend to overestimate their own strengths. The credibility of previous accomplishments is frequently a dependable stumbling block to fresh ideas and innovation. Without external control coercion, the "commands" are essentially incapable of renewal. In such circumstances, it is quite tough for beginners to split up. If things go wrong, the "teams" will never be able to clean themselves up, and the old team members will not make any effort to keep their skills and knowledge up to date. As a result, according to management theorists, any leader's purpose is to "identify brilliant personnel and build a team of them..." which is nothing more than another intermediate finish.

Conclusion. The majority of managerial issues come from the inherent issues that any organization built on the concept of separation of powers and delegation of authority faces. And a large number of business owners and managers have been able to learn from their own painful experience. Theorists always explain all failures on personnel faults while defending their beliefs and practices.

The majority of practitioner leaders follow two simple rules:

1. Never stray too far or for too long from your own business.
2. The principle of duplication and division of authorities is always utilized to prevent a "coup d'état." However, following these standards costs both the leaders and their companies a lot of money. After all, the first condition rules out any chance of retiring without incurring significant and irreversible costs in the future. The second necessitates the creation of duplicate subdivisions and departments (to avoid any of the management monopolies from dictating their own terms) as well as extreme caution in ensuring that any deputy's power and influence is always counterbalanced by other deputies.

REFERENCES:

1. Alekperov U. (2018). *Fundamentals of inclusive development management*. Textbook for higher educational institutions. Baku. "Education" Publishing House. 216 p.
2. Mamedova K.M. (2019). The role of motivation in strategic personnel management. *International scientific conference "Infrastructural support of a diversified economy: main trends and directions of development"*, Baku. Azerbaijan University of Architecture and Construction.
3. Mamedova K.M. (2020). Principles and mechanisms of corporate governance compliance. *Journal of Construction Economics and Management*, 1.
4. Mammadov M.A., Mammadova F.A., Alizade Sh.I. (2021). *Strategic Management*. Baku: "Education" SCIENCE.
5. Huselid Mark A., Becker Brian E., Beatty Richard W. (2007). *Personnel Appraisal: How to Manage Human Capital to Implement Strategy*. M.: Publishing house "Williams, I.D."
6. Mescon M. H., Albert M., Hedoury F. (1988). Harpercollins College Div; Subsequent edition. p. 777.
7. Drucker P. F. & Maciariello J. A. (2008). *Management*. HarperCollins e-books.
8. Green Robert. (2017). *48 laws of power*. Ed. Mann, Ivanov and Ferber.
9. Fenton-O'Creevy Mark. (2009). *Highly productive teams: Study method*. Allowance. Block 2: Book 12 / trans. from English. Zhukovsky: MIM LINK.
10. Buk C. (2018). How to attract a private investor to upgrade the infrastructure. *Expert*. No. 23.

УДК 005.95/.96:65.015

JEL: M12

Абасова Айтян Аскер, кандидат технічних наук, доцент. **Мамедова Кямала Мехті**, кандидат економічних наук, доцент. **Алекперова Лала Азіз**, старший викладач. Азербайджанський архітектурно-будівельний університет, Баку, Азербайджан. **Шляхи подолання обмежень теорії менеджменту**. Науково-технічний прогрес і швидкий розвиток інформаційних технологій не можуть не позначитися на принципах ведення бізнесу. Соціально-економічна ситуація, що змінилася, зумовила появу нових та загострення наявних викликів і проблем в управлінні. Кризові умови

вимагають відповідних програм змін, які охоплюють усі сфери роботи підприємства. При цьому труднощі реалізації змін на підприємствах визначаються навіть не кількістю дій і витрат на досягнення мети, а тим, наскільки необхідно змінитися кожному керівникові й кожній людині в організації. Успіх будь-якого підприємства полягає в першу чергу в добре підібраній команді фахівців. Компанії все більше стають залежними від людей, які в них працюють. З різким збільшенням швидкості науково-технічного прогресу і в процесі реалізації стратегії з переходу до цифрової економіки зростає потреба в правильному й сучасному підході до управління людським потенціалом. Злагоджена робота колективу кожної компанії на мікрорівні допомагає всій компанії виходити на якісно новий рівень і досягати поставлених цілей з урахуванням існуючих викликів. Показано процес формування кордонів мислення керівника та вплив їх на прийняття рішень. Обґрунтовано актуальність зміни управлінських стереотипів для відповідності новим економічним викликам. Запропоновано алгоритм аналізу й удосконалення особистої роботи менеджера. Розглянуто основні шаблони мислення, причини їх виникнення та способи подолання. Проведений аналіз робіт із цієї тематики дозволяє розглянути існуючі проблеми управління людськими ресурсами та розробити найбільш оптимальну методику для розв'язання завдань у сфері створення та оптимізації стратегії управління людським капіталом.

Ключові слова: делегування повноважень, теорія управління, конструктивна співпраця, команда.

UDC 005.95/.96:65.015

JEL: M12

Abasova Aytan Asker, PhD, Associate Professor. **Mamedova Kamala Mehti**, PhD (Economics), Associate Professor. **Alekperova Lala Aziz**, Senior Lecturer. Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan. **Methods to Overcome the Limits of Management Theory.** Scientific and technological advancements, as well as the rapid development of information technology, are bound to have an impact on business concepts. The changed socio-economic situation has led to the emergence of new and exacerbation of existing challenges and problems in management. Crisis conditions require appropriate change programs affecting all areas of the enterprise. At the same time, the difficulties of implementing changes in enterprises are determined not even by the number of actions and costs to achieve the goal, but by how much it is necessary to change each leader and each person in the organization. A well-chosen team of specialists is crucial to the success of any business. Businesses are becoming increasingly reliant on the people who work for them. With the rapid acceleration of scientific and technological advancement, as well as the implementation of a strategy for the transition to a digital economy, a correct and modern approach to human potential management is becoming increasingly important. At the micro level, the well-coordinated activity of each firm's team assists the overall organization in reaching a qualitatively new level and achieving the established goals while taking into account the existing challenges. The article shows the process of forming the boundaries of a manager's thinking and their influence on decision-making. The urgency of changing management stereotypes to meet new economic challenges has been substantiated. An algorithm for analyzing and improving the manager's personal work is proposed. The main patterns of thinking, the reasons for their occurrence and ways to overcome them are considered. The review of previous work on this subject will enable us to analyze current human resource management issues and establish the most effective methodology for solving difficulties in the area of developing and optimizing human capital management strategies.

Key words: delegation of authority, management theory, constructive cooperation, team.

DIGITAL-MARKETING AS AN INNOVATION CONTROL ELEMENT

Viktoriia Bondarenko*, PhD (Economics), Associate Professor
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID 0000-0003-4625-0112

© Bondarenko V., 2021.

Стаття отримана редакцією 08.07.2021 р.
The article received by the reduction 08.07.2021.

Analysis of recent research sources and publications. The analysis of the literature of recent years has shown that the problem of implementation and opportunities of digital marketing as an effective tool for management and development of modern companies is quite relevant. Various scientific works are devoted to its various aspects, which reflect the peculiarities of development, opportunities and limits of using the global computer Internet network, prospects for information exchange and marketing research, taking into account its capabilities, as well as establishing contacts, sales, etc. This was reflected in the research by foreign scientists, including F. Barden, R. Barth, P. Marshall, M. Stelzner, B. Todd, J. Trout, M. Schaefer, et al. At the same time, such foreign researchers as I. Ashmanov, F. Virin, O. Kent Wertheim, I. Mann, J. Fenwick, et al. were engaged in scientific issues, namely the development of digital marketing. Many Ukrainian scientists who have studied this issue are known, namely: S.I. Hrytsenko, M.A. Oklander, O.O. Romanenko, V.V. Ruban, D.V. Yatsiuk.

The issue of using digital marketing tools to promote products in the scientific literature, at the moment, is insufficiently studied. The works by such scientists as M. Auer, R. Bartels, V. Baikov, I. Barilko, B. Berman, H. Brian, M. Hertz, V. Holik, R. Goldsmith, S. Dibb, E. Epstein, J. Zaltman, E. Zvarych, A. Carroll, F. Kotler, J. Lacom, S. Levy, W. Murrayvik, R. Merton, L. Preston, J. Post, S. Sethi and others are devoted to the development of the theory of digital marketing. But despite the fact that today there are many advances in the theory and practice of digital marketing, there is no single universal tool for doing business in cyberspace.

It should be noted that in recent years, new approaches to the use of digital marketing tools by companies, which is currently developing quite actively, appears. Its influence on the target market, competitive positions of enterprises and their marketing activity is also intensified. This, in turn, necessitates further research of this issue.

The purpose of the article. The purpose of this article is to substantiate the theoretical and practical provisions for the use of digital marketing in the modern business environment, the study of its tools and the impact on the activation of marketing activities of enterprises in both real and virtual environment. However, these issues still remain relevant and insufficiently researched, and the current realities of the Ukrainian economy increase their importance in solving the tasks.

Results. Today, digital marketing is at the forefront, thus leaving behind traditional marketing. Therefore, the main task for Ukrainian marketers is to study the level of Internet penetration, preferences and tastes of consumers when shopping online, effective online platforms and more. In conditions of diversification and growth of the economy in the market there is a noticeable increase in competition, increase in the volume of goods and services. The question of survival is acute for enterprises and organizations. This situation forces companies to look for new effective forms of market promotion and positioning of their products or services. That is why modern information technologies open new opportunities and prospects for consumers and organizations, increase their mobility. These factors are the most important for the development of digital marketing. Development of smart economy, processes of globalization cause necessity of use of digital marketing, thus the paradigm of digital marketing constantly develops, thereby creating conditions for successful development and competitive positioning of business [6].

Digital marketing is marketing that provides interaction of customers and business partners using digital information and communication technologies and electronic devices. An integral part of digital

marketing is the Internet marketing, which develops along with it. Digital marketing is a complex concept that means the use of all possible forms of digital channels to promote the company [2, 5]. The tools of digital marketing are television, radio, Internet, social media. Digital marketing helps companies achieve maximum profits by using new highly effective methods of influencing consumers and at the same time helps to avoid unnecessary inefficient costs.

According to marketing research, it is known that in Ukraine digital marketing is not used for 100%, this is due to the low level of digitalization of society. Thus, according to the Ecommerce Foundation, Ukraine has the lowest level of Internet penetration (49%) among European countries. Thus, only 58% of the population of Ukraine over the age of 15 are active Internet users and only 10% of them are shopping online [8, 9].

The role of digital marketing has reached new heights, and more consumers are spending more time online than before. The total number of users worldwide who use the Internet has grown to 4.54 billion. At the beginning of 2020 are 3.80 billion social media users, it should be noted that this number is constantly increasing [7,9]. Digital marketing now accounts for about 25% of companies' marketing budgets. Businesses that use marketing communication tools are more profitable for 25%. Therefore, in modern conditions, marketers must have competence in the field of digital marketing at first [7].

Thus, modern economic conditions in the world and in Ukraine, globalization and acceleration of markets, technologies, socio-political factors, information society development, increasing the dynamics and volume of business information require constant improvement of forms and methods of digital marketing management. Marketing coordinates the company's efforts to achieve strategic goals with a focus on market requirements, which ensures interaction with customers and business partners. In connection with the development of modern methods of communication using digital technologies and electronic devices, marketing is expanding its scope and is constantly improving [1,5]. The number and variety of electronic devices is constantly growing, including new types of computers, smartphones, tablets, digital bulletin boards and interactive screens, game consoles, home theaters and music centers, navigation systems and more.

The trend of chipping captures an increasing number of different devices and appliances. Digital information and communication technologies are constantly evolving, including network technologies, digital television and radio, mobile communication technologies, geolocation technologies, multimedia data transmission technologies, etc. Digital marketing is closely related to Internet marketing, but it allows you to interact with target audiences and offline environment (use of branded applications in computers and mobile phones, sms / mms, digital advertising displays on the streets, QR code in advertising posters and magazines, etc.), dragging into the virtual world. The main areas of digital marketing include the following types: advertising on the Internet (media, contextual, advertising on social media, etc.); search engine promotion (SEO); public relations: news, press releases, publications, reviews, ratings, online analytics, Web conferencing, web feeds; events, competitions on the Internet, sponsorship; sales promotion (loyalty programs, etc.), direct marketing, email marketing, viral marketing, etc. [3, 4].

The main platform of social media today is social networks, marketing communications in which can be divided into four areas: monitoring of social networks; promotion on social networks; reputation management; customer support. Along with the external area of digital marketing development, which includes Internet marketing and promotion using digital technologies, including marketing in social media, the internal area (digital marketing), which includes the company's internal marketing business processes, is developing using digital technologies.

Digital marketing is a general term for marketing goods and services that uses digital channels to attract and retain customers. This concept is often equated with internet marketing. However, digital marketing includes Internet marketing, but is not limited by internet. Internet marketing includes site SEO-promotion, context, webinars, etc., thus all channels that are available to the user only on the Internet. Digital marketing includes all of the above and advertising and promotion on any digital media offline. That is, it involves digital communication that takes place online and offline.

According to M.A. Oklander, O.O. Romanenko [1, 2], digital marketing is a type of marketing activity that allows digital interaction with target market segments in virtual and real environments. Digital marketing is the whole set of marketing activities in today's world.

T.P. Danko and I.I. Skorobopatykh [3] believe that digital marketing is marketing that provides interaction of customers and business partners using digital information and communication technologies and electronic devices, in a broader sense it is the implementation of marketing activities using digital information and communication technologies.

D.V. Yatsiuk [5] notes that digital marketing involves the use of all possible forms of digital channels to promote the brand. Communications in digital marketing make it possible to reach the target audience in an offline environment (this can be the use of applications in phones, sms / mms, advertising displays on the streets, etc.).

Domestic scientists I. Lytovchenko, M. Oklander, M. Batushan consider blogs to be the main virtual communities [4]. It can be confirmed that virtual communities are much broader than social communities, because, in addition to social networks, they use forums, blogs, chats, websites. The use of virtual communities based on crowd technologies has led to the emergence of crowd marketing with its own tools. The use of crowd marketing significantly increases the impact on the behavior of the target market segment, achieving image and marketing goals of the enterprise and strengthening its competitive position. These tasks can be solved by intensifying the marketing communication influence on the behavior of the target audience of the "virtual community". In such conditions, less financial resources are spent on the implementation of marketing communication activities of the enterprise. The behavior of the target audience (community) of the "virtual community" depends not only on macro-environmental factors, but also on those internal processes that take place within the "virtual community", as well as on the specific impact on the individual and enhance the effect of communication with a particular consumer, so with all members of the "community". The influence of marketing communication tools in the "virtual community" on the behavior of the target audience is much higher than in the social network.

Thus, in 2018, social media marketing was actively focused on mobile devices. Today, Facebook receives 84% of advertising revenue through mobile devices. For marketers implementing digital marketing, this means 75 opportunities to interact with the consumer on a daily basis [9, 6]. Statistics show that in 2019, 80% of all Internet traffic was related to video. According to forecasts, chatbots will be used quite actively in the coming years. Their use will save more than 8 billion US dollars [6]. Of course, today, actively developing shopping through social networks, in particular through Google, it is this trend has strengthened its position in 2019. According to forecasts, 2022 will be very important for digital marketing, technology and tools continue to evolve, and the emphasis is on mobile devices, video and artificial intelligence technologies, which will be an important factor in success.

Digital marketing uses five digital channels [5]: the Internet and the devices that provide access to it (computers, laptops, tablets, smartphones, etc.); mobile devices; local networks; digital television; interactive screens, POS-terminals.

The main methods of digital marketing are [1]: contextual advertising Google Adwords, Yandex Direct; Big Data technology; retargeting; mobile marketing; email marketing; Email; viral marketing; SMM (social media marketing); SMO (social media optimization) - optimization for social networks; SEO (search engines optimization) – site optimization in search engines; SEM (search engine marketing) – search marketing.

Not all companies can use all these marketing tools at the same time. Their choice depends on the goals and capabilities of the business. Digital marketing has a very strong influence on the development of marketing in terms of informatization of society. Digital channels provide instant dissemination of information, become the main mechanism of interaction with the client [8].

The main advantages of digital marketing are: the ability to reach online and offline consumers who use tablets and mobile phones, play games, download applications. In this way, you can reach a wider audience; the ability to collect clear and detailed data. All user actions in the digital environment are recorded by analytical systems, which allows to make accurate conclusions about the effectiveness of various channels of promotion, as well as to make an accurate portrait of the customer; a flexible approach that allows you to attract an offline audience to the online market (for example, with the help of a QR-code on a flyer you can direct a user to the site, and thanks to e-mail you can invite subscribers to a seminar or other offline event).

Digital marketing includes three components:

1. Content (blog posts, articles, publications, research, e-books, e-newsletters, social media campaigns, SEO);
2. Design (inclusion of photos and images for content, infographics, charts, photos, videos);
3. Statistics (analytics, key performance indicators, goals and objectives, conversion channels, client LTV).

Consider the main advantages and disadvantages of traditional and digital marketing (Table 1).

Table 1

Advantages and disadvantages of traditional and digital marketing

Traditional marketing	
Advantages	Disadvantage
1.Greater audience reach 2.Variety of information delivery formats (TV, radio, 3.More senses are involved: smell, taste, tactile feelings 4.Market segmentation	1.Quite a high cost 2.Limited time 3.One-way communication 4.Targeting and analytics
Digital marketing	
1.Lower contact price 2.More accurate targeting 3.Interactivity 4.Globality 5.Flexibility	1.Small audience coverage 2.Smaller format of interaction 3.Not suitable for all types of business

Thanks to the active development of digital marketing has changed consumer behavior and provided many benefits. In today's world, most people can access the Internet from anywhere, anytime. The advantage of digital marketing is full interaction with consumers, who can visit the company's website, read information about products and visually evaluate them, as well as make purchases online, while having the opportunity to provide feedback. Thanks to digital marketing opportunities, consumers have the opportunity to get clear information about the products and services that interest them. One of the benefits of interactive marketing is the ability to shop 24/7, because the Internet is available all day and there are no time limits and the customer can make purchases online at any time of day. Using digital media, you can easily transmit and receive information about the characteristics of the product [4].

Digital marketing is one of the effective types of marketing, because it allows you to create the highest quality environment from the consumer and the manufacturer. In addition to digital marketing, there is also traditional marketing, which is not a digital way to promote goods and services of businesses to consumers, but nevertheless is the most recognizable form of marketing [9]. Comparison of digital marketing and traditional marketing (Table 2).

Table 2

Comparison of digital marketing and traditional marketing

Traditional marketing	Digital - marketing
Includes: printing broadcast, direct mail phone	Includes: online advertising, electronic mailings, social networks, text messages, partnership, search engine optimization
No interaction with the audience	There is interaction with the audience
The results are easy to measure	The results are largely easy to measure
Advertising campaigns are planned for a long period of time	Advertising campaigns are planned for a short period of time
Expensive and time consuming process	Quite a cheap and fast way to promote
Limiting the reach of the consumer audience due to limited opportunities	Wider audience access through use of different technologies and opportunities
Position 24/7 is not possible	Position 24/7 is possible
The connection is one-way	The connection is two-way
Answers can only be obtained while working	Answers can appear at any time

Today's realities are forcing traditional marketing to change, as consumers prefer companies that are faster to master digital channels [3]. The company will be successful only if it focuses on the consumer and the market as a whole. Marketing acts as a regulator of production and sales, and hence market relations. The consumer sets his own requirements for the product, forcing manufacturers to adapt to them. Thus, it becomes a key link in certain market conditions. All these levers encourage large-scale changes in all spheres

of life, while not avoiding innovations that can be used in the marketing activities of enterprises.

Conclusions. Digital marketing has entered the era of its active development in Ukraine, while having many prospects. Increasing of the level of digitalization of society will increase the number of online shoppers. Thus, in compliance with the principles of digital advertising and the search for new technologies to influence the consumer, this will increase the level of efficiency of digital marketing.

Digital marketing has become an integral part of the strategy of many companies and occupies a leading position as one of the most important means of stimulating and disseminating information. A company can use any device: smartphones, tablets, laptops, digital billboards and media, such as social networks, e-mail and more, to advertise the company, its products and services, which in turn will expand the audience of potential consumers. Digital marketing will be more successful if user needs are a priority. Companies need to constantly improve to determine the best way to increase their efficiency.

Thus, the intensive development and use of digital technologies in the modern information society has led to the active introduction of digital marketing in the activities of modern enterprises. It is the use of digital marketing tools by enterprises that significantly influences the behavior of the target audience, activates loyalty programs, strengthens the image, achieves the planned marketing goals, competitive positions and increases the efficiency of their activities.

REFERENCES:

1. Oklander M. A., Oklander T. O., Yashkina O. I. et al. (2018). *Digital marketing – a marketing model of the XXII century: a monograph*; ed. M. A. Oklander. Odesa: Astroprint.
2. Savytska N. L. (2018). Social media marketing: strategies and tools in the B2C market. *Marketing and digital technologies*. No 1, pp. 20–33
3. Kalina I. I. (2019). Trends in digital marketing. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*. No 4, pp. 92–100.
4. Pechalov O. O. (2019). 24 errors when searching the Internet. Available at: <https://webpromoexperts.net/blog/23-osibkipri-prodvizenii-v-internete>
5. Yatsiuk D. V. (2018). Digital marketing: the future of marketing communications in branding. *Investments: practice and experience*.
6. Hrytsenko S. I. (2017). Digital marketing is a new paradigm for the development of educational clusters in the context of globalization. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*. No1 (30), pp. 29–31.
7. Ruban V. V. (2017). Digital marketing: the role and features of use. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Issue 2-2 (08), pp. 20–25.
8. Marchuk O. O. (2018). Digital marketing as an innovative management tool. *Economy and Society*. No 17, pp. 296–299.
9. Karpischenko O. O., Lohinova Yu. E. (2019). Digital marketing as an innovative communication tool. *Electronic archive of Sumy State University*. Vol. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>

УДК 65.01

JEL M31, O31

Бондаренко Вікторія Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Цифровий маркетинг як елемент контролю інновацій.** Наведено результати дослідження сутності та підходів до тлумачення поняття «цифровий маркетинг», розкрито основні інструменти й методи цього явища. Установлено ефективність впливу впровадження цифрового маркетингу на сучасний бізнес. Визначено поняття, можливості й переваги цифрового маркетингу, проведено аналіз стану ринку цифрового маркетингу в Україні та його сучасних тенденцій. Висвітлено сучасні інструменти управління та розглянуто питання підтримки маркетингових рішень на різних рівнях управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій і систем. Вказано основні переваги цифрового маркетингу й досліджено важливі відмінності від традиційних засобів комунікації. Визначено головні проблеми на шляху до ефективного використання цифрового маркетингу з метою охоплення цільової аудиторії та збільшення продажів.

Ключові слова: цифровий маркетинг, соціальні мережі, реклама, інтернет-маркетинг, цифрові технології, інструмент управління.

UDC 65.01

JEL M31, O31

Bondarenko Viktoriia, PhD (Economics), Associate Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Digital-marketing as an innovation control element.** The article presents the results of the study of the essence and approaches of the interpretation of the concept of "digital marketing", reveals the main tools and methods of this phenomenon. The effectiveness of the impact of the introduction of digital marketing on modern business is determined. The concepts, possibilities and advantages of digital marketing are defined, the analysis of a condition of the market of digital marketing in Ukraine and modern tendencies of digital marketing is carried out. Modern management tools are highlighted and the issues of supporting marketing decisions at different levels of management with the help of information and communication technologies and systems are considered. The main advantages of digital marketing are indicated and the main differences from traditional means of communication are considered. The main problems on the way to the effective use of digital marketing in order to reach the target audience and increase sales are identified.

Keywords: digital marketing, social networks, advertising, internet marketing, digital technologies, management tool.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACH TO THE MANAGEMENT OF ORGANIC PRODUCTS PROMOTION

Novytska Iryna*, PhD student
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

* ORCID 0000-0001-7068-8320

© Novytska I., 2021.

Стаття отримана редакцією 14.08.2021 р.
The article received by the reduction 14.08.2021.

Introduction. In today's conditions it is difficult for domestic organic products' producers to gain a foothold in the market. It's due to the fact that modern food market is characterized by high quality products offered by both domestic and foreign manufacturers, expansion nomenclature range, a wide range of products, etc. These prerequisites determine the need to develop rapidly, faster than competitors, through the application of modern concepts and approaches to the management. It is the application of a functional and procedural approach to the management of organic products promotion is one of the most promising directions to success of domestic organic products' producers.

Review of recent sources of research and publications. Among such scientists as B. A. Haievskyi [1], H. V. Yelnikova, M. A. Yokhna [2, 3], B. M. Andrushkiv [4], L. M. Shymanovska [5], V. S. Lazarev [6], H.V. Osovskaya, O. A. Osovskyi, M. T. Maslovska [7], the essence of the management process and its implementation into organizational, functional, systematic, procedural, situational and other approaches are well analyzed. But for today sufficient attention to the study of the management of organic products promotion is not paid.

Setting objectives. The purpose of the article is to form the essence, importance and advantages of functional and procedural approaches to the management of organic products promotion.

Main material and results. In order to stand out among other enterprises engaged in the production of not only organic but also traditional products, producers of organic products face the task to make effective management decisions when promoting organic products.

Any enterprise without management decisions not only in time production, but also during the promotion of organic products, will not be effective to function and develop. Moreover, clear management decisions determine the attitude towards an enterprise and its activities from other entities. This, in turn, connects its internal and external environment.

Management is a function of organized systems of various natures (biological, social, technical, etc.), which ensures preservation structure, maintenance of goals and program operation and implementation mode.

A set of processes that ensure fully functioning production systems in a given state or change to a more efficient activity of an enterprise through development and realization of purposeful influence defines the very concept of management.

We have observed some definitions of the term "management" among scientists and formed their "common" and "different" features that will allow us to track and build a certain evolution (table 1).

Analyzing the above table, we can note that most authors use the phrase "targeted influence" when interpreting the term "management", which is very important for application when promoting organic products, because we need purposefully perform our actions to attract consumers.

There are several approaches to enterprise management in modern management theory: organizational, situational, systematic, functionally-oriented, process-oriented, marketing, situational, cybernetic and others.

Given the specifics of managing organic products' promotion, our work focuses on the functional and procedural approaches to identifying their advantages and disadvantages.

Table 1

Scientific term of management: “common” and “distinctive” features

№	Chronology, years	Author	“Common features”	“Distinctive” features
1	1933	English Fundamental Dictionary (Oxford) [9]	Purposeful influence of a subject on an object	Use of a special technology
2	1993	Andrushkiv B.M. [10]	Targeted action on an object	
3	1994	Shymanovska-Dianych L.M. [11]	Impact on a process	Complex socio-economic process
4	1996	John Cotter [14]	Planning and achievement	A sequence of eight stages; risk
5	2001	Haievskiy B.A. [1]	Purposeful action; influence process; choice of goals	
6	2005	Vlasenko V.A. [6]	Action	An image of an object is formed
7	2006	Osovskaya H.V., Osovskiy O.A. [7]	Communication and decision making process	
8	2007	Stadnik V.V., Yokhna M.A. [3]	Purposeful influence	Activity; expansion of powers
10	2017	Yelnikova H.V., Borova T.A., Riaba Z.V. [2]	Purposeful influence	A special kind of human activity

Functional approach to management is based on hierarchical organizational structure of an enterprise, where management is carried out by management of organizational units (divisions, departments, offices, shops and etc.), and the interaction of organizational units occurs through the work of officials (heads of departments, chiefs, managers, etc.).

The main idea of a functional approach to management is to attach to certain elements systems of functions that they perform independently from other units of the structure and interact with them through the labor division and material products exchange. Management of an enterprise is realized by means of orders, instructions, permissions that move vertically, according to a fixed hierarchy.

Procedural approach to management, which dominates in the Western management system today, considers an enterprise as a network, a set of business processes that create value for a customer. Compared to a functional approach that divides the entire enterprise into units responsible for certain function, procedural approach combines these functions on the basis of the concept of “creating value for the client” [12].

Until now, a functional approach actually prevails. An enterprise is considered as a mechanism with a certain set of functions. Structurally an enterprise consists of certain departments, divisions, between which these functions are distributed and where they are performed by a company’s employees. Thus employees see only their narrowly focused tasks, they are not targeted on the final results of the entire enterprise and do not realize their own place in the overall process. That is, employees perform their functions well, but they are not motivated to achieve the result. With such organization of labor a lot of working time is spent on interaction between departments, during which there is a transfer of work from one department to another. In addition, employees from different departments are not motivated to work effectively with employees from another. Thus, it leads to a conflict of interest: general interests of a company recede into the background, workers are focused on defending their own interests.

Therefore, we consider it appropriate to focus on the processes that exist on an enterprise, because they connect all departments and divisions focused on the end result. In the procedural approach, a company is considered as a set of certain processes, and hence the management of a firm is the management of processes. In this case, each of them has their purpose, their end result. That is, it becomes possible to evaluate each of the processes, manage them, increase their efficiency and, as a result, increase the efficiency of the whole enterprise [12].

Table 2 shows the comparative characteristics of functional and procedural approaches by key parameters.

Table 2

Comparison of functional and procedural approaches to the enterprise management	
Criteria	
Functional approach	Procedural approach
Priority goal	
Profit	Product quality, improvement constant
Organizational structure	
Linear, functional, linear and functional (staff)	Adaptive organizational structures focused on innovation
Number of control levels	
4-12	3-4
The role of hierarchy in business processes in an enterprise	
Slows down and complicates a business process, slows down its improvement	Organizes and maintains the structure of business processes, creates an environment for improvement
Staff competencies	
Narrowly focused tasks, competence only within their task	High level of competence, wide specialization
Rate of reaction change	
Low	High
Adaptability	
Low	High
Economic advantage factor	
Capital	Information (processes as a strategic asset of a company), staff
Basic management concept	
Mechanistic bureaucracy	Quality management

Thus, on the basis of the comparison it is possible to determine the shortcomings of the functional approach: lack of focus of employees on the final result; vertical hierarchy makes it impossible to react quickly to changes; unconscious competition between departments that belong to different functional structures; performing the functions of an enterprise contains many real work processes that go beyond individual departments; inefficient distribution of working time: to perform work tasks and to transfer the results to the next executor.

When using the procedural approach, a company is considered as a business system that contains many business processes that are interconnected. All processes in an enterprise have input and output parameters, ultimate goals of which focus on production or services. Schematically this system can be considered as a chain of works (operations, functions), the result of which is a product or service.

On the basis of the analysis of sources [12] the characteristic of types of processes is given in the table 3. The main features of the procedural approach are: broad powers and responsibilities delegation for employees; reducing the number of decision-making levels; focus on the quality of products or services and work of an enterprise; formalization of business process technologies in order to automate them.

The procedural approach allows you to: go from “point” activity description (Regulations on divisions and job descriptions) to fully formalized graphic description of an activity, the integrating core of which is a model representation of business processes; isolate and use processes in quality of control objects (previously controlled functions performed by another unit); change the orientation of the company management vector from “Vertical” (“to a boss”) to “horizontal” (“to a customer”). The customer can be both external and internal [13], regardless, if it is them who evaluates the results of the processes, and not the manager who is above by hierarchy. But given the above information and extensive experience applying

precisely the functional approach, we believe that the opposition process and functional approaches are fundamentally wrong.

Table 3

Characteristics of process types		
The type of a process		
Main processes (main activity processes)	Auxiliary processes	The process of managing an organization
The goal		
Making of new products	Ensuring basic processes	Managing the activities of the entire organization
The result		
The main product or semi-finished product for its manufacture. Additional value of a product is given to the consumer	Resources for basic processes add value to a product	Activities of the entire organization
Clients		
Internal customers: other organizational processes	External customers: end users, internal customers: other organization processes	Owners (investors), consumers (customers), staff, suppliers and subcontractors, society

That is why we propose to consider the management of organic products promotion in terms of functional and procedural approach.

Actually, analyzing the very conceptual apparatus of management and approaches to its interpretation, we can build a structural and logical scheme of scientific theoretical approach to the promotion of organic products (Fig. 1).

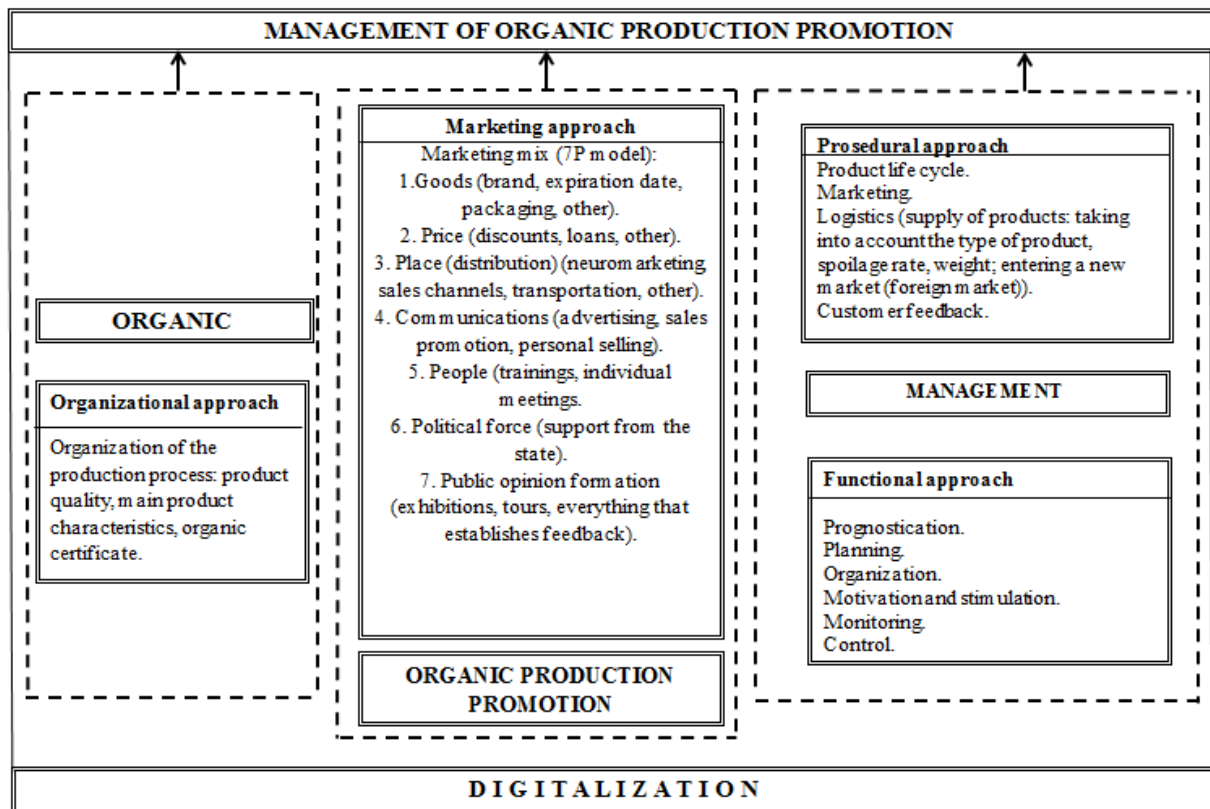

Fig. 1. Logical and structural scheme of scientific and theoretical approach to the management of organic products promotion

Our scientific and theoretical approach is based on disclosure definition of management of organic products promotion through a prism of digitization. Interaction of management approaches with the main elements complex: “management”, “organic products” and “organic products promotion” – build a single integrated system. Thus, given the works of scientists, we consider it appropriate to apply an organizational approach to organic production promotion process. Given that the production process (cultivation) of organic products may be long-term and responsible enough, it is necessary to comply with all requirements, on the basis of which a manufacturer receives the finished product that is possible to certify and put up for sale under the “organic” logo. So, relevant persons who will be engaged in the organic products promotion, it is necessary to receive all information on quality products, their properties, characteristics and advantages, etc. from production division.

Having the necessary set of basic manufactured products characteristics, marketing and sales department will draw up an appropriate action plan for further organic products promotion from a producer to a final consumer. For example, A. Fayol [15] singles out the marketing approach, which is to quickly use the appropriate organizational actions to basic marketing tools. Given the availability of the necessary information from the units of organic products production for further its promotion on the market, we offer the basis of a marketing approach to establish a marketing complex based on the 7P model, which is based on such elements as: goods, price, place (distribution), communications, people, political force and social opinion. This model was proposed in 1987 by Philip Kotler [14], who proposed to add components “Political Power” – a political force, and “Public Opinion Formation” – the formation of public opinion to the traditional 5P model (product, price, location, communications and people). Kotler suggested: to survive in the international market, you need to get the support of a new audience, including the government, regulators, trade associations and others stakeholders who have an impact on the market. Thus, political power and the formation of public opinion were necessary. It is important to consider interaction with people for organic products, as the main orientation during sales is to meet the needs of the end consumer and motivate them to purchase more products. As we will consider further promotion of organic products on the domestic and foreign markets, the following components such as “political force” and “public opinion formation” are very important.

As for the management process itself, we offer apply to it functional and procedural approaches, since in complexes they will be able to provide a well-established process of organic products promotion on the market.

Functional and procedural approach will ensure continuous interaction of such management functions as forecasting, planning, organization, motivation and stimulation, monitoring and control, in the process of organic products promotion, as well as sales, taking into account the life cycle of a product and customer attitude. Management of organic products promotion will be different from what exactly the products of primary production, secondary processing or finished packaged organic products is important to consider delivery times and conditions of transportation, for example, when going outside market so we would also like to consider a logistical approach to management. After all, logistics is a unifying chain between a manufacturer and a consumer, building a special structure at an enterprise in logistics systems and logistics supply chains.

Given the requirements of modern society, we lay such an important component in the whole process of managing organic products promotion, as digitization, which consists in the use of modern debugging tools information and communication space with the consumer through such means as Internet, mobile technology, computer technology and more.

So, after analyzing the term of management of organic products promotion in several approaches and paying attention to the use of its functional and process approach, we have formed the advantages and disadvantages of using the functional and procedural approach of each separately and the following conclusions are formulated:

- the concept of management as a purposeful influence on object in order to achieve the set goals and dynamic development of the object;

- economic meaning of the definition of “management of organic products promotion” is the gradual use of functional and procedural approach to the implementation of a system of measures to achieve the goals of organic products promotion to potential consumers, in particular informing, reminding, persuading and monitoring in conditions of increase social and environmental responsibility through the prism of digitalization;

- feasibility of applying a structural-logical scheme categorical apparatus of scientific research, in relation to which to emphasize further development of an integrated approach to the definition of

“management of organic products promotion”, which in contrast to the existing includes: interaction of organizational, marketing, functional and procedural approaches through the prism of digitization;

- the advantages and disadvantages of application are given functional and procedural approaches as each separately, and proposed their simultaneous use in the process of managing the organic products promotion.

Conclusion. Summarizing the above, we can say that today an important condition for the formation of the organic products market is the use effective means of managing the organic products promotion, which has a complex influence on the interaction of all market participants with each other. In our opinion, the management of organic products promotion is a set of actions, which provides constant interaction of management functions, namely: forecasting, planning, organization, motivation and incentives, coordination and control in the process of promoting organic products on the market with taking into account the product life cycle and building close relationships with the consumer.

In order to carry out this process more efficiently, it is necessary to form a perfect methodological and instrumental apparatus of organic products promotion in domestic and foreign markets

REFERENCES:

1. Haievskiy B.A., Haievska O. B. (2011). Public administration in the system of social management. *Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhia State Engineering Academy*. Vol. 47. pp. 17-23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2011_47_4
2. Yelnikova H.V. (1999). *Naukovi osnovy rozvytku upravlinnia zahalnoi serednoi osvitoi v rehioni: monohrafiia*. Kyiv: DAKKO. 303 p. (in Ukr.).
3. Yokhna M. A., Stadnyk V. V. (2013). Motivating functions of leadership and their implementation in the development of the region. *Management Leadership: the challenges of today: collection. monograph / general. ed. V. V. Tolkovanova. Khmelnytskyi: P. E. Melnyk A. A*, pp. 45–74 (in Ukr.).
4. Kyrych N. B., Andrushkiv B. M., Palianytsia V. A., Melnyk L. M. (2009). Ways and methods of making managerial decisions (psychological aspects of management). *Scientific Works of Kirovograd National Technical University. Economic Sciences*. Vol. 16 (1), pp. 11–14 (in Ukr.).
5. Shymanovska-Dianykh L. M., Vlasenko V. A. (2007). Methodical approach to the formation of organizational and economic mechanism for managing the development of the system of consumer cooperation of Ukraine. *Scientific Bulletin of PUSK. Series: "Economic Sciences"*. Poltava. Vol. 1 (21), pp. 119–123 (in Ukr.).
6. Vlasenko V. A. (2006). Peculiarities of formation of the concept of management of development of social and economic systems. *Materials of the III International. scientific-practical conf. "Methodology and practice of management on the threshold of the XXI century: national, sectoral and regional aspects"* (May 10-12, 2006, Poltava). Poltava: RVC PUSKU, pp. 41–42 (in Ukr.).
7. Osovska H. V., Semeniuk T. V., Osovskiy O. A. (2019). Problems of personnel management of the enterprise. *Efficient Economy*. No. 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7494> DOI: 10.32702 / 2307-2105-2019.12.69
8. Stadnyk V., Zamazii O. (2015). Innovative factors in the system of value-based management of an industrial enterprise. *Current Economic Problems*. No. 9, pp. 242–249 (in Ukr.).
9. English Fundamental Dictionary / ed. by James A. H. Murray, Henry Bradley, William Alexander Craigie, Charles Talbut Onions. In 12 Vol. Oxford, 1933. 611 p. .
10. Andrushkiv B. M. (2015). Forming a system of business processes of the enterprise in the context of sustainable development. *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*. Issue 2 (1), pp. 91–97 (in Ukr.).
11. Shymanovska-Dianykh L. M., Karpenko Ye. A. Process-oriented management and internal control at retail enterprises: [monograph].(2011). Poltava: RVV PUET. 288 p.
12. Khimenko O. O. (2015). Application of functional-process approach to the organization of wholesale intermediaries. *Economic analysis: collection of sc. works / Ternopil National University of Economics; ed.: V. A. Derii et al. Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National University of Economics "Economic Thought"*. Vol. 20, pp. 312–318 (in Ukr.).
13. Borysova L. Ye. (2015). Process-functional approach in the management system of a modern telecommunications company. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. No. 11, pp. 55–58 (in Ukr.).
14. John Cotter. (2005). Leading Change. Why Transformation Efforts Fail. *Harvard Business Review*. Vol. 85, pp. 96–103.

15. Henri Fayol. Retrieved from [http://www.ereading.club/bookreader.php/89706/Petrova - Anri Faiol%27.html](http://www.ereading.club/bookreader.php/89706/Petrova_-_Anri_Faiol%27.html)

УДК 338:339.138

JEL B41, M11, M12, M31

Новицька Ірина Василівна, аспірантка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Науково-теоретичний підхід до управління просуванням органічної продукції.** Розглянуто основні підходи до управління просуванням органічної продукції, зокрема функціональний та процесний. Виходячи з аналізу, кожен підхід було прив'язано до відповідного елемента системи управління просуванням органічної продукції. Враховуючи специфіку управління просуванням органічної продукції, увагу зосереджено на функціональному та процесному підходах, на виявленні їх переваг і недоліків. Обґрунтовано, що управління на основі функціонального й процесного підходів має відповідні переваги та є більш результативним і сучасним. Функціональний та процесний підходи забезпечать безперервну взаємодію управлінських функцій, таких як прогнозування, планування, організація, мотивація й стимулювання, моніторинг і контроль, у процесі просування органічної продукції, а також збуту з урахуванням життєвого циклу товару та взаємозв'язків із клієнтами. Управління просуванням органічної продукції буде різнитися залежно від того, яка саме продукція первинного виробництва, вторинної переробки чи готова упакована органічна продукція. Важливо враховувати терміни доставки та умови транспортування, наприклад при виході на зовнішній ринок. Тому ми хотіли б також урахувати логістичний підхід до управління. Адже логістика виступає об'єднуючою ланкою між виробником та споживачем, що вибудовує особливу структуру на підприємстві у логістичних системах і логістичних ланцюгах поставок. Зроблено висновки про те, що орієнтація управління просуванням органічної продукції на функціональний та процесний підходи є пріоритетною в сучасних умовах динамічного ринкового середовища.

Ключові слова: функціональний підхід, процесний підхід, організаційний підхід, маркетинговий підхід, управління, просування, органічна продукція.

UDC 338:339.138

JEL B41, M11, M12, M31

Novytska Iryna, PhD student. National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. **Scientific and Theoretical Approach to the Management of Organic Products Promotion.** The article analyzes the main approaches to the management of organic products promotion, namely functional and process approaches. Based on the analysis of approaches, we linked each approach to the corresponding element of the system of the management of organic products promotion. It has been substantiated that the management based on functional and procedural approach has corresponding advantages and more effective and modern. Functional and procedural approach will ensure continuous interaction of such management functions as forecasting, planning, organization, motivation and stimulation, monitoring and control, in the process of organic products promotion, as well as sales, taking into account the life cycle of a product and customer attitude. Management of organic products promotion will be different from what exactly the products of primary production, secondary processing or finished packaged organic products is important to consider delivery times and conditions of transportation, for example, when going outside market so we would also like to consider a logistical approach to management. After all, logistics is a unifying chain between a manufacturer and a consumer, building a special structure at an enterprise in logistics systems and logistics supply chains. It is concluded that the orientation of management of organic products promotion on functional and procedural approach is a priority in today's dynamic market environment.

Key words: functional approach, procedural approach, organizational approach, marketing approach, management, promotion, organic products.

SELF-MANAGEMENT AS THE MAIN COMPETENCE OF THE MODERN MANAGER

**Alina Chaikina*, PhD (Economics), Associate Professor
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”**

* ORCID 0000-0003-3821-2079

© Chaikina A., 2021.

*Стаття отримана редакцією 24.08.2021 р.
The article received by the reduction 24.08.2021.*

Introduction. Every year the requirements for managers increase as approaches of doing business, organizing business processes, managing teams change, which in turn leads to a shift in work emphasis. Each manager adapting to new conditions, to changes in the external and internal environment goes through a difficult process of breaking old rules of work processes organization to the new ones. Especially now because of the Covid-19 pandemic, which has caused not only the transition of business to an online format, difficulties of organizing and managing work process, breaking channels of communication with customers but also development of new competencies by managers.

In particular, the requirement of time was accelerated digitalization of the enterprise, employees transfer to remote work, definition of new guidelines for communication with customers, suppliers, partners and more. All this requires managers to build a new strategy, formation of key tasks and areas in accordance with the enterprise needs, which will allow business to continue to be successful, gain new competitive advantages.

Of course, in such a rapidly changing environment, when managers are required to create new innovative ideas, adapt to quarantine, form new habits of their own work and team, the level of stress increases exponentially. Managers spend a lot of their time learning new skills, forming a new strategy that affects their moral and physical health. Due to stress and tension, the quality of the manager's work suffers, which affects not only the work of his team, but also in general on personal life.

The purpose of this article. In such conditions actuality of the use of self-management methods increases. They will allow managers to effectively use their own resources and time. Find an opportunity to form a quality work process, as well as not forget about other areas of life, reducing stress and tension, as well as preventing burnout in the workplace.

The aim of the article is to determine methods of self-management that will allow future and already qualified managers to learn the key principles of self-management and effectively implement them in their own lives.

Main material of the research. Unfortunately, there is no study in Ukraine about level of stress in employees, managers, but we can pay attention to the data available to American researchers. In 2020, they conducted a survey on the level of stress among workers, which showed that 83% of US workers suffer from work-related stress. US businesses lose up to \$300 billion yearly as a result of workplace stress. Stress causes around one million workers to miss work every day. Only 43% of US employees think their employers care about their work-life balance. Depression leads to \$51 billion in costs due to absenteeism and \$26 billion in treatment costs. Work-related stress causes 120,000 deaths and results in \$190 billion in healthcare costs yearly [1].

That is, companies due to high levels of stress not only lose highly qualified personnel, but also have huge financial losses. Not surprisingly, self-management began its active development in the United States of America. Due to high tensions in the workplace, managers gradually begin to lose interest in work, their productivity decreases, there are disruptions and number of conflict situations increases. And also taking into account the COVID-19 pandemic, managers must quickly adapt to new changes, implement them in business processes and become more stress-resistant.

Of course, foundations of self-management were defined and developed by famous managers in the 19th century. However, they were part of the general theory of management and focused on improving the work of personnel.

Thus, founder of scientific management, American engineer Frederick Winslow Taylor [2] in his concept of management focused on the organization of labor, because he developed them for workers in heavy manual labor.

Frederick Winslow Taylor believed that every worker should receive such a volume of work that he can perform well, without much effort, while developing the highest productivity. In addition, one of the most important principles formulated by F. Taylor is the principle of continuous development, according to which all employees must constantly improve their skills, and companies must provide their education and development.

The most important contribution of F. Taylor is the introduction into the practice of management scientific standardization of labor and timing. Dividing labor operations into separate techniques, he divided them into rational and irrational, determined the duration of each reception and thus set the rate of time to perform the operation as a whole.

Henry Gantt [3] believed that the basis of productive work is availability of appropriate work skills. Therefore, in his concept, he focused on training staff in the necessary techniques in order to reduce unproductive time.

Frank Gilbreth and Lillian Gilbreth [4] dealt with the rationalization of labor processes based on micronutrient rationing. With the help of a film camera and a microchronometer, they were able to identify and describe basic movements of the bricklayer's hand, which then became the basis of the method of studying the working time cost. According to the results of their research and development, timing has acquired the form in which it is still very often used in the practice of modern self-management to increase the efficiency of the working day.

In accordance with the changing times, development of science and technology, approaches to self-management are changing. It stands out in the new science, which is increasingly attracting attention of managers and scientists, because of various financial crises, increasing requirements for managers, growing the number of small and medium enterprises, increasing the role of corporations, requires management to quickly adapt to new demands and ensure effective business development.

The key reasons that gave impetus to the development of the self-management concept is growth of competition in the labor market. Every year numerous managers and other specialists are graduated from Universities, and requirements for the competencies of the candidates who will get the job are growing accordingly. The manager must learn not only Hard skills, but also Soft skills, know languages, constantly learn, develop, form new creative ideas to improve business processes in the enterprise.

Another reason for the growing focus on self-management is the increase in the number of stressful situations, uncertainty in the future, growing number of risks and threats that affect business. The manager is now required to develop an algorithm for effective coping with stress and tension. Because nervous breakdowns that can occur in this case usually affect physical health, and therefore are the most critical.

And of course, the next reason was understanding by entrepreneurs' importance of realizing the employee's creative potential. An employee who has creative ideas, works honestly, constantly learns and educates his subordinates, becomes a powerful competitive advantage of the enterprise. Preservation and development of this potential, including by the employees themselves, is one of the most important conditions for forming their own business career, as well as ensuring efficiency of work for the whole enterprise.

The following concepts of self-management focused on different approaches and methods of effective use of own resources. Thus, in the concept of Lothar Seiwert [5] self-management was considered from the standpoint of effective use of their own time, in the concept of M. Woodcock and D. Francis [6] self-management involves overcoming their own limitations, in the concept of V.A. Andreeva [7] – self-management described from standpoint of creative personality self-development. A.T. Khrolenko considers self-management from the standpoint of improving personal culture of business life, and the concept of Berbel and Heinz Schwalbe [8] is focused on achieving personal business success.

We agree with most approaches and concepts, but today self-management should be considered as effective management of own resources, as well as the environment in order to achieve their own life goals through self-knowledge, self-development and self-regulation.

In order to effectively allocate their own resources to achieve personal goals, it is necessary to apply time management techniques, which are as follows:

- 1) define goals: short-term, medium-term and long-term (they must be specific, achievable, with a definition of time, as well as to meet manager needs);
- 2) identify their own strengths and weaknesses (it is worth paying attention to the abilities and skills that help to achieve goals and success, and which restrain);
- 3) to determine priorities (in accordance with the set goals, and they can be both personal and professional, to rank them from the most important to least important);
- 4) plan each day to determine the time for work, self-development, leisure, family, hobbies, etc. (each area of life should have its own time interval. You cannot allocate all the time for one area, but allotted time for each area and they can be different);
- 5) allocate a quiet hour for the formation of a plan for the next day, with definition of tasks and plans that have been implemented and which have not (identify the reasons for non-implementation and postpone them to the next day);
- 6) reserve time for unforeseen situations;
- 7) identify time wasters and try to overcome bad habits;
- 8) accustom yourself to get up one hour earlier than usual (dedicate this hour to meditation, sports, self-development, etc.).

Of course, it will be difficult for a person who has never planned his own time and is not used to working and resting “on schedule” for the first time to reorient his life in a new way. The main thing is that the use of different methods of self-management does not occur during critical work moments. Because it takes time to develop good habits, a person adapts to new conditions, which is always accompanied by stress.

Therefore, it is usually necessary to start applying self-management methods, when the manager in a quiet working mode, has time to readjust their own activities. First of all, to determine what will be optimal for each manager, you should use the technique of self-knowledge.

Self-knowledge of a person is a person’s self-assessment, the ability to look at himself objectively and determine his own aspects, which ensures success and effectiveness of self-realization.

Self-knowledge provides a manager with the opportunity to improve, identify potential opportunities and their own strength to achieve the highest level of development.

The process of self-knowledge is quite long (it can occur throughout a person’s life), but the use of methods and techniques of self-knowledge gives positive results and changes in life (Figure 1).

However, not every manager will be able to analyze himself objectively. In the process of self-knowledge there may be various deviations that will not be perceived by a person with enthusiasm. It is easiest for any person to remain himself, to live by the principle “perceive me as I am”. But if you are not satisfied with your own life, do not get a result that would satisfy you, do not have enough time to implement plans, then it is worth thinking about whether it is better to stay the same to face the “same rake”, or start to develop to achieve new results.

The next important component of self-management is self-development. A manager who wants to achieve rapid career growth, have respect among others, implement their own plans and achieve their goals must understand the importance of personal self-development.

It is necessary to apply the following methods that will allow manager to achieve self-development of personality:

- allocating time for reflection;
- fixing a specific time each day to gain new knowledge;
- vacation;
- knowledge of their desires;
- physical activity;
- application of the ABC method (ordering of tasks according to their significance and orientation of work results to achieve the greatest effect).

The important thing is remembered that self-development should be step-by-step. In some cases, it is best to focus on just one area in the first place. This way, you will not be overwhelmed, and will be able to focus all resources on a successful change in one area of life. If you manage to change one area of your life, then you will gain the necessary confidence to change other areas.

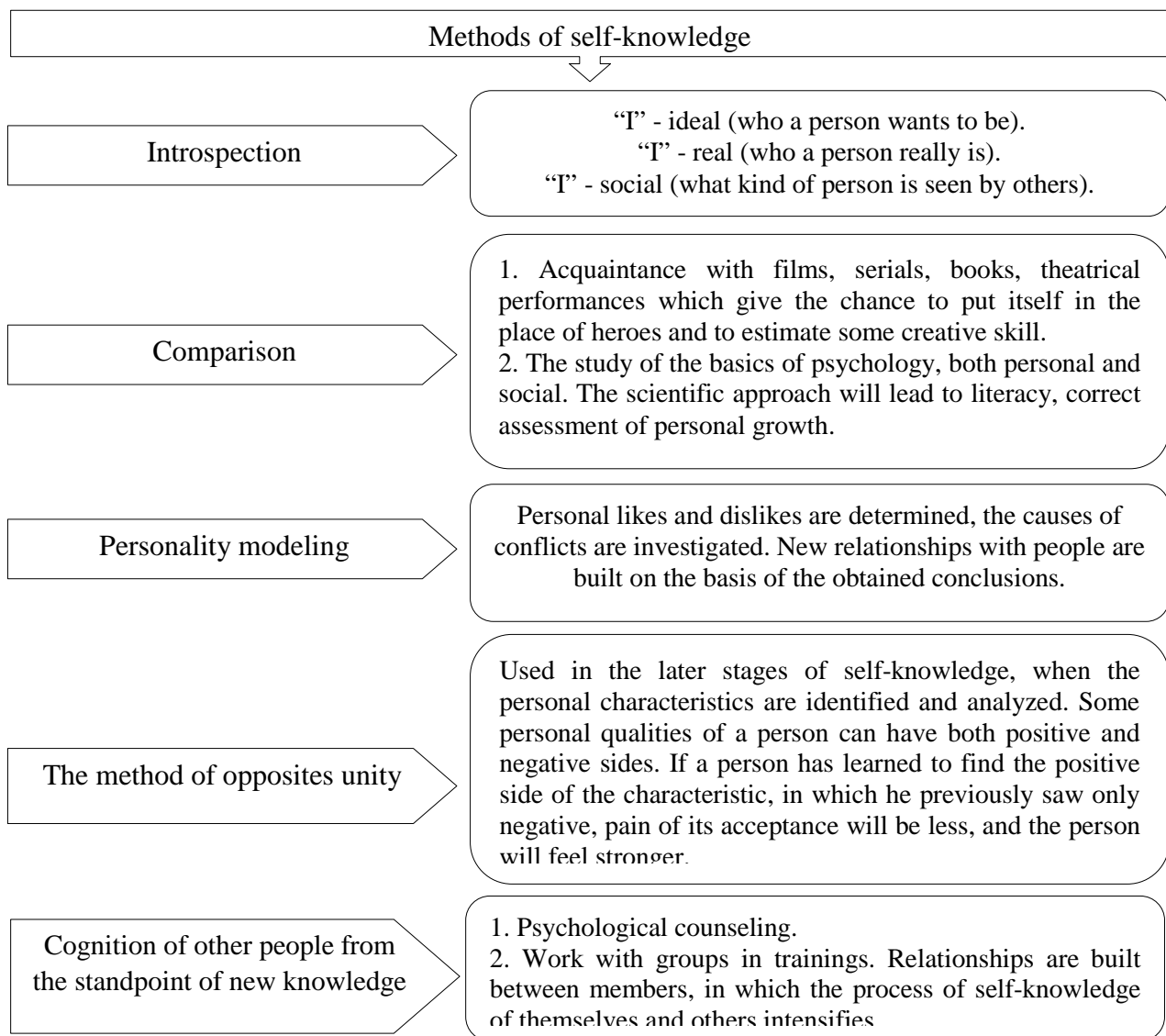

Fig. 1. The process of self-knowledge manager of their own capabilities

Self-regulation of one's own activity is also important (Figure 2). It occupies a key place in the concept of self-management, because human resources are not limitless. A person cannot work without rest 24/7, because such overload leads to stress and tension, which in turn affect both the working situation and personal relationships.

Depending on the activity, manager can use the following methods of self-regulation:

- meditation;
- yoga;
- self-training;
- relaxation;
- visualization of the resource state;
- a walk in the fresh air, etc.

The above methods of self-regulation are used to eliminate stress, increase resource mobilization, reduce the possibility of apathetic moods and more.

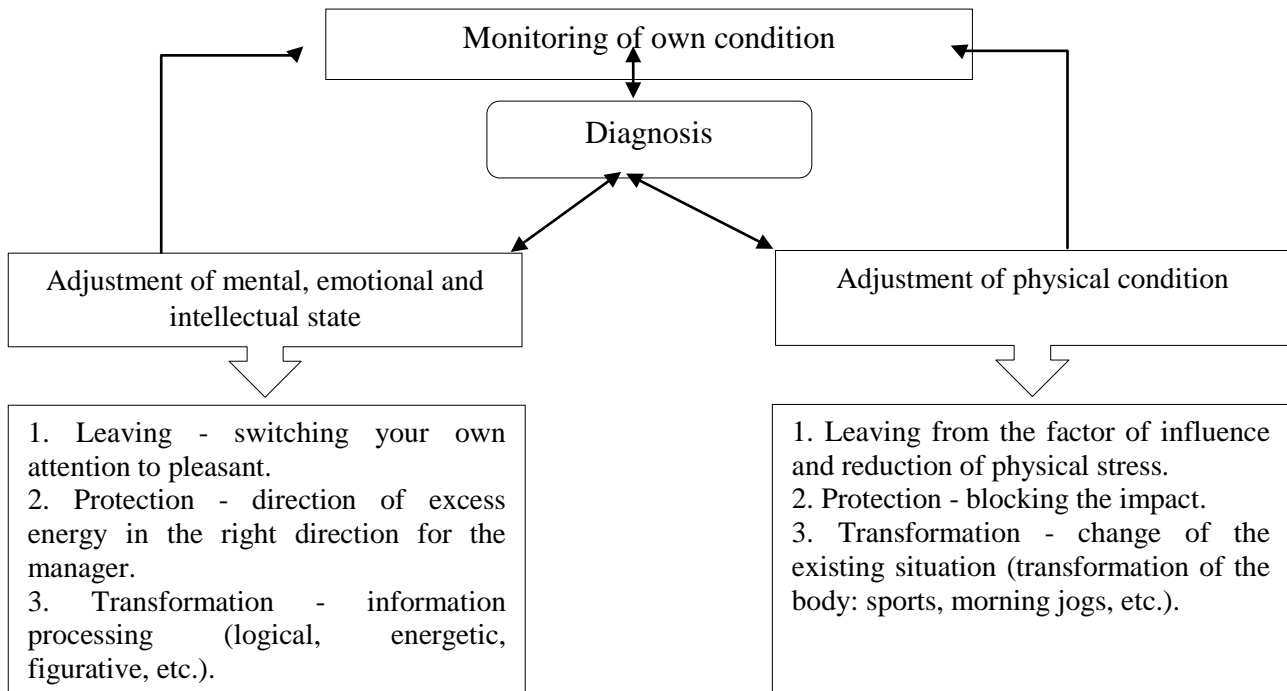

Fig. 2. Self-regulation in the manager activities

Conclusion. Therefore, due to the rapid changes that taking place in the internal and external environment of the enterprise, increasing uncertainty and negative impact of risks and threats, management should pay attention not only to the enterprise development and maintaining its viability, but also not forget about their own emotional, physical, intellectual state. Every manager is faced with various tasks on a daily basis, communicates with a huge number of people, makes difficult decisions on which the fate of the company and personnel depends.

All this creates stress, tension, depression and other negative states that can affect a manager's work, as well as his life in general. That is why, in order to prevent the emergence of these negative states, to help in the correct perception of stressful situations and situations of high uncertainty, managers should use methods of self-management. They allow identifying top priorities, identify and rank tasks for their importance, define the right boundaries of delegation, and find the right life balance between work and personal life.

REFERENCES:

1. 42 Worrying Workplace Stress Statistics. Retrieved from: <https://www.stress.org/42-worrying-workplace-stress-statistics-2>
2. Taylor F.W. (2004). Scientific management. Routledge. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203498569/scientific-management-frederick-winslow-taylor>
3. Gantt H. L., Taylor F. (2007). The pioneers of scientific management. Retrieved from: <https://www.tib.eu/en/search/id/BLCP%3ACN065742213/Henry-L-Gantt-and-Frederick-Taylor-The-Pioneers/>
4. Gilbreth F.B., Gilbreth L.M. The effect of motion study upon the workers. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. No 65 (1). P. 272-276.
5. Seiwert L.J. (2013). Das 1x1 des Zeitmanagement. Springer-Verlag. Retrieved from: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=R8SmBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA7&dq=Lothar+Seiwert&ots=GHEc2AoFmD&sig=nBg1MyKrj8f2k9bD8FYnlqVKgiM&redir_esc=y#v=onepage&q=Lothar%20Seiwert&f=false
6. Woodcock M., Francis D. The liberated manager. Retrieved from: <https://altairbook.com/books/4704175-raskreposhchennyy-menedjer.html>
7. Andreev V.A. (2005). *Self-development of a manager*. M.: Public education. 160 p.

8. Berbel and Heinz Schwalbe. Personality, career, success. Retrieved from: <https://www.livelib.ru/book/1001005110-lichnost-karera-uspeh-berbel-shvalbe>

УДК 378

JEL I31, J83

Чайкіна Аліна Олександрівна, кандидат економічних наук. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Самоменеджмент як основна компетенція сучасного менеджера.** Проаналізовано існуючі концептуальні підходи до визначення поняття «самоменеджмент». Виявлено, що кожний підхід базується на окремих методах і принципах менеджменту, має свої переваги та недоліки. Запропоновано авторський підхід до розуміння самоменеджменту, що дозволило виявити найбільш актуальні методи та техніки, які варто застосовувати менеджерам під час їхньої роботи в умовах, коли від них вимагають креативних ідей, упровадження інновацій, адаптації до карантину, формування нових звичок власної роботи й колективу. При цьому менеджери витрачають величезну кількість власного часу на засвоєння нових знань, формування нової стратегії, що впливає на їхнє моральне та фізичне здоров'я. Через стрес і напруження якості роботи менеджера страждає, що впливає не тільки на роботу його колективу, але й загалом на особисте життя. Доведено, що ефективне управління власними ресурсами, а також оточуючим середовищем має відбуватися через самопізнання, саморозвиток та саморегуляцію. Визначено, що самопізнання забезпечує менеджеру можливість вдосконалюватися, виявляти потенційні можливості, щоб досягати найвищого рівня професійного та особистісного розвитку. Запропоновано методи саморозвитку для менеджерів, які хочуть досягнути стрімкого кар'єрного зростання, мати повагу серед інших, реалізувати власні плани та досягнути поставлених цілей. Доведено важливість саморегуляції для сучасного менеджера, а також визначено методи саморегуляції, котрі варто застосовувати з метою усунення стресових станів, зменшення ступеня емоційної напруги, підсилення мобілізації ресурсів, зниження можливості появи апатичних настроїв тощо.

Ключові слова: самоменеджмент, ризики підприємницької діяльності, стрес, напруження, самопізнання, саморегуляція, саморозвиток.

UDC 378

JEL I31, J83

Chaikina Alina, PhD (Economics), Associate Professor. National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Self-management as the main competence of the modern manager.** The article was analyzed the existing conceptual approaches to the definition of "self-management". It was found that each approach is based on separate methods and principles of management, has its advantages and disadvantages. The author's approach to understanding self-management was offered, which allowed identifying the most relevant methods and techniques that should be used by managers in their work in conditions when managers are required to create creative ideas, innovate, adapt to quarantine, form new habits of their work and the team as well. Methods of self-development were offered for managers who want to achieve rapid career growth, have respect among others, implement their own plans and achieve their goals. The importance of self-regulation for a modern manager was proved, as well as methods of self-regulation that should be used to eliminate tension, reduce emotional stress, increase resource mobilization, reduce the possibility of apathetic moods and more.

Keywords: self-management, business risks, stress, tension, self-knowledge, self-regulation, self-development.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR PRICING OF CONSTRUCTION PROJECTS

Yuliia Bibyk*, the Head of the Department of Economic Research
and Determination of the Road Work Cost,

Belska Olena, Researcher in the Department of Economic Research
and Determination of the Road Work Cost

M. P. Shulgin State Road Research Institute, State Enterprise (DerzhdorNDI SE)

*ORCID 0000-0002-7197-8909

© Bibyk Yu., 2021.

Стаття отримана редакцією 26.08.2021 р.
The article received by the reduction 26.08.2021.

Introduction. In conjunction with the sustainable development of the road sector namely: record amounts of funding and record amounts of road works performed all parties of the investment process came to the same conclusion that the project implementation process is as important as project completion. Long-run objective of the project is its successful completion but the steps needed to achieve this aim are crucial to the profit and project life cycle. For this very reason choosing the right way to implement the project is an important first step before starting construction works.

Searching for the optimal mechanism for the implementation of the construction project, which would provide both the flexibility of the process and the maximum interaction of all stakeholders (investor/customer, designer, contractor), compliance with the budget and construction deadlines resulted to elaboration of a large number of alternative schemes for contract implementation, for example Design-Build (DB), Integrated Project Delivery (IPD), Construction Management at Risk (CMR) and the others.

Overview of recent researches and publications. The issue of implementation and use of Design-Build contracts (hereinafter – DB contracts) in Ukraine is new and therefore, until an insufficient amount of research has been carried out and scientific papers have been written on this topic. Consequently, the works by foreign scientists were mainly analyzed, such as: M. Konchar, V. Sandvino, K. Molenaar, A. Songer, A. Akintoe, G. Franks, B. Hancock, D. F. Turner, D. A. Langford, S. Rowlinson and the works by other scientists, which were based on the achievements of already mentioned researchers and new practical experience with up-to-date statistics. Furthermore, due to the lack of a sufficient dataset on the implemented construction DB contracts in Ukraine and to compare their effectiveness with traditional contracts, data was taken on Design-Build Institute of America (DBIA) and United States Department of Transportation (DOT) sites [1, 8].

This article is devoted to highlighting the features of one of the above mechanisms aimed at reducing financial costs and reducing the time to develop construction projects ensuring the maintaining or improving the quality of the project – DB contracts. This article was based on the scientific research of international practices which were aimed at studying the essence of such contracts and finding opportunities for their full implementation in the road sector of Ukraine.

The purpose of the article is the disclosure of the main characteristics of one of the most effective methods of procurement of road construction works – procurement according to the Design-Build scheme, determining their difference from traditional contracts, determining the upsides and downsides of the implementation of these contracts and the procedure for the formation of the contracts cost.

Basic material and results. The issue of improving cooperation and integration between the customer, designer and contractor during the construction project has long been of interest to researchers. The separation of design and construction phases was identified as a problem in 1962, and at the same time some contractors have offered to conclude package agreements for the entire complex of works. From then onwards many studies have focused on evaluating the effectiveness of the traditional method of project implementation compared to non-traditional methods. In recent years, more and more research has confirmed

that large and complex projects with a higher risk element achieve better results when using non-traditional methods of project implementation. [2].

In accordance with [1, 3] DB contracts – it is a contracting system through which one organization performs both design and construction under one single contract. Under the frame of DB contracts project developers (contractors) are the key parties to the projects and play an important role in the process of implementation of the project as they take more responsibility for the project and the progress and take control of the project management process. The principal difference between traditional contracts and DB contracts is that the contractor is engaged in design and construction, which reduces the time of work and reduces the expenditures of the contractor.

According to the DBIA progress report from 2018 to 2021, the share of contracts executed with usage the design-construction scheme increased by 18% and now accounts for 44% of all construction contracts in the United States (fig. 1). As the popularity of DB contracts has grown, the educational process associated with this method of implementing construction projects has also expanded. The continuing emphasis on educating customers/investors and project stakeholders regarding the implementation process and its benefits, as well as strengthening the legislative framework, contributed to adoption further implementation and widespread use throughout the industry. Generally, customer choosing DB contracts for unique and complex projects that require innovative approaches and require close cooperation.

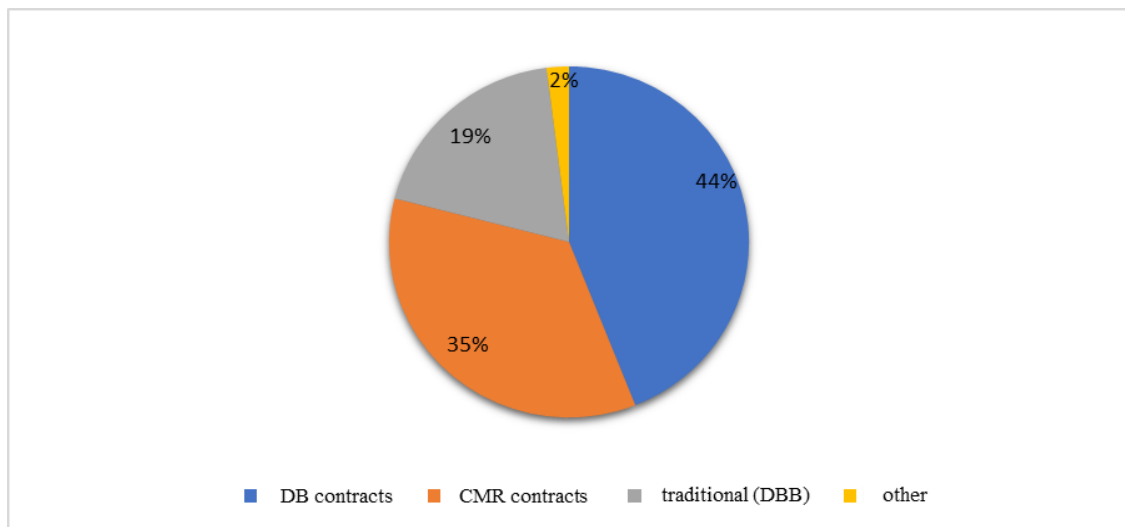

Fig. 1. Relative share of various types of contracts in construction [4]

Research of University of Texas at Austin [5] which concerned the increase of costs and time in the implementation of traditional contracts and DB contracts in construction had shown effectiveness of DB contracts. 38 DB contracts and 39 traditional contracts were selected for comparison, and the effectiveness of DB contracts is shown below (fig. 2).

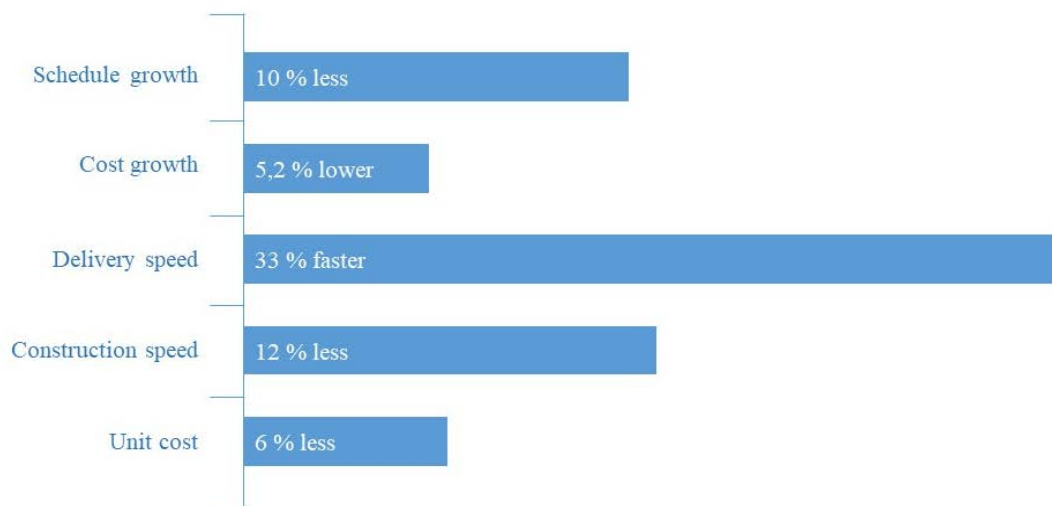

Fig.2. Key performance differences between traditional and DB contracts [5]

Taking into consideration monitoring of the international practices in the implementation of Design-Build projects as well as domestic experience in implementing construction projects under Design-Build scheme it is necessary to develop a certain model of cost formation for the possibility of implementing such projects.

The anticipated cost of the following components of the object total cost should be determined by the customer of realization of road-building projects according to the Design-Build scheme:

- elaboration of design documents (including it's appraisal);
- execution of road construction works.

The anticipated construction cost of elaboration of design documents can be calculated by the customer on the basis of the provisions of [6] using the following methods (fig. 3):

a) on the basis of applying to the calculation base the average percentage indicators of the cost of design works:

- cost of the equivalent projects (object-analogies data base);
- cost determined on the basis of consolidated average indicators of the construction cost;

b) calculation method based on [7];

c) direct calculation of labor costs and economically justified elements of costs in the form 3-P «Statement of estimates for the works execution».

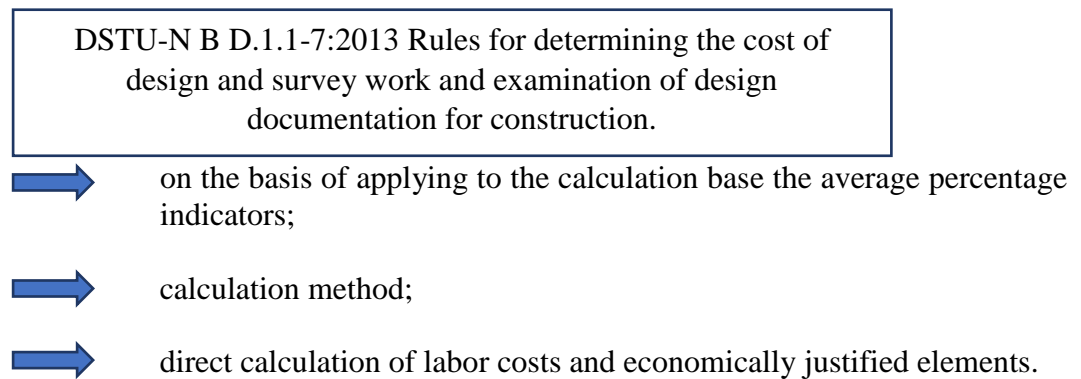

Fig.3. Methods of formation of the anticipated cost of design works

The anticipated cost of road construction works (fig. 4) can be calculated on the basis of architectural and technological solutions which are reflected in the developed and approved feasibility by applying:

- data on the cost of the object-analogies;
- consolidated estimated prices and standards.

In determining anticipated cost of road construction works using information on the cost of similar objects re-costing the current price level (or using inflation index).

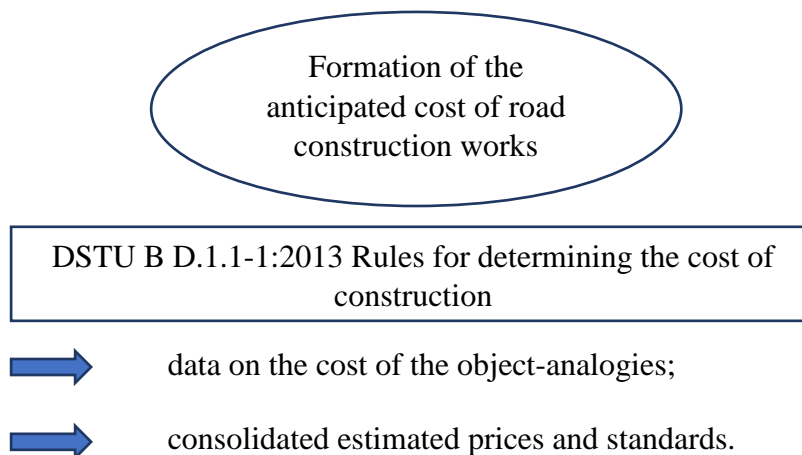

Fig.4. Methods of formation of the anticipated cost of road construction works

When determining the anticipated cost of road construction works using the consolidated estimated prices and standards, the following is possible:

- 1) applying consolidated estimated norms;
- 2) applying consolidated indicators of construction costs or consolidated estimated prices.

In order to full-fledged implementing of Design-Build contracts in Ukraine the possible upsides and downsides of such contracts were investigated and identified. With a foundation of theoretical insights and application results of executed projects the conclusion on the possible positive and negative aspects of the analyzed contracts was made [8].

Upsides:

- single-responsibility principle;
- reduction of the project cost;
- the cost is clearly defined;
- reduction of project implementation time
- opportunity to get better profit.

Downsides:

- limited involvement of the customer;
- strict procurement conditions.

Conclusion. It's an obvious point that DB contracts promote an integrated approach to construction and solve some problems faced by the construction industry today, for example, when the contractor is not responsible for design documentation developed by the design organization and often finds defects in design documentation that require additional time and considerable resources for correction.

Decision to provide preference to DB contracts in contrast to the traditional ones could be made after a full analysis of the customer's needs, design requirements and the need for innovative solutions as there is a significant compromise between construction time and uncertainty regarding the cost aspect of each project.

In order to determinate anticipated cost of purchasing new construction, reconstruction, overhaul and current repairs under the Design-Build scheme it is necessary to use the provisions of the current estimate and regulatory documents and compulsorily have a developed of object-analogies database. Additionally, to determine the cost of work by the applicant, the customer must provide information on all necessary technical, qualitative and quantitative characteristics of the subject of procurement in accordance with the developed and approved feasibility study.

REFERENCES:

1. Design-Build Institute of America (DBIA). Retrieved from: <https://dbia.org/what-is-design-build/>
2. Naoum S. G., Langford D. A. (1990). An Investigation into the Performance of Management Contracts and the Traditional Method of Building Procurement, in *CIB 90 Proceedings of International Symposium on Building Economics and Construction Management: Managing Projects*. Ed. by V. Ireland, P. Lansley, A. Ralcha, S. Singh. Australia: Sydney, 351–360.
3. Xia Bo, Chan Albert, & Yeung, John F.Y. (2009). Identification of key competences of design-builders in the construction market of the People's Re-public of China (PRC). *Construction Management and Economics*, 27(11), pp. 1141–1152.
4. Design-Build Data Sourcebook, DBIA, 2021.
5. An Analysis of Design/Build vs. Design-Bid-Build. Retrieved from: <https://dbia.org/what-is-design-build/>
6. DSTU B D.1.1-7:2013 Pravyla vyznachennia vartosti proektno-vyshukuvalnykh robot ta ekspertyzy proektnoi dokumentatsii na budivnytstvo. Retrieved from: <http://www.smeta.kharkov.ua/>
7. Zbirnyk tsin na proektni roboty dlia budivnytstva. Rozdil 38 Zaliznytsi ta avtomobilni dorohy. Mosty. Tuneli. Metropoliteny. Promyslovyi transport. Retrieved from: <http://www.smeta.kharkov.ua/>
8. Sabihah Saaidin, Intan Endut. (2006). The Current Practice of Design and Build Procurement Process in Malaysia.

УДК 336.71-021.387(477)

JEL G21

Бібік Юлія Миколаївна, завідувач відділу економічних досліджень та визначення вартості дорожніх робіт. **Бельська Олена**, науковий співробітник відділу економічних досліджень та визначення вартості дорожніх робіт. Державне підприємство «Державний дорожній науково-

дослідний інститут імені М.П. Шульгіна» (ДП «ДерждорНДІ»). **Модель формування очікуваної вартості будівельних проектів за схемою «проектування - будівництво».** Традиційний метод будівництва відокремлює інтереси проектувальників від інтересів підрядників, проте зважаючи на метод за схемою Design-Build (DB) «проектування-будівництво», повна відповідальність покладається на одну організацію з метою мінімізації потенційних ризиків і загальних витрат, крім того, при запровадженні схеми Design-Build (DB) термін від планування будівництва об'єкта до кінцевого результату значно зменшуватиметься. Виконане дослідження характеризує основні принципи, відмінності, переваги та недоліки концепції інтегрованої реалізації будівельних проектів для її реалізації в дорожньому господарстві України.

Реалізація інфраструктурного проекту — комплексний процес, що включає планування, проектування та будівництво. Вибір способу реалізації проекту — одне з основних рішень, які приймають власники під час розроблення стратегії закупівлі. На сьогодні дорожня галузь України розвивається швидкими темпами, тому потребує ефективного механізму реалізації дорожньо-будівельних проектів як для інвестора/замовника, так і для підрядника. Зі свого боку виконання дорожніх робіт за такими контрактами мінімізують ризики для інвестора/замовника, скорочують строки будівництва та досить часто забезпечують економію коштів. Останнє може бути досягнуте в тому випадку, коли вимоги інвестора/замовника максимально деталізовані й не виникне непорозумінь чи зміни проектних рішень, що призведе до додаткових витрат.

Ключові слова: закупівлі, схема «проектування-будівництво», традиційні контракти, закордонний досвід, реалізовані проекти.

UDC 336.71-021.387(477)

JEL D02, D04, D20

Biby Yuliia, Head of the Department of Economic Research and Determination of the Road Work Cost. **Belska Olena**, Researcher in the Department of Economic Research and Determination of the Road Work Cost. **M. P. Shulgin State Road Research Institute, State Enterprise (DerzhdorNDI SE).** **Methodological Foundations for Pricing of Construction Projects.** Searching for the optimal mechanism for the implementation of the construction project, which would provide both – the flexibility of the process and the maximum interaction of all stakeholders (investor/customer, designer, contractor), compliance with the budget and construction deadlines resulted to elaboration of a large number of alternative schemes for contract implementation and this article dedicated Design-Build scheme. DB contracts promote an integrated approach to construction and solve some problems faced by the construction industry today, for example, when the contractor is not responsible for design documentation developed by the design organization and often finds defects in design documentation that require additional time and considerable resources for correction.

Key words: procurements, design-build, traditional contracts, international practices, completed projects.

РОЗВИТОК CASHLESS ECONOMY НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ліана Олександрівна Птащенко*, доктор економічних наук, професор
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-4228-0421

© Птащенко Л., 2021.

Стаття отримана редакцією 11.08.2021р.

The article was received by editorial board on 11.08.2021

Постановка проблеми. Незважаючи на 30-річний період адаптації до ринкових умов, національна економіка України не спроможна конкурувати на окремих міжнародних ринках, оскільки має ознаки депресивності. Це підтверджується наявністю низки деструктивних факторів, які стримують успішну й рівноцінну конвергенцію України до європейського економічного простору, зокрема:

- загрози економічній незалежності, спричинені борговою та енергетичною небезпекою країни;
- недостатність інвестиційних ресурсів у бізнесу реального сектора економіки, що пов'язане з низькою інвестиційною активністю на фінансовому ринку;
- регіональна інклюдія та галузеві диспропорції в економічному розвитку;
- високий рівень корупції й тіньової економіки;
- енергоємність та енергетична залежність національного господарства;
- превалювання інтересів олігархічно-політичних утворень над національними економічними інтересами;
- стратифікація суспільства, незначна частка середнього класу, що впливає на низький рівень кредито- й платоспроможності населення та малого бізнесу.

З огляду на актуальність вказаних проблем, необхідним є розгляд факторів, що впливають на підвищення інвестиційної активності фінансового сектора національної економіки й чинять позитивний вплив на стан економічної безпеки не лише фінансового ринку, але його контрагентів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Є. С. Осадчий розглядає економічну сутність фінансово-кредитних установ, їх місце на ринку фінансових послуг [1]; О. І. Барановський визначає шляхи забезпечення безпеки грошового обігу, валютного ринку та інфляційної безпеки, напрями дотримання бюджетної безпеки, чинники формування безпечного рівня державних запозичень, можливості підвищення ступеня інвестиційної безпеки [2]. Н. В. Зачосова пропонує системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою фінансових установ та методик оцінювання рівня економічної безпеки [3]. М. Р. Барилук та Я.В. Жовтанецька акцентують увагу в своїх роботах на фінансовій безпеці банківських установ [4, 5].

Незважаючи на багатоаспектні напрями досліджень науковців, що стосуються проблем та економічної безпеки фінансово-кредитних установ України, світова пандемічна криза та одночасно швидкі темпи діджиталізації суспільства потребують нових наукових досліджень, пов'язаних з

упровадження інформаційних інновацій у діяльність фінансово-кредитних установ, спрямованих на підвищення інвестиційної активності та водночас зниження загроз економічній безпеці країни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем та пріоритетних напрямів розвитку інноваційних технологій фінансового ринку, які сприятимуть поліпшенню стану економічної безпеки в Україні.

Основний матеріал і результати. Вагоме місце у розв'язанні багатьох проблем національної економіки України, або принаймні мінімізації їх глибини, посідає вірно обрана державна інвестиційна стратегія. У дорожній карті реалізації інвестиційної стратегії значну увагу відведено сегменту фінансових послуг, домінуючими учасниками яких є банківські установи та страхові компанії.

Активними гравцями фінансового сектора, а отже, й головними інвесторами учасників економічних відносин в національному господарстві є банки, котрі формують основу фінансово-кредитної системи, яка, як визначають науковці, складається з таких елементів:

- банківська система (центральный банк та банківські установи, в тому числі спеціалізовані);
- парабанківська або квазібанківська система – система небанківських кредитно-фінансових установ, до якої входять: страхові, інвестиційні, лізингові компанії; довірчі товариства; кредитні спілки; пенсійні та інвестиційні фонди тощо.

У фінансових відносинах учасники фінансово-кредитної системи взаємодіють при здійсненні законодавчо встановлених фінансових операцій. Зокрема, банківська діяльність часто поєднується з діяльністю страхових компаній: банки можуть надавати своїм клієнтам послуги щодо страхування і перестрахування інвестицій. Пенсійні фонди взаємодіють зі страховими компаніями, інвестиційними фондами.

Для забезпечення фінансової стабільності потрібна злагоджена робота всіх учасників фінансового ринку: Національного банку та інших регуляторів, банків, небанківських фінансових установ, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і банкам свої рекомендації та оприлюднює власні завдання й наміри на найближчий час.

Стратегія Національного банку визначає низку керованих пріоритетів діяльності. Їх дотримання необхідне для створення ефективної та стабільної фінансової екосистеми. Серед них такі:

- досягнення низької та стабільної інфляції, забезпечення стабільності банківської системи, відновлення кредитування та валютна лібералізація;
- адаптивне регулювання фінансового сектора, створення умов для розвитку нових фінансових інструментів і бізнес-моделей, котрі відповідають вимогам динамічного середовища в Україні та світі;
- інтеграція з ЄС шляхом приведення національної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів;
- трансформація Національного банку з метою формування на його основі сучасного центробанку.

Для того щоб належно виконувати свої функції, Національний банк має ефективно взаємодіяти з усіма групами учасників фінансової екосистеми, ураховуючи їхні потреби та інтереси. З урахуванням цього, стратегічні цілі Національного банку спрямовані на задоволення потреб учасників фінансової екосистеми. Одна з важливих передумов для їх досягнення – висока інституційна спроможність центробанку.

Сьогоднішні турбулентні економічні умови, спричинені світовою пандемією, вимагають адекватних заходів, спрямованих на забезпечення економічної стабільності й безпеки національного господарства та його найважливіших сегментів. У цьому контексті розроблено Стратегію розвитку фінансового сектора України до 2025 року, яку намагаються успішно реалізувати такі фінансові регулятори, як Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [6].

Стратегія має еволюційний характер; вона була оновлена та затверджена рішенням Правління Національного банку України від 18 березня 2021 року № 97-рш.

Стратегічним напрямом інноваційного розвитку фінансового сектора України передбачено таке:

- забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій і платформ регуляторів:
 - забезпечення розвитку цифрових технологій, комп'ютерного проектування, аналізу big data, blockchain, автоматизації, роботизації і використання штучного інтелекту;
 - вивчення можливості випуску цифрової валюти центрального банку – е-гривні;
 - забезпечення посилення кібербезпеки;

Рис. 1. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2025 року

- забезпечення розвитку SupTech&RegTech:
 - стимулювання впровадження інноваційних технологій у комплаєнс;
 - запровадження інноваційних інструментів обміну даними між НБУ, іншими державними установами та учасниками фінансового ринку;
 - сприяння використанню новітніх ІТ-технологій регуляторами;
 - удосконалення розкриття інформації на основі стандартів звітності в електронному вигляді;
- розвиток цифрової економіки:
 - розширення доступу учасників ринку до публічних реєстрів;
 - розвиток системи віддаленої ідентифікації BankID НБУ й онлайн-сервісів фінансових послуг;
 - упровадження системи дистанційного укладення правочинів у сферах накопичувального пенсійного забезпечення та спільного інвестування;
 - розвиток та використання хмарних технологій, розвиток ІТ-інфраструктури;
 - поширення застосування безпаперових технологій.

Сьогодні Україна обрала шлях активної діджиталізації в усіх напрямках суспільних відносин. Варто зазначити, що термін «діджиталізація» вживається для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки. Він передбачає перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що формуються й реалізуються на основі цифрових технологій та інновацій у цифровому бізнесі.

Найактивнішим чином відбувається цифрова трансформація у фінансовому секторі національної економіки. Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року – покроковий план створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами. Ця стратегія ґрунтується на ключових напрямках, заданих Стратегією розвитку фінансового сектора України до 2025 року, а її пріоритетними завданнями є розвиток інновацій, Cashless economy, підвищення фінансової грамотності споживачів та бізнесу. Зокрема, цей документ структурує та деталізує тренди й напрями розвитку фінансових інновацій на наступні п'ять років [7].

Ключовими дієвими елементами Стратегії є:

- розроблення та впровадження концепту повноцінної регуляторної «пісочниці» для швидкого тестування інноваційних проєктів;
- підвищення рівня фінансової обізнаності й залученості (інклюзії) населення та бізнесу;

– запуск академічної бази з фокусом на відкритий банкінг.

Реалізація основних ідей, закладених у цих нормативних документах, на наше глибоке переконання, має позитивно вплинути не лише на фінансовий ринок та його учасників, а й на стан національної економіки в цілому та її безпеку. Зокрема, позитивним фактором формування повноцінної фінтех-екосистеми, котра відповідатиме світовому рівню фінансового сектора, є розвиток Cashless economy. Безготівкові розрахунки активно впроваджуються розвиненими країнами і мають підвищити стійкість економіки та прозорість економічних відносин в країні. Наприклад, частка безготівкових розрахунків у Швейцарії становить 83%, у США – 76%, у Нідерландах на безготівковий розрахунок припадає 73% роздрібного обігу товарів і послуг, а в Естонії, Бельгії, Люксембурзі й Фінляндії – майже 70% [8]. В Україні частка безготівкових розрахунків становить 55%.

Експерти проаналізувати як cashless впливає на рівень тіньової економіки, ВВП і економічну безпеку України. Стратегією розвитку фінансового сектора до 2025 року передбачається зниження рівня тіньової економіки до 20 %. Адже, як вважають фахівці, рівень тінізації економіки залежить безпосередньо від рівня готівкових розрахунків у країні, оскільки тіньові схеми найчастіше здійснюються в готівковій формі. Чим більше розвинений cashless, тим менше можливостей для безконтрольної діяльності недобросовісних учасників економічних відносин. Наприклад, найнижчий рівень тіньової економіки в тих країнах, де найбільше розвинені безготівкові розрахунки, зокрема, у Швейцарії – 7,24%, у США – 8,3%, у Японії – 10, 4%.

В Україні 2015 року рівень тіньової економіки становив 42,9% ВВП (і це лише за офіційними даними), у 2019 році – 27%, у 2020 році – 30% ВВП [9].

Високий рівень тіньової економіки негативно впливає на бюджетні надходження, збільшує бюджетний дефіцит, а неконтрольовані «брудні» гроші можуть спрямовуватися на фінансування тероризму, що несе загрозу безпеці держави.

Фахівці впевнені, що збільшення cashless на 5% протягом п'яти років може забезпечити виведення з тіні до 10% економіки України. Дослідження, проведене одним із світових лідерів з консалтингу – компанією EY (Ernst&Young), дозволило дійти таких висновків: якщо збільшити карткові платежі на терміналах на 1% від ВВП, то пасивна тіньова економіка країни (коли ініціатор готівки – продавець) зменшиться в середньому на 0,037%. Для України це означає додаткові 2 млрд грн до бюджету [10].

Варто зазначити, що серед фахівців точиться дискусія стосовно коректності застосування термінології cashless до безготівкових операцій в українській практиці. Дехто вважає, що для податківців безготівкові розрахунки банківською картою вважаються «готівковими» операціями і тим самим підлягають обов'язковому проведенню через реєстраторів розрахункових операцій (РРО) з друкуванням фіскального чека [11].

Оскільки, якщо оплата здійснюється за допомогою банківської платіжної картки без використання готівки, вона є безготівковою, таку операцію визначають cashless/кешлес-оплатою. У цьому контексті ми дотримуємося думки щодо недоцільності подібних дискусій, тим більше, що проведення через РРО стосується далеко не всіх агентів національної економіки.

Варто зазначити, що світова пандемія негативно вплинула на активізацію cashless у національних економіках країн. Це пов'язане з підвищенням попиту на «живі гроші» як реакція населення на зростання невизначеності в період економічних криз. Так, у Польщі відношення готівки до ВВП зросло на 3,5 в.п. і склало 13,8%, у Чехії – на 1,4 в.п. – 12,6%, в Україні – на 2,6 в.п. – до 13,3% [12].

Доречно доповнити, що cashless, крім багатьох переваг і позитивів, має низку ризиків та загроз. По-перше, цілкова залежність від техніки, яка не завжди стовідсотково надійна та може вийти з ладу або бути вражена вірусною атакою. По-друге, психологічна чи емоційна загроза, що виникає в результаті більшої довіри населення до готівкових грошей, особливо в кризових умовах [13].

НБУ спільно з іншими регуляторами на фінансовому ринку докладають зусилля, щоб досягти стратегічних цілей, визначених стратегією розвитку фінтеху України. Безготівкові розрахунки мають стати зручними, доступними і захищеними від шахраїв.

Висновки. Беззаперечним є факт, що cashless-економіка – це найближче майбутнє українського суспільства. Адже безготівкові розрахунки не лише сприятимуть зниженню рівня тінізації економіки, а й активізують інвестиційні процеси, стануть зручними для економічних агентів та населення. Ефект зручності сприяє стрімкому розвитку мобільного банкінгу. Cashless позитивно впливає на зниження рівня тіньової економіки, зростання ВВП, стан економічної безпеки фінансового сектора та економіки держави, сприяє розвитку технологій та фінансової інклюзії. Більшість молодих людей, тобто покоління Z, надають перевагу онлайн-розрахункам. Пріоритетним

завданням, спрямованим на пришвидшення впровадження cashless, є підвищення рівня фінансової грамотності й обізнаності населення. Саме цим проблемам буде присвячене подальше дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Осадчий Є.С. Особливості діяльності фінансово-кредитних установ в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск 5, 2016 . С. 375-382.
2. Барановський О. І., Барилюк М. Р. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку. URL : http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/716/1/baranovskyi_integral_assessment.pdf.
3. Зачосова Н. В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж, 2017. 40 с.
4. Барилюк М. Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. : 08.00.08. Київ : ДВНЗ «Ун-т банківської справи», 2018. 22 с.
5. Жовтанецька Я. В. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 15. 2017. С. 525-528.
6. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.
7. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku--kurs-na-staliy-rozvitok-innovatsiy-keshles-ta-finansovu-gramotnist>.
8. Естонія увійшла до трійки найбільш безготівкових країн Європи. URL: https://lb.ua/world/2017/11/28/383280_estoniya_voshla_troyku_samih.html
9. У 2020 році частка тіньової економіки сягнула 30% ВВП. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/17/677923/>
10. Пігулка для економіки: як cashless впливає на фінансове здоров'я України. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/>
11. ІПК ДПС від 31.01.2020 N 398/6/99-00-05-04-01-06/ІПК. URL: <https://news.dtki.ua/debet-kredit/portal-news/60537>
12. НБУ: Грошова маса в січні-травні зросла на 2,4%. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-hroshova-masa-v-sichni-travni-zrosla-na-24>
13. Бесчастна Д. О., Стороженко О. О., Бесчастна Г. О. Кешлес-економіка в Україні: можливості та загрози. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6082>.

REFERENCES:

1. Osadchyi Ye. S. (2016). Osoblyvosti diialnosti finansovo-kredytnykh ustanov v Ukraini. *Ekonomika i suspilstvo*. Vypusk 5. P. 375–382.
2. Baranovskyi O. I., Baryliuk M. R. Intehralna otsinka rivnia finansovoi bezpeky komertsiiinoho banku. URL: http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/716/1/baranovskyi_integral_assessment.pdf
3. Zachosova N. V. (2017). Upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky finansovykh ustanov : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk : 21.04.02. Kyiv : Nats. in-t strateh. doslidzh. 40 p.
4. Baryliuk M. R. (2018). Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsiiinoho banku : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia k.e.n.: 08.00.08. Kyiv : DVNZ «Un-t bankivskoi spravy». 22 p.
5. Zhovtanetska Ya. V. (2017). Antykryzove upravlinnia u systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky bankiv. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vypusk 15. P. 525-528.
6. Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
7. Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini do 2025 roku. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku--kurs-na-staliy-rozvitok-innovatsiy-keshles-ta-finansovu-gramotnist>
8. Estoniia uviishla do triiky naibilsh bezghotivkovykh krain Yevropy. URL: https://lb.ua/world/2017/11/28/383280_estoniya_voshla_troyku_samih.html

9. U 2020 rotsi chastka tinovoi ekonomiky siahnula 30% VVP. Ekonomichna pravda. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/17/677923/>
10. Pihulka dlia ekonomiky: yak cashless vplyvaie na finansove zdorovia Ukrainy. URL : <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/>
11. IPK DPS vid 31.01.2020 r. N 398/6/99-00-05-04-01-06/IPK. URL : <https://news.dtki.ua/debet-kredit/portal-news/60537>
12. NBU: Hroshova masa v sichni-travni zrosla na 2,4%. URL : <https://finbalance.com.ua/news/nbu-hroshova-masa-v-sichni-travni-zrosla-na-24>
13. Beschastna D. O., Storozhenko O. O., Beschastna H. O. (2018). Keshles-ekonomika v Ukraini: mozhlivosti ta zahrozy. *Efektivna ekonomika*. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6082>

УДК 336.2

JEL G21

Птащенко Ліана Олександрівна, доктор економічних наук, професор. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Розвиток cashless економу на фінансовому ринку як важливого елемента економічної безпеки України.** Метою статті є дослідження проблем та пріоритетних напрямів розвитку інноваційних технологій фінансового ринку, які сприятимуть поліпшенню стану економічної безпеки в Україні. У фінансовому секторі національної економіки досить активно відбувається цифрова трансформація. Національний банк України затвердив Стратегією розвитку фінансового сектора України до 2025 року та Стратегією розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, що передбачає створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами, розвиток cashless економу, підвищення фінансової грамотності споживачів та бізнесу. Доведено думку, що cashless-економіка – це найближче майбутнє українського суспільства. Безготівкові розрахунки не лише сприятимуть зниженню рівня тінізації економіки, а й активізують інвестиційні процеси, стануть зручними для економічних агентів та населення. Cashless позитивно впливає на зниження рівня тіньової економіки, зростання ВВП, стан економічної безпеки фінансового сектора та економіки держави, сприяє розвитку технологій та фінансової інклюзії. Пріоритетним завданням, спрямованим на пришвидшення впровадження cashless, є підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності населення.

Ключові слова: cashless економу, фінансовий ринок, економічна безпека, безготівкові розрахунки, фінансова грамотність, фінансова інклюзія.

UDC 336.2

JEL G21

Ptashchenko Liana, D. Sc. (Economics), Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Development of Cashless Economy in the Financial Market as an Important Element of Economic Security of Ukraine.** The purpose of the article is to study the problems and priority areas of development of innovative financial market technologies that will help improve the state of economic security in Ukraine. In the financial sector of the national economy, the digital transformation is quite active; the cashless economy is actively developing. It is argued that the cashless economy is the immediate future of Ukrainian society. Non-cash payments will not only help reduce the level of shadowing of the economy, but also intensify investment processes, will be convenient for economic agents and the public. Increasing the level of financial literacy and awareness of the population is a priority aimed at accelerating the introduction of cashless. Further research will be devoted to these problems.

Key words: cashless economy, financial market, economic security, non-cash payments, financial literacy, financial inclusion.

A COMPREHENSIVE APPROACH TO THE DIAGNOSIS OF CRISIS STATUS OF BUSINESS ENTITIES IN A PANDEMIC CONDITION

Alina Hlushko*, PhD (Economics), Assistant Professor
Vitaliia Skryl, PhD (Economics), Assistant Professor**
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

*ORCID 0000-0002-4086-1513

**ORCID 0000-0003-4064-8146

© Hlushko A., 2021.

© Skryl V., 2021.

Стаття отримана редакцією 25.07.2021 р.

The article was received by editorial board on 25.07.2021

Introduction. The negative impact of the COVID-19 pandemic impacted not only health care system, but also caused the global economic crisis. The openness of national economies as a result of active globalization processes has become a catalyst for the "domino effect", when a change in the first element of the chain of financial, economic or political events leads changes in the next element, etc. As a result, world GDP in 2020 fell by 3.5% [1]. The International Monetary Fund estimates that the global economy will lose \$ 12.5 trillion in 2020 due to the COVID-19 pandemic [2]. Quarantine restrictions, as a reaction of countries on the spread of coronavirus, have led to a reduction of working time in 2020 by 8.8%, that are equivalent to 255 million full jobs. This is four times more than have lost during the financial crisis of 2008-2009 [3]. World trade was also hard hit, falling by 3.5% in the first quarter of 2020. In general, for the year the decline was almost 12% [2].

Ukraine, in the context of the COVID-19 pandemic and related quarantine restrictions, has a significant decline in economic activity. The business processes of the national economy were accompanied by such factors as: increase in receivables, non-fulfillment of contractual obligations by contractors, forced dismissal of staff, increase in cybercrime, etc. This, in turn, has led to a crisis in many businesses.

The COVID-19 pandemic showed that the viability of economic entities depends on the speed of their adaptation to the unstable economic situation in the country, the adequacy of responding to changes in the external and internal environment, the timeliness of identifying the threat of crisis. In this aspect, the issue of crisis diagnosis as a basis for early detection of problems in the activities of economic entities is undeniably relevant.

Overview of recent researches and publications. Research of the impact of the COVID-19 pandemic on economic processes at the global and national levels, the financial condition of economic entities are actively conducted by both foreign and Ukrainian scientists and scientific organizations. At the same time, the methodological aspects of diagnosing the crisis and the threat of bankruptcy are reflected in the works of E. Altman, R. Lis, J. Fomin, L. Ligonenko, O. Tereshchenko, Springgate and other scientists. Noticing the role and importance of existing research on the diagnosis of the financial condition of economic entities, it is clear that in a pandemic, one of the most pressing issues is the problem of in-time detection of the threat of crisis in the enterprise.

The purpose of the paper. The purpose of the article is to substantiate the role and importance of timely diagnosis of the crisis of economic entities in a pandemic and to develop a comprehensive approach to its implementation, which involves assessing the depth of certain crises and the threat of bankruptcy.

The main body and results of the research. The consequences of the COVID-19 pandemic were a reduction in GDP, complete or partial cessation of economic activities, rising unemployment, rising inflation, declining incomes and economic activity [4]. This, in turn, has led to a crisis situation for many businesses. The negative impact of the pandemic on the activities and financial condition of economic entities is confirmed by statistics (Tab. 1). In particular, in 2020 there was a reduction in the total number of businesses by 65 thousand units. At the same time, the decrease occurred in all constituent elements: both part of natural persons-entrepreneurs and enterprises-legal entities ceased their activity.

Table 1

Dynamics of the number of business entities in Ukraine in 2010-2020

Years	Number of business entities						The share of unprofitable enterprises, %
	total, units	including					
		natural entities-entrepreneurs, units	enterprise, units	including			
				large enterprise	medium enterprise	small enterprise	
2010	2183928	1805118	378810	586	20983	357241	42,7
2011	1701620	1325925	375695	659	20753	354283	36,5
2012	1600127	1235192	364935	698	20189	344048	37,0
2013	1722070	1328743	393327	659	18859	373809	35,0
2014	1932161	1591160	341001	497	15906	324598	34,5
2015	1974318	1630878	343440	423	15203	327814	26,7
2016	1865530	1559161	306369	383	14832	291154	27,0
2017	1805059	1466803	338256	399	14937	322920	27,6
2018	1839593	1483716	355877	446	16057	339374	26,1
2019	1941625	1561028	380597	518	17751	362328	26,4
2020	1876604	1502788	373816	512	17604	355700	29,2

Source: compiled by the authors according to the data [5]

One of the criteria that indicates the crisis of the enterprise and the threat of bankruptcy is the indicator of "loss". In a pandemic, the national economy shows a steady trend to increase the number of unprofitable enterprises (Fig. 1).

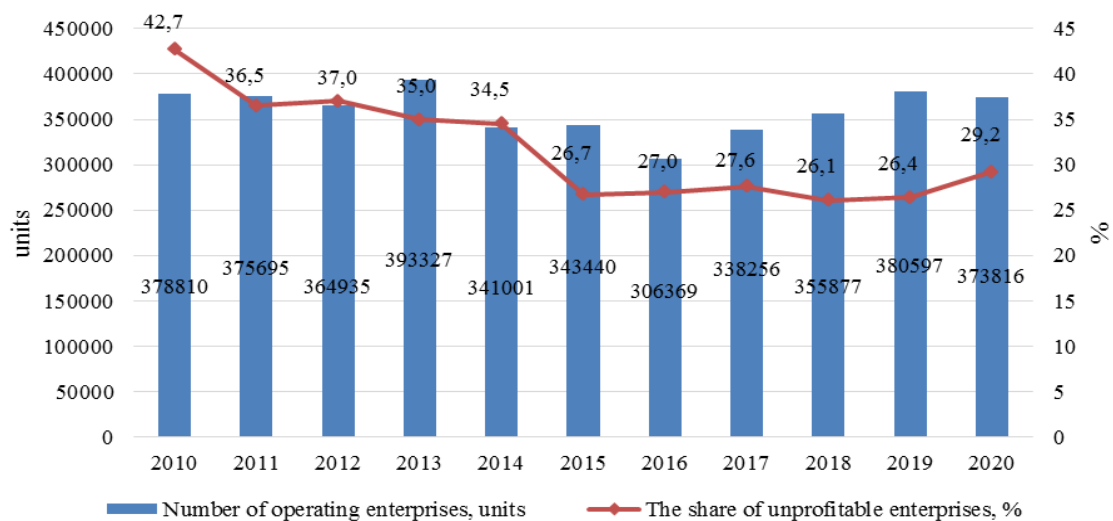

Fig. 1. Dynamics of change in the number of enterprises in Ukraine in 2010-2020

Source: compiled by the authors according to the data [5]

The share of unprofitable enterprises in 2020 was 29.2%, which is 2.8% more than in 2019 (with the share determined only on the basis of the number of large and medium-sized enterprises). This is caused by the COVID-19 pandemic and forced quarantine measures, which have significantly worsened the situation for businesses and the country as a whole.

The current economic situation in Ukraine is characterized by signs of gradual resumption of business activity as a result of adaptation of economic entities. The share of unprofitable enterprises in January-March 2021 amounted 27.8%, while for the same period in 2020 it's size was 40.8%. However, given the positive trend, it should be set in mind that a crisis can lead to further bankruptcy. The decisive place in the system of measures to prevent bankruptcy should belong to the constant monitoring of the financial condition and the system of bankruptcy diagnostics in order to quickly identify crisis phenomena and implement timely anti-crisis measures.

Businesses operate on a cyclical basis. After all, a characteristic feature of the national economy is the cyclical nature, the multidimensional manifestation of which exists in fluctuations in market conditions,

economic imbalances, financial crises. Under these conditions, the rational methodological basis for the study of crisis phenomena in the activities of economic entities is the doctrine of cyclical fluctuations [6]. According to this approach, it is legitimate to distinguish the phases of decline and rise in the activities of economic entities. Periodic crises are an integral part of their life cycle.

The threat of a crisis always exists: the company can survive it as the final stage of the life cycle (liquidation) and as an intermediate crisis, the occurrence of which is possible at any stage of activity. The increase in the probability of crisis of the business entity is observed in the transitional stages of its development – between the phases of the life cycle [7]. Timely diagnosis and preventive measures are the basis for preventing bankruptcy.

Crisis diagnosis is a system of retrospective, operational and long-term analysis measures aimed at identifying the problems of the enterprise, assessing the threat of its bankruptcy and possible ways to overcome them.

A study of the works of national and foreign scientists has shown that the imbalance of the financial balance of the enterprise, due to the cyclical development, leads to the formation of interconnected and interdependent crises. There are liquidity crisis, solvency crisis, profitability crisis, threat of loss of financial stability and bankruptcy. Each of the selected types of crises in the absence of adequate measures to combat crisis processes causes the following.

In connection with the above, the diagnosis of the crisis of economic entities should be comprehensive and take into account the need to diagnose different types of crises. The sequence of determining the crisis at the enterprise is shown in the Fig. 2.

According to the presented comprehensive approach to the diagnosis of the crisis of economic entities, it is advisable to assess the depth of development of different types of crises, as the company may have their simultaneous occurrence. The system of criteria for assessing the depth of crises belongs to the category of rapid diagnostics, because the calculation is based on the financial statements of the enterprise. This system can be supplemented by other absolute and relative indicators.

The first stage is to determine the liquidity crisis. It should be noted that the liquidity crisis is characterized by a violation of the rational ratio of non-current and current assets, a low share of working capital, overproduction. The irrational structure of assets is also accompanied by a decrease in non-current and current assets, accompanied by a reduction in revenue. To calm the crisis of overproduction, it is necessary to reduce the finished products in warehouses by opening new markets, its partial write-off, processing and disposal. At the same time, it is advisable to implement measures to harmonize the financial and production potential of the enterprise with market needs.

The second stage involves assessing the depth of the solvency crisis. This type of crisis is characterized by a decrease in revenue growth with a stable growth of accounts payable, an increase in current financial surplus, cash deficit to ensure optimal operation of the enterprise. There is a gradual transition from static insolvency to dynamic, then from monetary insolvency to property and from debt to general.

To calm the solvency crisis, it is advisable to implement measures aimed at reducing the current financial surplus of accounts payable; formation of the amount of funds released from circulation as a result of accelerating their turnover; changes in the negative value of the current financial need in the previous period to a positive one in the reporting period due to the reduction of accounts payable.

The third stage of a comprehensive diagnosis of the crisis of economic entities involves determining the crisis of profitability. The profitability of the enterprise is a generalizing indicator that allows you to assess the absolute and relative efficiency of its activities. The main criterion for the development of the crisis of profitability is the loss of the entity. Initially, there is a decrease in gross return on assets (reduction in gross profit), which leads to lower profitability and unprofitability. An increase in the crisis occurs if in the reporting period the company made a profit, and in the following period received a loss.

Elimination of the crisis of profitability requires measures aimed at increasing gross profit and operating profit; accelerating the turnover of working capital; increase in the amount of working capital released from circulation.

The fourth stage is the identification of the crisis of financial stability. The main characteristics of the crisis are: the growth of the company's liabilities at a faster rate than the amount of equity; the duration of the current loss forms an uncovered loss in the balance sheet, a decrease in equity; deficit of net assets due to the excess of uncovered loss over the total amount of equity components.

In order to overcome the crisis of financial stability, it is necessary to take measures aimed at reducing the deficit of working capital by obtaining rehabilitation profits; increase in current assets due to increased activity; achieving a positive value of working capital.

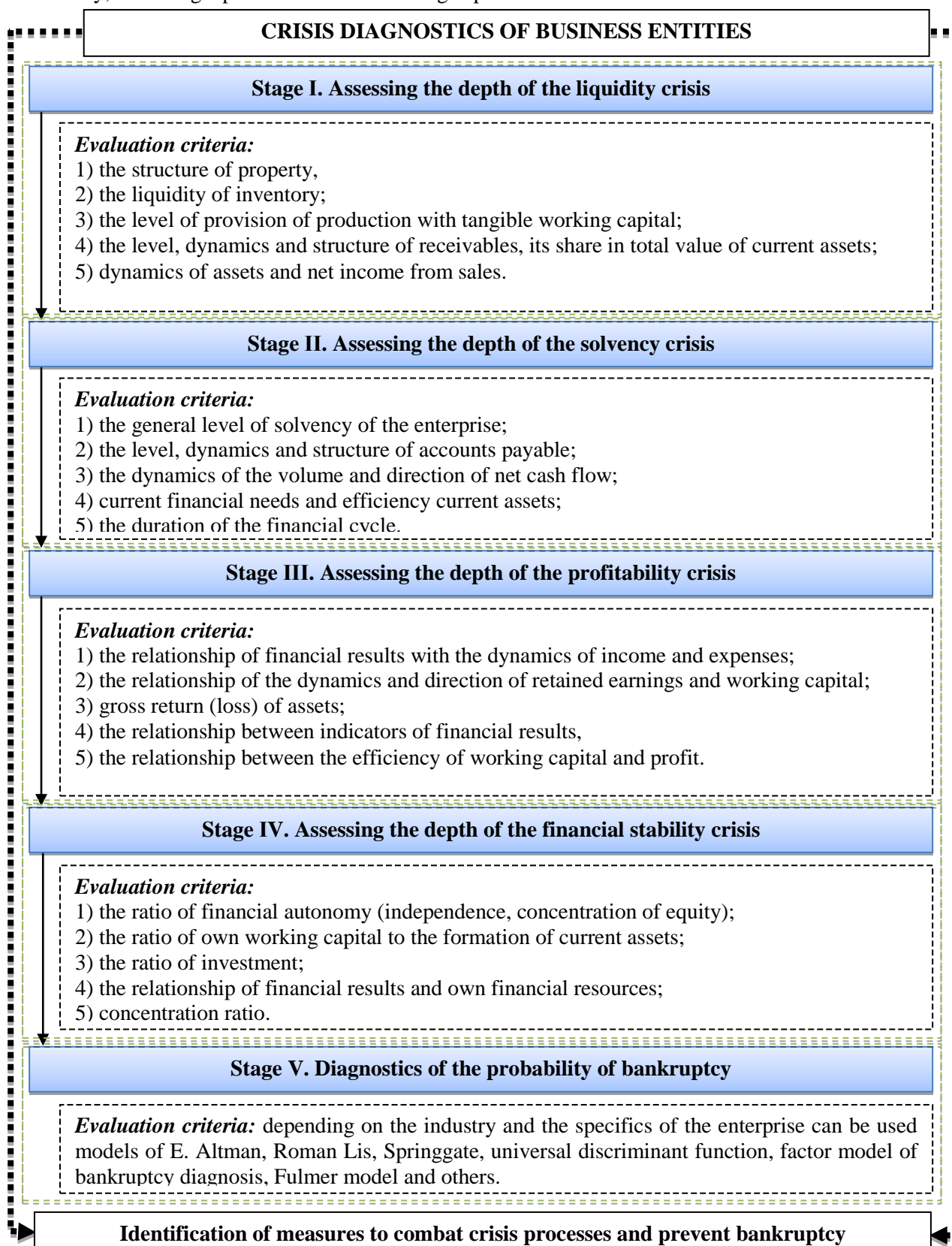

Fig. 2. The procedure for diagnosing the crisis of business entities

Source: compiled by the authors

Along with the diagnosis of the crisis, it is necessary to assess the threat of bankruptcy. To this end, in the fifth stage, a model is selected that will take into account the specifics of the enterprise and ensure the most accurate results. To date, the most common are economic models of E. Altman, Roman Lisz model, Springgate model, universal discriminant function, factor model of bankruptcy diagnosis, Fulmer model [8].

The analysis of researches of national and foreign scientists allowed to define the basic methodical approaches to detection of threat of bankruptcy. The advantages and disadvantages of the most common models of bankruptcy prediction are presented in Tab. 2.

Thus, depending on the results of a comprehensive diagnosis of the crisis, businesses have the opportunity to establish the ability of the organization to recover to develop adequate measures to combat crisis processes and prevent bankruptcy. It should be remembered that post-crisis changes in the development of the organization are long-term, short-term, qualitative, quantitative, reversible and irreversible. At the same time, they can be positive and negative both for the enterprise itself and for the environment [9].

Timely detection of the crisis will allow not only to continue the activities of the entity, but also to identify its weaknesses, the elimination of which will increase the efficiency and profitability of the enterprise. Improper detection of the crisis and its deepening can lead to bankruptcy.

Conclusions. The study allows us to draw the following conclusions.

1. The COVID-19 pandemic has been the biggest challenge to the resilience of national economies in decades. Its negative effects have led to a reduction in GDP, complete or partial cessation of economic activity, rising unemployment, rising inflation, declining incomes and economic activity in Ukraine and in the world as a whole. This has caused a crisis for many businesses.

2. Businesses operate on a cyclical basis. Under these conditions, the doctrine of cyclical fluctuations is rightly defined as a rational methodological basis for the study of crisis phenomena in the activities of economic entities. It is substantiated that according to this approach the crisis state of enterprises is an unconditional component of their life cycle.

3. A comprehensive approach to assessing the crisis of economic entities, which takes into account the diagnosis of different types of crises based on a system of criteria and allows you to assess the depth of their development. This approach is the basis for the development of timely and adequate measures to combat crisis processes and prevent bankruptcy.

REFERENCES:

1. Special Report of International Rating Agency «Fitch Ratings» Global Economic Outlook: Crisis Update May 2020. Coronavirus Shock Broadens. Access mode: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/global-economic-outlook-crisis-update-may-2020-coronavirus-shock-broadens-26-05-2020>.
2. International Monetary Fund. COVID-19 Financial Assistance and Debt Service Relief. Access mode: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/COVID-Lending-Tracker>
3. International Labour Organization. Uncertain and uneven recovery expected following unprecedented labour market crisis. Access mode: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_766949/lang--en/index.htm
4. Onyshchenko S., Hlushko A. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the socio-economic security of Ukraine. *Academic and University Science – Results and Prospects: materials of XIII International Scientific and Practical Conference* (December 10, 2020). Poltava: NUPP. P. 47–49.
5. Official website of State Statistics Service of Ukraine. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Dubishhev V., Hlushko A. (2014). Methodological content of the study of the process of formation of state regulatory policy in Ukraine in the conditions of deepening market relations. *Economy and region. Scientific Bulletin of Poltava National Technical University*. Poltava: PNTU. Vol. 45. № 2. P. 82–89. [in Ukrainian]
7. Gudzh T.P. (2007). *The system of early detection and overcoming the financial crisis of enterprises: a monograph*. Poltava. 166 p. [in Ukrainian]
8. Hlushko A., Solod V. (2021). Application of models for assessing the bankruptcy of the enterprise on the example of PJSC "Firm" Poltavpivo". *Economic development of the state and its social stability: materials of International Scientific-Practical Internet Conference* (June 14, 2021). Poltava: NUPP. P. 138–140 (404 p.). [in Ukrainian]
9. Chornovil I. (2011). The essential characteristics of the crisis of the enterprise and the causes of its occurrence. *Bulletin of Khmelnytsky National University*. № 2. T.1 P. 13–20. [in Ukrainian].

Table 2
Estimation of the most common quantitative models of bankruptcy forecasting

Name	Advantages	Disadvantages	Features of application in Ukraine
Model R	<ul style="list-style-type: none"> – a simple calculation mechanism that is sufficiently covered; – for companies whose shares are not listed on the stock exchange 	<ul style="list-style-type: none"> based on practical research, some scientists suggest that the technique is suitable only for the existing signs of crisis 	the model is suitable for national enterprises
Two-factor model	the easiest to calculate	designed exclusively for the United States and does not fully take into account national economic conditions; lack of indicators	
Springgate's model	<ul style="list-style-type: none"> – in general, the forecasting error does not exceed 10%; – does not take into account the market capitalization, the range of enterprises is not limited to joint stock companies 	<ul style="list-style-type: none"> – prediction accuracy decreases with time, – the model is a modification of the Altman model of the 1968 version, and the latter is not suitable for modern use 	non-economic factors are not taken into account
Altman's model	<ul style="list-style-type: none"> – in a number of countries, the forecasting accuracy was 95%; – the availability of several formulas for companies whose shares are quoted and not quoted on the stock exchange 	<ul style="list-style-type: none"> – is empirical, has no independent theoretical basis; – coefficients calculated on the basis of performance statistics of US enterprises, – coefficients for each industry are calculated separately 	<ul style="list-style-type: none"> – the maximum number of Z-indicator due to certain features of the national economy is inflated, – the coefficient X4 is unacceptable due to lack of information about the market value of shares; – non-economic factors are not taken into account
Beaver's model	statistical methods in combination with financial ratios were used for the first time	regulatory values of financial indicators do not take into account the industry specifics of enterprises	<ul style="list-style-type: none"> – the efficiency of capital use at enterprises (turnover, profitability) is not taken into account; – the calculation of the coefficient is performed in statics
Taffler's and Tishaw's model	involves the use of computer technology	does not take into account the market valuation of the business (ie stock quotes)	in Ukraine can exist only as a parallel model, because the values of the coefficients are not related to the industry
O. Tereshchenko's model	the calculation of the integral quantity is based on six indicators	insufficient theoretical, empirical substantiation of critical points for certain financial indicators	<ul style="list-style-type: none"> – not adapted for Ukrainian enterprises; – ambiguity of estimates

УДК 336:330.33.01

JEL: G33

Глушко Аліна Дмитрівна, кандидат економічних наук, доцент. **Скриль Віталія Вячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Комплексний підхід до діагностики кризового стану суб'єктів господарювання в умовах пандемії.** Актуалізовано проблематику діагностики кризового стану як базису вчасного виявлення проблем у діяльності суб'єктів господарювання. Обґрунтовано, що в умовах пандемії COVID-19 і пов'язаних з нею карантинних обмежень відбувся значний спад економічної активності населення, що стало причиною виникнення кризового стану багатьох суб'єктів господарювання. Досліджено вплив пандемії на діяльність та фінансовий стан підприємств в Україні. Наголошено, що життєздатність економічних суб'єктів залежить від швидкості їх адаптації до нестабільної економічної ситуації в країні, адекватності реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, своєчасності ідентифікації загрози кризового стану. З урахуванням того, що суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність в умовах циклічних коливань, раціональною методологічною основою дослідження кризових явищ у їх діяльності правомірно визначено вчення про циклічні коливання. Обґрунтовано, що згідно з таким підходом кризовий стан підприємств є безумовною складовою їх життєвого циклу. Доведено, що своєчасне виявлення кризи дасть змогу не тільки продовжити діяльність суб'єкта господарювання, але й виявити його слабкі сторони, ліквідація яких приведе до підвищення ефективності і прибутковості діяльності. Запропоновано комплексний підхід до оцінювання кризового стану суб'єктів господарювання, який урахує діагностику різних видів криз (кризи ліквідності, кризи платоспроможності, кризи прибутковості, кризи фінансової стійкості, загрози банкрутства) на основі системи критеріїв та дозволяє оцінити глибину їх розвитку. Зазначений підхід є базисом для розроблення своєчасних та адекватних заходів протидії кризовим процесам і запобігання банкрутству підприємств.

Ключові слова: кризовий стан, банкрутство, пандемія COVID-19, діагностика.

УДК 336:330.33.01

JEL: G33

Alina Hlushko, PhD (Economics), Assistant Professor. **Vitaliia Skryl**, PhD (Economics), Assistant Professor. National University Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic. **A comprehensive approach to the diagnosis of crisis status of business entities in a pandemic condition.** The article actualizes the issue of crisis diagnosis as a basis for timely detection of problems in the activities of business entities. It is substantiated that in the conditions of the COVID-19 pandemic and related quarantine restrictions, there was a significant decline in economic activity of the population, which caused a crisis in many businesses. The impact of the pandemic on the activities and financial condition of enterprises in Ukraine has been studied. A comprehensive approach to assessing the crisis of economic entities, which takes into account the diagnosis of different types of crises based on a system of criteria and allows you to assess the depth of their development. This approach is the basis for the development of timely and adequate measures to combat crisis processes and prevent bankruptcy.

Key words: crisis state, bankruptcy, pandemic COVID-19, diagnostics.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ FINTESCH ТА ЇХ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Юлія Худолій*, кандидат економічних наук, доцент

Людмила Свистун**, кандидат економічних наук, доцент

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-6962-3236

**ORCID 0000-0002-6472-9381

© Худолій Ю., 2021

© Свистун Л., 2021

Стаття отримана редакцією 17.08.2021 р.
The article received by the reduction 17.08.2021.

Вступ. Розвиток цифрових технологій все більше впливає на світову економіку та фінансовий сектор. За останні пару років з метою трансформації банківської екосистеми FinTech компанії максимально використовували переваги доступу до даних, технологій, інноваційної культури та передової аналітики. Це суттєво вплинуло на інфраструктуру, платежі, доступ до фінансових послуг, розподіл і компоненти безпеки та стійкості банківського сектору.

Завдяки пандемії коронавірусу готовність споживачів спробувати нові цифрові фінансові послуги стрімко зросла, що призвело до прискорення темпів інновацій в банківській сфері. Коли відділення банків почали закриватися, постачальники як традиційних, так і нетрадиційних фінансових послуг були змушені реагувати на потребу у швидких і простих рішеннях, які дозволили спростити банківські сервіси. Одночасно технологічні новації направлені на захист даних та забезпечення безпеки банківського сектора.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Питаннями нарощення обсягів діджиталізації, цифровізації фінансових продуктів та специфікою впливу фінтех компаній на фінансовий сектор у своїх роботах займалися І.П. Андрушків, Л.М. Надієвець, Л.О. Гаряга, О.Я.Стойко та інші. Питання безпеки фінансових установ вивчали такі вчені як: О.І.Барановський, З.С.Варналій, С.Б. Єгоричева, О.Д. Заруба, Н.В. Зачосова, М.І. Зубок, С.М.Побережний та інші. Доробок вищезазначених дослідників є вагомим, проте в умовах динамічних змін фінансового сектору та ще більш динамічного розвитку фінансових технологій важливо висвітлити сучасну роль фінтехнологій у банківському бізнесі та вплив на його безпеку.

Метою статті є вивчення основних трендів впровадження продуктів і послуг FinTech у банківську діяльність як в Україні, так і за кордоном, а також аналіз наслідків цих процесів з точки зору їх ефективності та впливу на банківську безпеку.

Основний матеріал і результати. Постійне вдосконалення стандартів управління ризиками та ідентифікації клієнтів, а також нестримний розвиток технологій призвели до необхідності підвищення якості, захищеності та клієнтоорієнтованості банківських послуг. Це стимулювало банки включитися у процес впровадження нових фінансових послуг на базі інноваційних розробок, зміни внутрішнього менеджменту, перегляду всієї системи роботи з клієнтом на основі фінтех-розробок, що користувалися попитом.

Останнім часом у сфері фінансових технологій відбуваються стрімкі позитивні зрушення. Одними з найбільш значних змін стало впровадження нових продуктів і послуг FinTech, розроблених спеціально для реалізації певних функцій всередині фінансової екосистеми, таких як: Reg-tech, insurtech і роботизовані консультування. Одночасно стрімко розвиваються і поширюються у практиці фінансово-кредитних установ такі технології як: цифрове банківництво, штучний інтелект, Open Banking, мікро-сервіси, мобільні гаманці та блокчейн [1-7]. Розглянемо далі основні тренди FinTech 2022 року, які суттєво впливають на банківську сферу.

Цифрове банківництво. Фінансовий сектор зацікавлений і жваво реагує, якщо банк провадить безконтактні платежі, глобальні платежі, P2P-перекази без комісії за транзакції та створює

платформу для обміну і купівлі біткойнів, Ethereum та інших криптовалют. Цифрові банки мають значні переваги – клієнти не проводять час в банку фізично, відсутні довгі черги, які будуть випробовувати терпіння, та відсутні гори паперів. За даними CACI (California Analysis Center, Inc.), завдяки зростанню числа цифрових банків кількість відвідувань офісів банківських установ з 2017 по 2022 рік скоротиться на 36%, що дозволить суттєво скоротити рівень адміністративних витрат. Інші переваги включають: миттєву оплату рахунків, аналітику в реальному часі, можливість управління витратами, швидкий перегляд балансу і встановлення PIN-кодів з дому.

За даними Євростату та інших європейських агентств, більш ніж половина громадян ЄС перейшли на цифровий банкінг. Частково це також пов'язано з тенденцією до створення безготівкового суспільства. Очікується, що тенденція до банківського обслуговування лише в цифровому форматі збережеться, адже за опитуваннями два з трьох клієнтів банку планують в один момент перейти виключно на цифровий банкінг (рис. 1).

Цифрові банки розвиваються у всьому світі (рис. 2.) – це одна з основних причин того, що відвідування банківських відділень продовжують падати. Ще більше цьому процесу сприяє пандемія та запровадження карантинних обмежень. У результаті очікується, що приблизно чверть усіх відділень банків закриється в найближчі три роки.

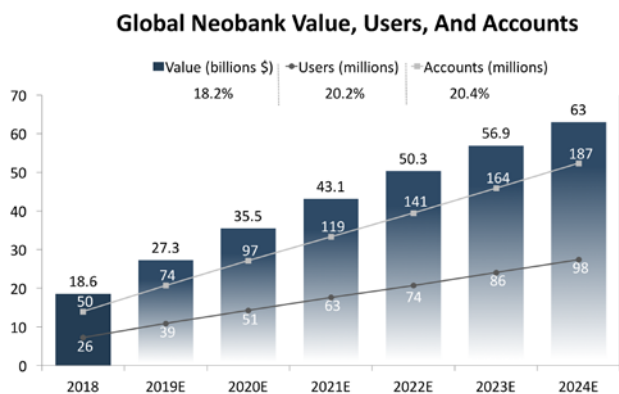

Рис.1. Загальна кількість активів, користувачів та рахунків необанків, поточний стан та прогноз

*Джерело

<https://www.businessinsider.in/finance/news/articleshow/73783093.cms>

Рис.2. Розподіл необанків по континентах

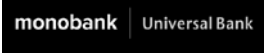

*Джерело

<https://www.forbes.com/sites/alexlarazow/2021/02/06/?sh=6e38965e6f58>

Україна слідує світовим тенденціям розвитку цифрового банківництва і має приклади успішних установ у даній сфері (табл1). Особливо відомим і популярним в Україні є Монобанк.

Таблиця 1

Українські онлайн-банки та характеристики їх основних продуктів

Онлайн-банк	Лого	Макс. ставка за депозитом	Кредит (сума/ставка/пільговий період)	Кешбек
1	2	3	4	5
Monobank		10,00%	До 100 тис грн, 37,2% річних, до 62 днів	До 20%
Izibank		9,75%	До 200 тис грн, 37% річних, до 62 днів	1–2%
Sportbank		*	До 100 тис грн, до 121,77% річних, до 120 днів перший раз	10% на спорттовари і до 20% на інші категорії
Todobank		*	До 200 тис грн, до 62 днів	1% – на все
O.Bank		*	До 200 тис грн, від 34,8% річних, до 120 днів	2–5% – на все 10–30% на підписки Google

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Neobank		немає даних	До 150 000 гривень, до 62 днів	1% – з товарів та послуг
«Власний Рахунок»		немає даних	До 100 000 грн, до 62 днів	немає даних

*Складено авторами за даними офіційних сайтів Monobank, Izibank, Sportbank, Todobank, O.Bank, Neobank, «Власний Рахунок»

Штучний інтелект та машинне навчання. Наразі в усьому світі банки налагоджують свою тактику рішень щодо штучного інтелекту (AI), що сприятиме значному поширенню AI в цій сфері бізнесу. За даними автономних досліджень планується, що AI знизить операційні витрати банків до 2030 року приблизно на 22%.

Штучний інтелект добре структурований та підготовлений для зниження загроз шахрайства у сфері фінансів, кількість яких стрімко зростає, боротьби зі зростанням числа кіберзлочинів і розв'язання багатьох інших проблем безпеки банківництва. Крім того, оцінка кредитних ризиків, що базується на штучному інтелекті (AI) і машинному навчанні (ML), є якіснішою та ефективною. Від регуляторних технологій до роботів-консультантів, системи AI/ML дозволяють компаніям краще контролювати поведінку клієнтів та виявляти можливості для розвитку й аномалії. За оцінками ABI Research, витрати на AI та аналітику кібербезпеки становитимуть 96 мільярдів доларів до кінця 2021 року. За прогнозами, до 2023 року банки заощадять приблизно 447 мільярдів доларів шляхом розробки та впровадження програм для штучного інтелекту (рис 4).

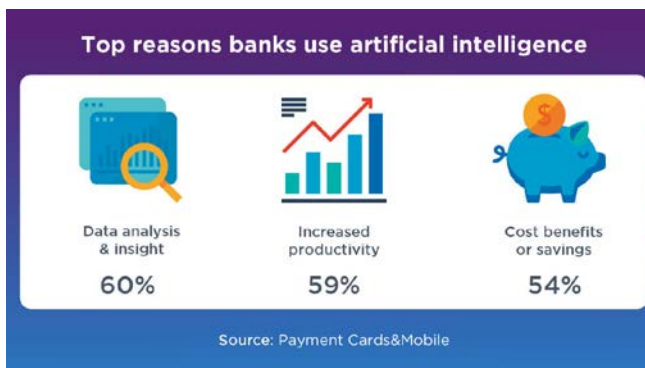

Рис. 3. Основні причини для використання штучного інтелекту банками

*Джерело <https://jelvix.com/blog/ai-in-banking>

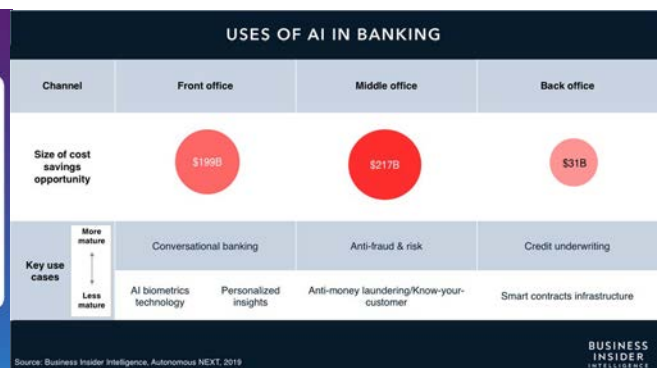

Рис. 4. Економія при використанні AI в різних підрозділах банків

*Джерело <https://www.businessinsider.com/ai-in-banking-report>

Платіжні інновації. Платіжні інновації на базі FinTech включають ряд відомих елементів, таких як: мобільні платежі, мобільні (електронні) гаманці, безконтактні платежі, технології перевірки особистості, а також штучний інтелект і машинне навчання для забезпечення безпеки (рис. 5).

Рис.5. Види платіжних інновацій

Мобільні гаманці майже замінили фізичні гаманці. Гаманець, який дозволяє використовувати кредитні карти користувачів, карти лояльності і т.д., суттєво розширив свою аудиторію і набрав популярності (рис. 6). Тільки у 2019 році було майже 2,1 мільярда користувачів мобільних гаманців.

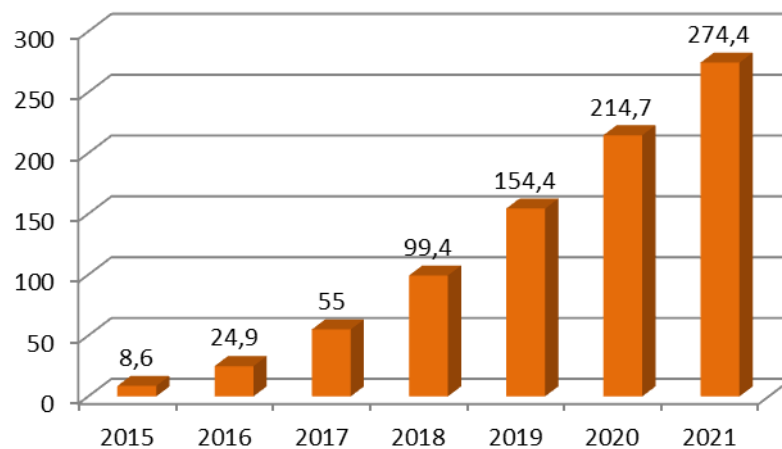

Рис. 6. Динаміка транзакцій з використанням мобільних гаманців у світі, млрд. дол. США

*Складено авторами за <https://www.appventurez.com/blog/digital-wallet-trends/>

Що стосується мобільних платежів, то у 2021 році різко збільшилися їх обсяги. За даними Statista, у 2018 році близько 440 мільйонів осіб використовували безконтактні платежі, а у 2020 році їх кількість була близько 760 мільйонів. І, за прогнозами, їх кількість буде зростати (табл. 2).

Таблиця 2

Мобільні гаманці у використанні за регіонами (2020-2025 рр), млн. од

Регіон	2020	2025	Середньорічні темпи зростання, %
Північна Америка	184,7	275,4	8,3
Латинська Америка	227	605,7	21,7
Західна Європа	200,1	331,9	10,7
Центральна і Східна Європа	76,3	248,9	26,7
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	1343,4	1541,4	2,8
Індійський субконтинент	269,2	550,4	15,4
Решта азіатсько-тихоокеанського регіону	179,7	520,7	23,7
Африка і Середній Схід	322,9	798,2	19,8
Світ в цілому	2803,3	4872,7	11,7

*Складено авторами за даними <https://techherald.in/news-analysis/mobile-wallets-to-rule-nearly-60-of-the-world-people-by-2025/>

Open Banking. Відкритий банкінг – технологія, яка об'єднує банки, треті сторони та постачальників технологій, дозволяючи декільком установам створювати мережі для передачі даних. Open Banking дозволяє безпечно обмінюватися фінансовою інформацією про клієнта за його згоди, наприклад дані про витрати та звички. Ця технологія дозволяє контролювати банківські та інші фінансові дані клієнтів сторонніми додатками через обмін даними за допомогою API (Application Programming Interface) та штучного інтелекту.

Різні гіганти галузі передбачають, що відкритий банкінг реконструює банківську галузь. Крім того, згідно з дослідженням Allied Market Research, у 2018 році відкритий банкінг приніс 7,29 млрд доларів доходів, а до 2026 року надходження сягнуть 43,15 млрд доларів. Що в свою чергу стимулює нарощення інвестицій у цю технологію (рис. 7).

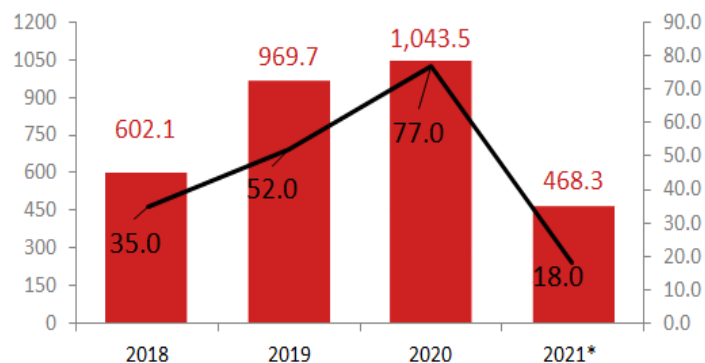

Рис. 7. Інвестиції у відкритий банкінг за роками, млрд. дол. США

*Джерело <https://blog.themoneycloud.com/digital-currencies/open-banking-2021-report-by-mediici/>

Наразі вже відбувається стрімке зростання кількості користувачів Open Banking, при чому більшість з них припадає на Європу та Далекий Схід й Китай (рис. 8). Користувачі з цих регіонів створюють умови до швидкої еволюції технології та її можливостей.

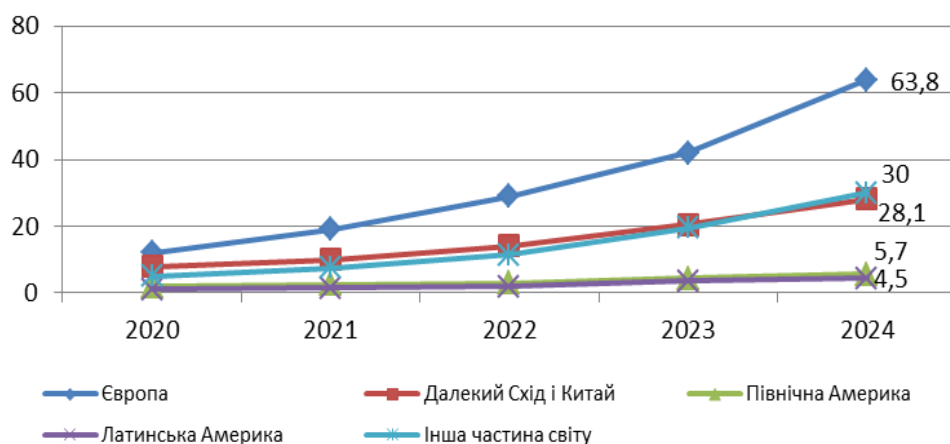

Рис. 8. Прогноз користувачів Open Banking за регіонами світу, млн. осіб

*Складено авторами за <https://www.statista.com/statistics/1228771/open-banking-users-worldwide/>

Мікросервіси (Micro-Services). Сутність мікросервісів полягає в тому, що вони допомагають впроваджувати Fintech з гнучкістю, яка необхідна для створення новаторських, інноваційних технологій. Ця гнучкість надає галузі необхідну швидкість для адаптації до конкурентних сил та мінливих обставин. Вони дозволяють розробляти незалежні програми, що дає можливість задовольнити специфічні вимоги банківського бізнесу.

Монолітні банківські системи будуються за допомогою одного коду для створення одного модулю. Вся архітектура повинна бути змінена, якщо виникає така потреба, оскільки платформа дуже взаємозалежна. Отже, це робить наявні системи застарілими, оскільки індивідуальні технології є потребою сучасної фінансової індустрії. Таким чином впровадження мікросервісів дозволить значно вплинути на бізнес результати банків, а саме краще мотивувати працівників, підвищити продуктивність всіх процесів, пришвидшити вихід на ринок нових продуктів, зменшити кількість дефектів у продуктах та сервісах (рис. 9).

Очікується розширення можливостей використання мікросервісів, оскільки вони допомагають розв'язувати поширені технічні проблеми, такі як масштабування та швидкість. Вони також підтримують безперервне оновлення та тестування даних. Їх чутливість і оперативність дозволяють галузі надавати клієнтам найкращий досвід користування банківськими сервісами.

Рис. 9. Бізнес результати від впровадження мікросервісів

*Джерело <https://intellias.com/agile-in-financial-services/>

Блокчейн. Представляє собою розподілену базу даних, що зберігає впорядкований ланцюжок записів (так званих блоків), що постійно довшас [6, 7]. Кожен блок містить часову позначку, хеш попереднього блоку та дані транзакцій, подані як хеш-дерево. Використання блокчейну у банківській діяльності дозволить забезпечити надшвидку, дешеву та надійну обробку платежів без шкоди для банківської та клієнтської безпеки (рис. 10). Перевагами технології блокчейн виступає:

- економія часу (забезпечує доступ, який не вимагає перевірки наглядовими органами, що робить процес швидким і досить дешевим);
- економія витрат (мережа блокчейн допомагає скоротити витрати безліччю способів. Будь-який з цих способів не потребує верифікації третьої сторони та учасники можуть надсилати активи безпосередньо один одному. Це дозволяє скоротити кількість посередників, а також допомагає мінімізувати кількість транзакцій, оскільки всі учасники мають копії загальної бухгалтерської книги);
- вищий рівень безпеки (це означає, що неможливо змінити дані блокчейну, оскільки вони розподілені між мільйонами учасників. Це робить цю систему безпечною як від кіберзлочинців, так і від шахрайства). Наразі обсяги та сфери застосування технології блокчейн поступово зростають і за прогнозами середньорічні темпи цього зростання складуть 78,8% до 2026 року (рис. 11).

Рис. 10. Потенційні результати від впровадження блокчейну у банківництві

*Складено авторами за [8]

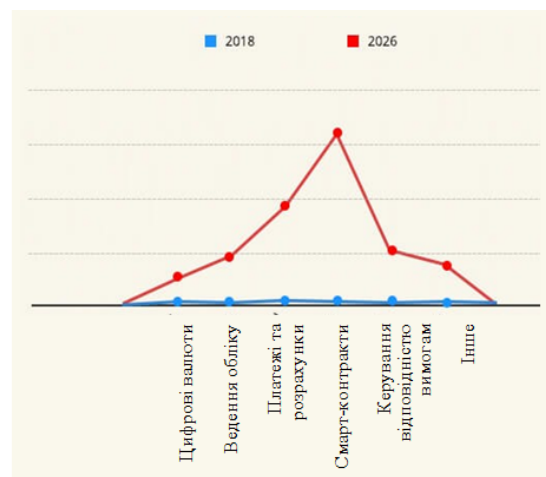

Рис. 11. Глобальний обсяг впровадження блокчейн на ринку банківських, фінансових послуг та страхування

*Складено за <https://www.alliedmarketresearch.com/blockchain-in-bfsi-market>

Вивчивши вплив фінтеху на подальший розвиток банківського бізнесу в Україні, слід відзначити активну підтримку даного питання з боку Національного банку. Регулятором було розроблено та затверджено Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року, а також засновану на її ключових елементах Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Цей документ структурує і деталізує тренди й напрямки розвитку фінансових інновацій. Ключовими елементами Стратегії стануть:

- розробка та впровадження концепту повноцінної регуляторної «пісочниці» для швидкого тестування інноваційних проєктів;
- підвищення рівня фінансової обізнаності та залучення (інклюзії) населення та бізнесу;
- запуск академічної бази з фокусом на відкритий банкінг [9].

Впровадженню FinTech сприяють такі діджитал проєкти Національного банку як: запровадження віддаленої ідентифікації та верифікації клієнтів, імплементація Євродирективи PSD2, надання можливості здійснення миттєвих платежів з рахунку на рахунок у СЕП у форматі 24/7, посилення регуляторного периметра у сфері кібербезпеки та ін.

В Україні відбувається поступова зміна бізнес-моделей банків та їх стратегій з урахуванням розвитку FinTech. Так, серед 20 найбільших банків більшість або вже мають, або планують запускати проєкти фінтех. Ряд банків займаються своєю інкубацією чи акселерацією інноваційних проєктів, частина створює власні «центри інновацій». Це є глобальним трендом, про що свідчать результати дослідження компанії Deloitte, які показали планове зростання майбутніх витрат банків на новітні технології (рис. 12) з метою підвищення стійкості та прискорення трансформації у фінансовій сфері.

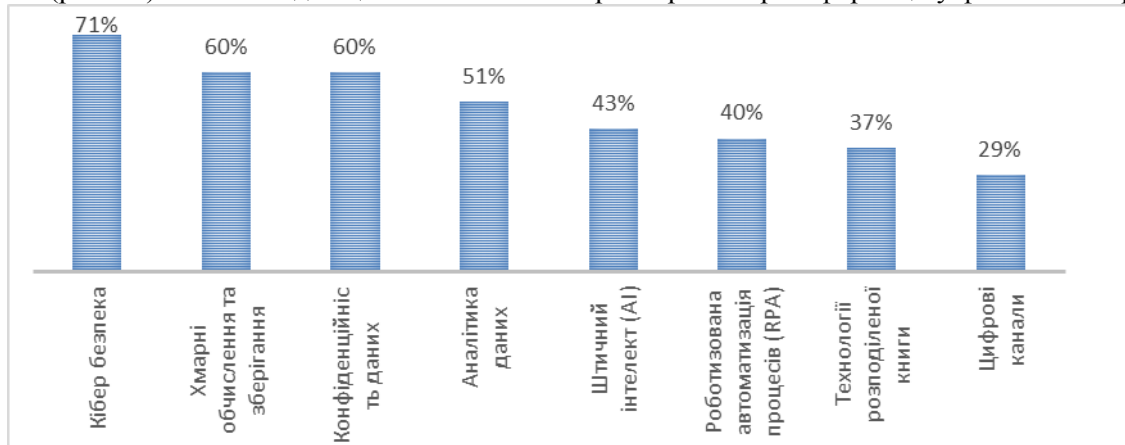

Рис. 12. Опитування банків щодо майбутнього зростання обсягу витрат на FinTech

*Складено авторами за [4]

Висновок. Таким чином, сучасні технології, які поступово впроваджуються у банківський бізнес, дозволяють підвищити безпеку ряду операцій та послуг, зробити їх менш вразливими як з середини, так і ззовні, підвищити їх надійність та швидкість, можливість до тривалого та надійного зберігання. Основна перевага таких технологій як блокчейн, відкритий банкінг, мікросервіси – це застосування абсолютно нових алгоритмів та способів організації баз даних, які мають значно вищу ступінь надійності, ніж сучасні. Що сприяє зміцненню економічної безпеки банківських установ.

Оцінюючи роль фінансових технологій у розвитку банківського бізнесу України, слід зазначити, що банкам необхідно бути більш конкурентоспроможними в діджитал-середовищі, забезпечувати попит, що зростає, на якісні, швидкі та зрозумілі онлайн-послуги, дотримуватися світових тенденцій банківництва. Отже, актуальним є нарощення інвестицій у новітні технології, прискорений темп впровадження інноваційних послуг. Крім того, необхідно врахувати вплив пандемії на ведення банківського бізнесу – перехід бізнесу та більшості послуг у режим онлайн, скорочення особистих контактів, запит користувачів на розв'язання максимальної кількості фінансових питань за допомогою застосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ściślak, J. Digital Transformation in Banking and Financial Services. *Code & Pepper*. October 1, 2021. URL: <https://codeandpepper.com/digital-transformation-in-banking-and-financial-services/>
2. Mian, S. The Top 5 FinTech trends of 2022. *Bandfbusinessplans*. 2021, September 10. URL: <https://bandfbusinessplans.co.uk/blogs/the-top-5-fintech-trends-of-2022/>
3. Top 5 Banking and Fintech Trends For 2021. *Planet Compliance*. URL: <https://www.planetcompliance.com/top-5-banking-and-fintech-trends-for-2021/>
4. Shilling, M., Celner, A. 2021 banking and capital markets outlook. Strengthening resilience, accelerating transformation. *Deloitte Insights*. 2021, November 19. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/insights/industry/financial-services/financial-services-industry-outlooks/banking-industry-outlook.html>

5. Cardoza E. FinTech trends 2021: The ground-breaking impact in the banking industry. *IBS Intelligence*. 2021, September 17. URL: <https://ibsintelligence.com/ibsi-news/fintech-trends-2021-the-ground-breaking-impact-in-the-banking-industry/>
6. Economist Staff. Blockchains: The great chain of being sure about things. *The Economist*. 2015. October, 29. URL: <https://www.economist.com/briefing/2015/10/31/the-great-chain-of-being-sure-about-things>.
7. Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Miller, A., Goldfeder, S. Bitcoin and cryptocurrency technologies: a comprehensive introduction. *Princeton: Princeton University Press*. 2016 (8), 4.
8. Sharma, A. Blockchain to Boost Regional Banks' Efficiency and Cut Costs. <https://www.thenationalnews.com/business/technology/blockchain-to-boost-regional-banks-efficiency-and-cut-costs-1.765312>
9. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqdClp>
10. Худолій Ю. С., Халєвіна М. О. Фінтехнології в банківському бізнесі: реалії та перспективи. *Проблеми економіки*. 2021. №1. С. 134–142. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-134-142>.

REFERENCES:

1. Ściślak, J. (2021). *Digital Transformation in Banking and Financial Services*. Code & Pepper. Retrieved October 6, 2021, from <https://codeandpepper.com/digital-transformation-in-banking-and-financial-services/>.
2. Mian, S. (2021). *The Top 5 FinTech trends of 2022*. Bandfbusinessplans. Retrieved October 1, 2021, from <https://bandfbusinessplans.co.uk/blogs/the-top-5-fintech-trends-of-2022/>.
3. Planet Compliance. (2020). *Top 5 Banking and Fintech Trends For 2021*. Retrieved October 2, 2021, from <https://www.planetcompliance.com/top-5-banking-and-fintech-trends-for-2021/>.
4. Shilling, M., & Celner, A. (2021, November 19). *2022 banking and capital markets outlook*. Deloitte Insights. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/global/en/insights/industry/financial-services/financial-services-industry-outlooks/banking-industry-outlook.html>.
5. Cardoza, E. (2021). *FinTech trends 2021: The ground-breaking impact in the banking industry*. IBS Intelligence. Retrieved October 3, 2021, from <https://ibsintelligence.com/ibsi-news/fintech-trends-2021-the-ground-breaking-impact-in-the-banking-industry/>.
6. The Economist. (2015). The great chain of being sure about things. Retrieved October 3, 2021, from <https://www.economist.com/briefing/2015/10/31/the-great-chain-of-being-sure-about-things>.
7. Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Miller, A., & Goldfeder, S. (2016). Bitcoin and Cryptocurrency Technologies a comprehensive introduction. *Network Security*, 2016(8), 4. [https://doi.org/10.1016/s1353-4858\(16\)30074-5](https://doi.org/10.1016/s1353-4858(16)30074-5).
8. Sharma, A. (2018). *Blockchain to Boost Regional Banks' Efficiency and Cut Costs*. <https://www.thenationalnews.com/business/technology/blockchain-to-boost-regional-banks-efficiency-and-cut-costs-1.765312>
9. The Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025. (2020, July 18). National Bank of Ukraine. Retrieved October 1, 2021, from <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqdClp>.
10. Khudolii, Y. S., & Khalievina, M. O. (2021). Financial Technology in Banking Business: Realities and Prospects. *The Problems of Economy*, 1(47), 134–142. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-134-142>.

УДК: 336.7:004.9

JEL: G 39, C87, E47, O33

Худолій Юлія Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент. **Свистун Людмила Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Сучасні тенденції FinTech та їх вплив на безпеку банківських установ.** Розглянуто основні тренди впровадження фінансових інновацій у роботу банківських установ та визначено перспективи їх розвитку на найближчі роки. Розглянуто переваги використання таких технологій, як цифрове банківництво, штучний інтелект, відкритий банкінг, мікро-сервіси, електронні гаманці, блокчейн тощо як для банківського сектора, так і для користувачів банківських послуг. Виявлено вплив застосування сучасних технологій на зміцнення рівня банківської безпеки, та на ефективність й прибутковість банківського бізнесу. Розглянуто світові тренди впровадження FinTech у діяльність банків, а також вплив відповідних технологій на розвиток українського банківського сектора. Розкрито роль Національного банку в процесах активізації впровадження FinTech у банківський сектор України.

Ключові слова: банківські установи, економічна безпека банку, FinTech, цифровий банкінг, платіжні інновації, штучний інтелект, блокчейн.

UDC 336.7:004.9

JEL: G 39, C87, E47, O33

Khudolii Yuliia, PhD (Economics), Associate Professor. **Svystun Lyudmyla**, PhD (Economics), Associate Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Modern FinTech trends and their impact on the safety of banking institutions.** In the article, we examined the main trends in the implementation of financial innovations in the work of banking institutions and identified the prospects for their development in the coming years. We studied the benefits of using such technologies as digital banking, artificial intelligence, open banking, microservices, e-wallets, blockchain, etc. for the banking sector and users of banking services. We also determined how the use of modern technologies affects the strengthening of banking security and the efficiency and profitability of the banking business. We examined the global trends in the implementation of FinTech in banking and the impact of relevant technologies on the development of the Ukrainian banking sector. We discussed the role of the National Bank in the process of intensifying the implementation of Fintech in the banking sector of Ukraine.

Keywords: banking institutions, economic bank security, FinTech, digital banking, payment innovations, artificial intelligence, blockchain.

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

UDC 339.727.22
JEL F01, F29, O32, O33

DOI 10.26906/EiR.2021.3(82).2376

FOREIGN DIRECT INVESTMENT TRANSFORMATION DURING THE PANDEMIC PERIOD

Lyudmyla Radchenko*, manager of the Reporting and Budgeting Department
LLC Nova Poshta
Alona Buriak**, PhD (Economics)
Iryna Novytska***, PhD Student
Daria Ovcharenko, Student
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

**ORCID: 0000-0002-0814-7459

***ORCID: 0000-0001-7068-8320

© Radchenko L., 2021.

© Buriak A., 2021.

© Novytska I., 2021.

© Ovcharenko D., 2021.

Стаття отримана редакцією 27.07.2021 р.

The article was received by editorial board on 27.07.2021

Introduction. From the beginning of 2020, the COVID-19 pandemic has become a challenge for Ukraine and the world. In all spheres of life, there are difficulties that humanity has not even guessed – from global quarantine to real economic collapse. The wave of changes has not escaped the investment sphere since now it depends on the quantity and quality of global investment flows how quickly humanity will be able to solve a number of economic and social problems, caused by the pandemic.

In this regard, many countries around the world are making great efforts in order to stimulate the investments inflow into their enterprises. Therefore, governments of developed countries encourage companies to reconsider their strategy and concept, to adapt the structure of enterprises to the use of technology media information literacy, transform their business processes, develop a mechanism for selecting and implementing new technologies in production. Thus, the tasks related to the research of transformation processes in international investment activities are relevant.

Review of recent sources of research and publications. Problems in the international investment activity development were considered in the works of C. Bellak [14], E. Borenstein [15], M. Byrka [3], L. Hitman [4], R. Mann [16], Michael E. Porter [1], L. Ptashchenko [17] and others. The monographs and articles of the scientists enlighten general trends in investment, the impact of investment development processes for the economic and social well-being of a state. Without reducing scientific contribution of the scientists mentioned above, it should be noted the inadequacy research aimed at determining the impact of quarantine restrictions on development of the investment sphere in the world, which led to the choice of topic, logical structural construction, purpose and objectives of the study.

Setting objectives. The objective of the study is to identify transformational processes in international investment activities under the influence of the COVID-19 pandemic and to find areas for minimizing negative impacts of quarantine restrictions on the investment sphere development.

Theoretical aspects of the research are based on a comprehensive use of fundamental statements of modern economic theory, scientific concepts, theoretical developments of domestic and foreign scientists about transformation processes in international investment activities.

The information base of the research consists of official materials of Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2020 [18], Climate Bond Initiative [13], COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University [7].

Main material and results. Based on the existing foreign and domestic approaches to the interpretation of the investment concept, we take the position that investment in terms of international economic relations should be considered as a component of the world economy, which involves investing in the company to further increase its income and, consequently, get profit. In turn, the concept of investment process should be considered as the financing of certain projects, which creates links with its participants and the investment environment in which the investment activity takes place. Transformation of the investment process is a change in the participants' quantitative and qualitative composition in the global investment process, which occurs under the influence of quarantine restrictions.

In the context of globalization processes' intensifying, there is a need to create free economic zones to ensure competition in foreign markets, namely: ensuring labor movement, use of effective and innovative foreign market analysis methods, availability of production means and more. Today, the governments of the world's leading countries are creating tax breaks for other countries in order to ensure an active international investment movement. In today's world, a country's economic stability depends not only on how much and what it produces, but also on how much and in what it invests.

In the context of foreign investment, it is impossible not to mention such key concepts as "capital flight" and "net capital inflow". The first definition is characterized by a large amount of investment in more favorable countries, and the second – the difference between capital received from abroad and exported capital.

Competitiveness is one of the most powerful world economy engines. Any enterprise is in constant competition with other enterprises in their common industry. Including competition is conducted for investment, as investment helps businesses achieve their main goal – profit. One of the first to consider competition at the international level was M. Porter [1]. In his theory of international competitiveness, he highlighted the direct link between firm and country competitiveness.

The concept of investment competitiveness is identified with investment attractiveness quite often. However, in our opinion, these definitions are too different to be considered synonymous. Investment competitiveness is the degree of productivity of capital invested in a particular enterprise or industry. Investment attractiveness, in turn, is a set of financial and economic indicators that determine the interest of potential investors in a firm or industry. We can say that investment competitiveness is a component of investment attractiveness.

Of particular note for this study is the work of John Dunning and Raines Narul. In their work, they have shown the links between the export of direct investment and the international production of transnational companies (TNCs). Their theory is called "the concept of investment development", or "evolutionary direct investment model". According to this concept, some countries have a tendency to be an importer and some – to be an exporter. According to this ability, scientists have identified five main stages that the state goes through during its investment development [2]:

- 1) the location of a country does not give it the benefits necessary to have investment attractiveness;
- 2) the investors' number is increasing, while the amount of capital exported is relatively small;
- 3) foreign investment reduction together with further capital exports growth;
- 4) the investment inflow into the country is equal (or even less) in relation to the amount of capital exported from the country;
- 5) long-term equalization of the size of foreign investments invested in the country and exported capital. This stage is typical for developed countries.

There has been the global investment movement intensification recently, as the number of countries that have increased financial resources and, as a result, have a surplus, is increasing every year. While previously developed countries were an investment object themselves, it is more profitable for them to invest in the production of poorer countries now. This is due to the fact that resources are cheaper there, and governments are more willing to accept foreign capital.

Thus, analyzing the works of the authors, which are correlated with the investment sphere the most, we can note that the categories of investment activity and transformation of investment activity are extremely broad, diverse and multifaceted. We can conclude that scientists in different scientific fields interpret and consider these concepts according to their scientific needs.

The main investment sources can be divided into the following four types [3]:

- own – basic income, profit from sale and/or assets liquidation, received insurance payments, individuals' investment resources;
- involved – finances received as a result of the securities issue, interested individuals or legal entities contributions;
- budget – partial or full state funding of promising projects;
- loans and borrowings.

International organizations are extremely important players in the investment field. This is due to the fact that they regulate relations between member countries, establish certain economic development rules for individual states or even regions, impose restrictions or, conversely, promote the activities intensification in certain areas to certain countries (enterprises representing them). That is why it is extremely important for an enterprise engaged in foreign economic activity (especially sales) to be interesting for such organizations.

Economic ties that arise between recipients and donors over investment objects are characterized by the concept of the investment market. There are two types of demand – potential and specific. The first type concerns profits for which there are no investment plans, but it can become a source of investment in the future of an enterprise. Specific demand arises when the owner of the profit carries out investment activities in practice.

In the context of globalization, foreign investment is playing an increasingly important role in international economic relations, as it is effective in entering the world market. The reason for this was multinational corporations' spread around the world. Their work is directly related to the investment of capital abroad and its inflow from other countries. But recently, the practice is spreading, when international investment activities are conducted not only by large companies, but also by relatively small enterprises. Depending on its purpose, the investor selects the recipient by calculating key indicators of its investment attractiveness. This scheme works not only for companies but also for states.

Structural economic transformation is one of the key aspects of economic growth process, which is the redistribution of resources (especially labor) from less productive to more productive activities, as well as changes in production and average productivity in the economy as a whole. Transformations caused by the transition of resources to the secondary sector of the economy have long been seen as a guarantee of economic development in low-income countries, as the sector offers more opportunities than agriculture or most services.

Foreign investments aimed at meeting its needs in products and/or raw materials and supporting promising export-oriented industries will have a positive effect on a country's economy. Under these conditions, foreign direct investment acts as a springboard on the country's path to international labor division and international capital distribution.

The world experience of recent years clearly shows that it is impossible to achieve stable and lasting economic growth without a complex set of measures aimed at increasing the investment attractiveness of a country and improving the domestic investment climate. It is domestic and foreign investments attraction in the economies of countries undergoing transformation that allows to modernize and develop a country's enterprises, creating a basis for the whole complex of further reforms.

In addition to the fact that the actual investment stimulates macroeconomic development, foreign direct investment (FDI) has a positive impact on economic growth, increasing the overall productivity of production factors, and more generally, the efficiency of resource use in the economy of the recipient country. This carries out through three channels: close link between FDI and foreign trade flows, the flow from one sector of the economy to another, and other types of external influences on the business sector of the recipient country, as well as their direct impact on structural factors specific to the recipient country.

In the theoretical literature, the following channels are identified through which FDI can contribute to growth during economic transformation [1]:

- FDI contributes to national capital and increases employment. FDI contributes both to human and physical capital stocks increase, and to physical capital modernization and creation of new jobs with the production growth. Investments in physical capital and increased employment, in turn, create a positive effect on real income, which increases the demand for domestic firms' products.

- FDI is a technology transfer channel. The most important contribution of FDI to economic growth is to characterize FDI as an important mechanism for knowledge and technology transfer.

- FDI increases foreign investment enterprises' productivity. The combination of advanced management skills and technologies with domestic labor and labor costs leads to higher productivity of such enterprises and allows them to obtain products at lower costs than domestic firms. Thus, foreign investment firms are more productive than domestic firms and therefore contribute more to growth than domestic investments. But this situation can only occur when countries have a minimum human capital supply.

The degree of openness of states' economies contributes to capital mobilization from one country to another, thereby positively affecting economic growth. The more open a country is, the more likely it is to attract FDI to finance profitable projects, leading to increased economic growth.

Although some authors argue that FDI has a positive effect on the overall enterprises' productivity, others believe that this effect is insignificant, especially in the manufacturing sector [4]. Some scholars argue that multinational corporations can help increase local firms' efficiency by training workers who will work for a local firm in the future, but other studies do not support this view, arguing that FDI effects are ambiguous and depend on whether the country's economy is short-term or long-term.

Thus, FDI is important in the structural transformation of economies and facilitates technology transfer between developed and developing countries. In the same vein, the importance of FDI in developing countries remains undeniable. As the world's economy becomes increasingly interconnected, the role of FDI in today's economy has reached a qualitatively new level.

While the authors of empirical studies conclude that the impact of FDI on recipient countries' foreign trade varies from country to country and sector of economy, there is a gradual consensus that the close link between FDI and trade should be seen in a broader context than the direct impact of investment on imports and exports.

One of the key factors in reviving investment in the world is the large number of mergers and acquisitions among companies in different countries.

The investment market, especially in the context of investment in industrial capacity, is becoming increasingly complex and competitive. Demand for investment remains higher than ever, supply is declining, and market conditions have become much more tense than before.

New measures to regulate countries' national investment policy suggest a more critical attitude to foreign investment. In 2018, about 55 countries took at least 112 measures directly related to foreign investment. More than a third of them were related to new restrictions or rules introduction, which is the highest figure in the last two decades [5].

In 2019, the situation on the global investment market improved – in almost all regions of the world, investment began to grow. The only exceptions were Africa and Asia, where FDI decreased by \$6 billion and \$25 billion, respectively. It can be stated that in 2019 FDI flows began to return to 2017 rate, and UNCTAD forecasts that the number of investments would continue to grow, but the COVID-19 pandemic has made adjustments. Economic integration in the field of investment and trade easily spread the economic crisis in some countries to all regions of the world [6].

In 2019, the FDI flow in developed economies increased by 5% to \$800 billion compared to \$761 billion in the previous year. Growth has taken place despite relatively weak macroeconomic indicators and policy uncertainty for investors, including trade tensions and Brexit. In developing countries, this figure decreased slightly (by 2%) to \$685 billion [6].

The role of environmental, social and managerial factors in investment decision-making has increased in the global investment arena. This can be explained by global movement towards sustainable development.

Quarantine has hit almost every area of the world economy – from trade to tourism. In turn, this slowed down world production and, as a result, halted the investment flow to a number of enterprises.

In 2020, global FDI flows decreased by at least 30% compared to 2019. Possible scenarios for further development of FDI flows will depend on the health care success and stabilization measures economic policies pursued by governments. Under the pessimistic scenario, the decline in FDI will last even longer [7].

Statistics show the growth of world gross domestic product (GDP) for the period from 2009 to 2019, with a sharp decline in 2020. Deteriorating economic situation in all world markets, including the investment market, caused a change in the world GDP dynamics from growth of almost 3% in the previous year to a fall of twice as much – in 2020 the level of this indicator was -3% [8].

The World Bank noted that world GDP in 2020 fell by 5.2%. The last time a similar situation was observed during the Second World War [9].

According to the United Nations Development Program (UNDP), the Human Development Index will reach its lowest level for the first time since 1990. This indicator is a combination of global education, health and living standards. According to preliminary estimates, income per capita has fallen by 4%, which could leave about 50 million people below the poverty line [10]. Of course, this situation will have a negative impact on the overall investment climate in most countries of the globe, and paradoxically, the first to be hit will be countries with developed markets, but the emerging markets' losses will be relatively smaller.

But even during the greatest crisis, there are markets that act as security islands for investors. At present, the typical representative of such markets is financial, as the benefits of the concluded agreements are directly proportional to the level of instability in the world. Crises contribute to fluctuations in the value of assets, and thus you can get a profit.

Some countries have stepped up with government bonds issuance, which will also help attract potential investors and get out of the crisis sooner. Oil and gas sector are currently experiencing an investment crisis. Oil prices collapse has led to a sharp drop in demand for relevant companies' shares.

One of the most stable investment objects are companies that have been on the market for a long time – the assets of time-tested companies that have a good reputation and a lot of resources are very unprofitable.

Thus, the negative impact of the pandemic on the world economy, in particular on the investment market, is obvious. General instability, declining global production and unemployment have significantly reduced foreign direct investment in all countries of the globe.

Europe's investment market has become more sensitive to the corona crisis, while the Asian region has suffered the least. But in all countries of the world, in particular in developing countries, foreign investment remains one of the main resources for economic development.

The pandemic led to the world production suspension, and, as a consequence, reduced demand for raw materials. Together with general instability, this has become one of the main factors in investors' reluctance to invest in industrial enterprises. A paradoxical situation has arisen in which countries with developed economies have felt the effects of quarantine restrictions more than developing countries.

Investment policy is an important component of measures to counter the effects of the pandemic. Several multilateral groups, including the G20, have issued statements in support of international investment. More than 70 countries have taken measures to reduce the negative impact on FDI or protect domestic producers from takeovers by foreign companies [11].

The spread of COVID-19 around the world has necessitated a change in investment promotion strategy by increasing attention to infrastructure and services. Investments aimed at using production factors, resources and cheap labor remain important, but the opportunities for attracting such investments are narrowing. This requires a certain rebalancing towards domestic and regional demand for services. Investments in the green (environmental) and blue high-tech economies, as well as in infrastructure and domestic services, have great potential to contribute to the Sustainable Development Goals (SDG).

More than 150 countries have adopted national sustainable development strategies or revised existing plans taking into account the SDG. UNCTAD's analysis suggests that, despite many strategies that determine the need for additional financial resources, very few contain specific roadmaps for promoting investment in SDG.

More systematic approach is needed to reflect SDG in the world investment policy, as well as to include investment promotion in national SDG strategies.

According to the decision of the UN General Assembly, UNCTAD will continue to regularly monitor global trends and policies in investing in SDG through the Global Review of Investment Trends in SDG, the Global Review of Investment Policy in SDG and the World Investment Reports. It will also continue to promote investment in SDG through global platforms, such as the World Investment Forum, in partnership with all major investment and development stakeholders [10].

Other state regulation measures concern investors in the health care field. They include a number of requirements for private firms to move to the production of products needed to respond to the COVID-19 pandemic, and provide the ability to support factories, manufacturing units, private medical facilities or medical devices.

Solving problems and using opportunities requires changes in the very paradigm of investment and development:

1) from the focus on export-oriented investments aimed at improving efficiency in highly specialized segments of global value chains (GVC) to the focus on exports plus investment in production in regional markets and plus investment in a wider production base;

2) from competition for investors in one place to competition for diversified investments based on flexibility and sustainability;

3) from the priority of large industrial investors with “large infrastructure” to the recognition of a certain role of small production facilities and services with “compact infrastructure”.

Attracting investment in infrastructure and domestic services, as well as in the green and high-tech economy, involves creating a market for new sectors (for example, renewable energy, water and sanitation, health and other typical SDG-related sectors) and focusing on another type of financing (project financing instead of traditional FDI), and another type of investors (investors in projects with additional returns, institutional investors and social entrepreneurs) operating in another ecosystem (standards and rules of financial market regulation).

Although countries and international organizations have taken a number of measures to mitigate the socio-economic consequences of COVID-19 and restore tourism, the scale of the crisis requires additional efforts and continued support.

In general, governments are rapidly developing mitigation measures for the sector, and there are already effective examples of support packages. For example, Seychelles and Ecuador have postponed the payment of special taxes in the tourism sector, and Kenya, South Africa, China, Lithuania, Portugal, Poland and Spain have provided funds to companies affected by the pandemic in the form of special funds, a guarantee fund model to pay for travel costs, subsidies or co-financing of deferred or canceled measures [12]

It is crucial that governments, responding quickly to the crisis, with the support of development partners, consider focusing on livelihoods and employment opportunities for millions of people around the world. Workers’ rights must be protected and every effort must be made to keep their jobs.

Short-term and medium-term direct financial assistance is especially needed by vulnerable groups. It can be provided through micro-grants, nature care programs, additional benefits, or through targeted financial support measures in the interests of business development. Some funding sources are already involved: for example, funds allocated by the Lion’s Share Fund to subsidize wildlife-dependent communities in order to increase their investment attractiveness [12].

Also, after the pandemic, there may be a tendency to invest not only in improving the skills of workers, but also in their psychological support – drastic changes in social life have served as a reminder of mental health’s importance.

Thus, the main key to a successful way out of the global crisis is to act for the future – each country needs to develop a medium-term strategy to stabilize its economy, based on their own needs and characteristics.

After analyzing the above, we can identify the following main measures in the investment sphere, aimed at reducing the negative impact of quarantine restrictions:

1. Economic: green economy and low-carbon energy development, IT-sphere activation.

2. Regulatory and legal: the government’s determination of priority investment areas, regulation of investment flows at the legislative level.

3. Informational: establishing communications, educational work on employees’ psychological health.

The UN analyzed six megatrends of post-coronavirus development: data volumes and hyper communications; well-being, health and life of a population; low-carbon economy and green energy; waste-free production; biological growth and psychological comfort economics.

The popularity of so-called green bonds, financial obligations that involve investing in environmental projects, is growing rapidly. Thus, the total number of green, sustainable and social bonds approached \$425 billion in 2020. US, and for the entire period of existence of the green bond market, their total value is estimated at \$1 trillion [13].

According to a PwC study, production automation will be one of the main tools to increase developed countries’ GDP in 2030. But quarantine has shown how robotics can simplify life in all areas, and thus artificial intelligence can become an important part of the world economy much earlier. In the winter of 2020, at the beginning of the pandemic, stock prices of companies such as IBM and Salesforce increased by 0.24% [5]. We do not rule out that these figures will only increase in the future, as any company aims to reduce its own costs, and automation is a perfect solution to do so.

However, not everything in the global investment movement will change dramatically, for example, investments in infrastructure and companies engaged in manufacture and parts supply for equipment will remain relevant.

In the future, investors will be more active in investing in companies that actively communicate with their customers, know their tastes and constantly update information about the values and ideals of their audience. Companies that, in addition to their core business, perform some socially significant work will also be more likely to receive funding, which will help them earn a good reputation.

According to economists, 2021 will be a year of stabilization and resumption of production. This means that the demand for raw materials will increase, and this may help countries that specialize in the extraction and export of raw materials to get out of the crisis sooner. As Ukraine's economy is more of a raw material, our country can also benefit from restoring FDI flows to the extractive and processing industries.

As already mentioned, more developed countries have been hit harder by the pandemic, so developing countries are recovering from the economic turmoil somewhat faster, which could equalize or bring closer the economies of countries that previously differed significantly.

According to experts, the global economic activity collapse in 2020 was slightly less serious than previously predicted. Immediate prospects remain highly uncertain, and different economic growth scenarios are still possible. A negative scenario in which the number of coronavirus infections continues to rise and the spread of the vaccine is delayed may limit global economic growth to 1.6% in 2021. Meanwhile, if a scenario with successful pandemic control and faster vaccination develops, global economic growth may accelerate to almost 5% [9].

For developing countries, the outlook for 2021 is a major challenge. Despite the fact that FDI flows in such countries seemed relatively stable in 2020, funding for international projects decreased by 7% [9]. This type of investment is important for production capacity and infrastructure development and, therefore, for sustainable prospects for economic recovery. The report warns that much more limited capacity of developing countries to create economic support packages to stimulate infrastructure investment will lead to an asymmetric recovery in FDI flows.

India and Turkey are attracting a record number of agreements in IT consulting and digital sector, including e-commerce platforms, data processing services and digital payments. About 80% of takeover companies are based in developed economies, primarily in Europe, but several multinationals from developing countries are active buyers. For example, South African investors plan to buy stakes from healthcare providers across Africa and Asia, and Indian IT companies have announced a 30% increase in acquisitions targeting European and other IT markets [11].

No doubt, until full-scale vaccination, the pandemic will remain a problem for world markets, including investment markets. However, 2021 should be easier and less economically harmful than 2020. This situation is due to a deeper knowledge of the virus and the measures needed to combat its spread.

Global investment activity decline may lead to an increase in inflation, but only to a moderate level. Increased consumer demand and certain supply shortage should contribute to rising prices. But general labor market weakness and reduced demand for credit in private sector mean that this process of normalizing pricing is unlikely to hinder central banks from fulfilling their role in stabilizing the economy. Recent changes in their monetary policy, with the adoption of average inflation, will maintain indicators close to zero, even if the unemployment rate continues to decline.

Thus, optimistic and pessimistic approaches to forecasting the economic situation after the COVID-19 outbreak can be outlined. According to the optimistic approach, global pandemic has accelerated the introduction of innovation in all economy sectors. Ukraine also did not stay aside, following the six UN megatrends, which diverted the attention of investors from securities of oil and financial companies to IT and environmental.

Conclusion. To sum up, the rules of the game in the investment field have changed significantly during the crisis caused by the pandemic – there have been other priority areas of investment and the criteria by which investors choose objects for financing. Although COVID-19 has created an economic turbulence zone in all sectors of the economy, those who withstand these shocks will be rewarded with stabilized revenues and future profits.

REFERENCES

1. Michael E. Porter. (1979). "How Competitive Forces Shape Strategy", *Harvard Business Review*, May (Vol. 57, No. 2), pp. 137–145.

2. Syrychenko N.S. (2017). Ekonomichna sutnist i klasyfikatsiia investytsii v umovakh hlobalnykh transformatsii. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika»: zb. nauk.pr.* / Red. kol. Chernychko T.V. (hol.red.) ta in. Mukacheve: Vyd-vo «Karpatska vezha». Vypusk 2 (4). Chastyna 1. Pp. 263–269 (in Ukr.).
3. Byrka M. I. (2016). Klasyfikatsiia priamykh inozemnykh investytsii. *Visn. Nats. un-tu «Lviv. politekhnika»*. № 725. Pp. 24 – 31 (in Ukr.).
4. Hitman L. J., John M.D. (1997). *Fundamentals of investing*. 1008 p.
5. PwS UK. Retrieved from <https://www.pwc.co.uk/>.
6. UNCTAD, FDI/MNE database. Retrieved from www.unctad.org/fdistatistics.
7. COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University. Retrieved from <https://github.com/CSSEGISandData/COVID-19>.
8. Statista. Retrieved from <https://www.statista.com/>
9. The World Bank Group. Foreign Direct Investment Statistics: Data, Analysis and Forecasts. Retrieved from <https://www.oecd.org/corporate/mne/statistics.htm>.
10. Future Possibilities Report, United Nations Organization. (2020). The World Bank Group. Retrieved from https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf.
11. Official site of United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from www.unctad.org.
12. The World Bank. (2020). Global Economic Prospects. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/globaleconomic-prospects>.
13. Climate Bond Initiative. Retrieved from: <https://www.climatebonds.net/>.
14. Bellak C. (2016). Lessons from Austria's Post-war Pattern of Inward FDI for CEECs. WIIW-report. Vienna.
15. Borenstein E. (2016). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? *NBER Working Paper* No. 5057 Cambridge.
16. Mann R. V. (2017). Economic validation of efficient model for financing of current capital at Ukrainian industrial enterprises. *Visnyk of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*. Vip. 45, Ch. 2. P. 5 - 10.
17. Ptashchenko L.O., Chechelashvili M. (2018). Innovative solutions to the problems of social investment. *Ekonomichniy rozvytok derzhavy ta yii sotsialna stabilnist : materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 15 trav. 2018 r.* Poltava: Pusan A.F., Ch. 1. Pp. 230 – 232 (in Ukr.).
18. Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2020. Retrieved from <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/annualreportsontheguidelines.htm>.

УДК 339.727.22

JEL F01, F29, O32, O33

Радченко Людмила Миколаївна, менеджер відділу звітності та бюджетування ТОВ «Нова Пошта». **Буряк Альона Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент. **Новицька Ірина Василівна**, аспірантка. **Овчаренко Дар'я Олександрівна**. Студентка. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Трансформація прямих іноземних інвестицій у період пандемії**. Проаналізовано вплив пандемії коронавірусу на прийняття інвестиційних рішень у міжнародній економічній діяльності та розглянуто поняття втечі капіталу та чистого припливу капіталу. Систематизовано джерела інвестицій, звідки компанії мають змогу отримувати ресурси для поліпшення своєї роботи. Серед основних джерел інвестицій виділено державну іноземну допомогу у вигляді грантів, кредитів як досить суперечливу категорію, тому що виявлено випадки, коли державна іноземна допомога мала позитивний вплив на економіку країни-реципієнта і поряд із ними виділено чимало прикладів невдалого використання такої допомоги. Наразі спостерігається інтенсифікація світового руху інвестицій, оскільки кількість країн, які наростили фінансові ресурси і, як наслідок, мають їх надлишок, збільшується з кожним роком. Добре налагоджений рух інвестицій має вагомий позитивний ефект не лише для підприємства, котре їх отримує, але і для держави загалом. Міжнародні організації регулюють відносини між країнами-членами, визначають ті чи інші правила розвитку економіки окремих держав або навіть регіонів, накладають обмеження чи, навпаки, сприяють активізації діяльності в певних сферах певним країнам (підприємствам, що їх представляють). Коронавірус негативно вплинув на світові потоки інвестицій, що спричинило падіння ключових економічних показників у всіх державах світу. Під час кризи, спричиненої

пандемією, правила гри на інвестиційному полі значно змінилися – стали іншими пріоритетні напрями капіталовкладень і критерії, за якими інвестори обирають об'єкти для фінансування.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, інвестиційний ринок, глобалізація, COVID-19, світова економіка.

UDC 339.727.22

JEL F01, F29, O32, O33

Radchenko Lyudmyla, manager of the Reporting and Budgeting Department. LLC Nova Poshta. **Buryak Alyona**, PhD in Economics. **Novytska Iryna**, PhD student. **Ovcharenko Darya**. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Global investment flows transformation during the COVID-19 pandemic.** The impact of the coronavirus pandemic on investment decisions in international economic activity has been analyzed and the concepts of capital flight and net capital inflows have been considered. Sources of investment have been systematized, from which companies have the opportunity to obtain resources to improve their work. Among the main sources of investment foreign aid in the form of grants, loans, etc. has been considered as a rather controversial category, as there were cases when state foreign aid had a positive impact on the economy of the recipient country and along with them there are many examples of failure to use such aid. Currently, there is an intensification of the global investment movement, as the number of countries that have increased financial resources and, as a result, have a surplus, is increasing every year. A well-established investment movement has significant positive effects not only for an enterprise that receives them, but also for a state as a whole. International organizations regulate relations between member countries, determine certain rules of individual states' or even regions' economic development, impose restrictions or, conversely, promote the intensification of activities in certain areas to certain countries (enterprises that represent them). Coronavirus has negatively affected global investment flows, leading to a decline in key economic indicators in all countries. During the crisis caused by the pandemic, the rules of the game in the investment field have changed significantly – there have been other priority areas of investment and the criteria by which investors choose objects for financing.

Key words: foreign direct investment, investment market, globalization, COVID-19, world economy.

MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMICS

UDC 658.152:005
JEL H43

DOI 10.26906/EiR.2021.3(82).2377

THE USE OF FUZZY LOGIC FOR RISK ASSESSMENT IN THE CONSTRUCTION PROJECTS

E. A. Aliyev^{*}, PhD (Economics),
Deputy Head of Scientific-Research Laboratory «Nano Materials and Nano Technology»,
I. A. Habibov^{**}, D. Sc. (Technical Sciences), Professor,
Azerbaijan State Oil and Industry University
V. K. Veliyev^{***}, PhD (Chemistry),
T. B. Hasanova^{****}, Doctoral Student,
Azerbaijan Architecture and Construction University

*ORCID 0000-0002-3114-511X

**ORCID 0000-0003-3393-7812

***ORCID 0000-0001-8382-3675

© Aliyev E., 2021.

© Habibov I., 2021.

© Veliyev V., 2021.

© Hasanova T., 2021.

Стаття отримана редакцією 28.08.2021р.

The article was received by editorial board on 28.08.2021

Introduction. Procurement production is an important link of machine-building enterprises. Blanks contain (cast, welded, forged, stamped), which are consumed in mechanical engineering and metal working, 42% of castings. Reduction in the cost and quality of manufactured products in machine-building industries is largely determined by the efficiency of procurement production. Therefore, the pricing of procurement products is largely due to the technical and economic characteristics of production and key features of products.

Basic material and results. The main tasks for the development of procurement production include:

- acceleration of labor productivity growth based on creation and implementation of new high-performance equipment, machine system, complex mechanization and automation of production processes and control system;
- improvement of quality, reliability, accuracy and quality of cast surface with their optimal approximation to dimensions of finished parts;
- reduction of mechanical processing capacity, reduction of billets and parts weight by 15-20% by introducing progressive alloys and technological processes;
- further improvement of structure of procurement production to increase the specific gravity of castings from high-quality cast iron and alloys with improved physical and mechanical properties;
- deepening in specialization and concentration of procurement production.

However, it should be noted that after the collapse of the Soviet Union, not a single developed procurement production was created in Azerbaijan. All existing plants and workshops work using old methods, which negatively affect the development of machine-building production.

Therefore, considering the needs of the engineering industries, it is necessary to design the construction of procurement production.

Currently, the strategy for the development of mechanical engineering provides for the realization of various procurement industries, including production of steel, cast iron and non-ferrous castings by various methods, as well as the production of forgings, stamping blanks, metal structures and model production.

When implementing projects of such plan, the most important point is to minimize the negative impact of the created objects on the environment.

When developing projects, any decisions are made under conditions of uncertainty. Uncertainty of expected results leads to the risk that the targets can only be partially or not achieved. Therefore, it is very important to consider the change in factors and conditions that may have a negative impact on the project.

In development projects of procurement production for mechanical engineering, it is especially important to assess the risks associated with environmental safety:

- pollution of the environment during production activities;
- emergency risks with environmental consequences;
- risks of deterioration of population and personnel health;
- risks of deterioration of social and cultural well-being of people.

Selection and justification of risk assessment methods for the procurement construction project. All risk factors can be divided into two groups: certain and uncertain.

Certain factors include variables, values of which are known with some required accuracy. Uncertain factor includes variables, in the real process the researcher is not fully aware of their values. The possibility raised by uncertainty that the chosen solution is not achieved, is called risk [1].

Qualitative and quantitative methods are used to assess the risk. Functionality and reliability of the method selection depends on the completeness of the available information a priori.

Depending on the degree of certainty, there are three varieties of methods: used under conditions of certainty; used under conditions of partial uncertainty and used under conditions of total uncertainty [2, 4, 6-8].

Under certainty, calculation and analytical methods are used. They are used to calculate risk indicators mainly according to accounting data. Under partial uncertainty, risk is considered as a probable category, so probable and statistic risk assessment methods are useful in these cases. These include the statistic method, simulation modeling, sensitivity analysis.

The statistic method is used if there is a sufficient statistical base for claims of this type. This method enables to evaluate the frequency of this type of risk, the probability of a risk situation, and determine the value of possible losses. Statistic methods of risk assessment give a high degree of reliability only with a sufficiently large amount of statistical information.

When using the simulation method, many possible combinations of project factors are generated, taking into account their probable distribution. The simulation method provides an accurate and clear assessment of the project risks. It allows taking into account the maximum possible number of environmental factors. The disadvantages of this method are:

- difficulty in determining the type of probable distribution for the parameter under study;
- uncorrelated parameters, which greatly complicate the model and does not always help to assess the dependence between parameters;
- model research is possible only when computer technology is used;
- during development of real models, the involvement of specialists or external scientific consultants may be needed.

When using the sensitivity analysis method, risk is considered as sensitivity degree for resulting indicators of project implementation to changes in operating conditions. The analysis begins by setting the base value of the resulting measure with fixed parameter values that can affect the project assessment result. Then one of the factors is changed, the rest remain unchanged, and the percentage change is calculated.

The tree-structured method is used in situations where decisions made at each point of time are strongly dependent on previous decisions and in turn determine scenarios for further development of events. A limitation in using this method is that the project should have a foreseeable or reasonable number of development options.

Under conditions of complete uncertainty, expert methods of risk assessment can be used, as well as methods based on the use of the apparatus of fuzzy set theory. Expert method is the processing of expert

assessments for each type of risk and the determination of an integral level of risk. In order to obtain more objective assessment, experts who perform examination should have a full range of information about assessed project. After determining probabilities, all indicators are brought to an integral value. The most commonly used approach is to rank risks by priority and determine weights according to the significance of these risks.

The positive aspects of the method are the simplicity of calculations and the lack of a need for accurate information. Fuzzy logic conclusion for risk assessment includes the following main stages: risk identification, filling the rule base, transformation of input variables, transformation to fuzzy form, fuzzy logic conclusion and obtaining of quantitative value of risk value [10].

For modeling the risks of procurement and construction projects, fuzzy models should be presented in the form of fuzzy networks, the elements and set of elements which implement various components of fuzzy models and the stages of fuzzy inference. The fuzzy production model (NPM) can be presented as follows [11]:

$$(i) : Q; P; A \Rightarrow B; S; F; N. \quad (1)$$

where

Q – application area of fuzzy product;

P – activation conditions of fuzzy product kernel;

A – kernel conditions (antecedent);

B – kernel conclusion;

S – method for determining quantitative value of truth degree of kernel conclusion;

F – fuzzy product certainty;

N – post-condition of product rule.

Fuzzy cause-and-effect relation between antecedent and consequent is given in the form of fuzzy products: if x has A, **then** y has B, where

x – antecedent definition area;

A – fuzzy set, defined to x ;

$\mu_A(x) \in [0, 1]$ - fuzzy membership function A;

Y – consequent definition area;

B – fuzzy set, defined to y ;

$\mu_B(x) \in [0, 1]$ - fuzzy membership function B.

If fuzzy membership function A - $\mu_A(x)$, then for fuzzy set B, membership function is determined by the composition rule:

$$\mu_A(x) = \sup \{ T(\mu_A(x), \mu_B(x, y)) \} \quad (2)$$

where

sup – determination of upper bound of set of elements;

T - operation T-norm.

When modeling the project risk, classical fuzzy implication by the scientist of Azerbaijani origin L. Zade is used as the rule for calculating fuzzy implication:

$$\mu_R(x, y) = \max \{ \min[\mu_B(x, y), 1 - \mu_B(x)] \} \quad (3)$$

The main methods of fuzzy inference in NPM are direct and reverse inference. Direct inference is based on the fuzzy modus ponens inference rule. When constructing fuzzy production model of risk assessment of ISP it is necessary to form full space of prerequisites for $X = \{x_i\}, i = \overline{1, n}$ - the factors which are risk sources and full space of inferences $Y = \{y_j\}, j = \overline{1, m}$ - risk indicators of various areas of ISP.

Disadvantages of the method are the presence of some subjectivity in expert's assessments and difficulties in finding high-skilled specialists (engineers). When using fuzzy inference, rule base can be quite volumetric.

Use of fuzzy logic for risk assessment of procurement production construction. There is no universal method that enables to give an accurate risk assessment. When assessing environmental risks, the use of probable and statistic methods may be limited due to the absence of statistic data or difficulties in selecting the type of distribution of the value.

The use of fuzzy sets allows operating with qualitative variables, considering hidden laws and non-linear dependencies between data.

Let's consider the main steps of fuzzy inference. Let's take an environmental risk assessment as an example. Contamination threat factors to environmental pollution during production activities were identified: soil contamination, air pollution; water pollution.

For environmental pollution risk, the rule base could be as follows:

«IF<air pollution = very low>&<soil contamination = very low>&<water contamination = very low>THEN<risk = very low>»;

«IF<air pollution = very low>&<soil contamination = low>&<water pollution = low>THEN<risk = very low>»;

«IF<air pollution = very high>&<soil contamination = high>&<water pollution = high>THEN<risk = very high>».

Risk factors "soil contamination" "air pollution," "water pollution" are input variables, and "risk" is output variable. In transformation to fuzzy form, numeric value of an input parameter is transformed to fuzzy form, that is, there is membership function for this parameter. For example, for air pollution, rated 20 on 100-point scale.

At aggregation and activation stages, truth degree of each inferences for each of rules of fuzzy inference systems is determined, and then the obtained fuzzy subsets of each output variable are combined into one fuzzy subset. In the quantitative value calculation step, the resulting output variables are converted to quantitative values by one of the quantitative value calculation methods. Most often, the center of gravity method is used for this [9].

The calculation of quantitative value by this way, environmental risk assessment in development of procurement production is one of the most important points for the development of the project. For environmental and human risks, the most appropriate method is fuzzy logic apparatus, which allows getting values under conditions of uncertainty or in the presence of weekly structured information.

Conclusion. Thus, the evaluation of the construction of a plant on procurement production and environmental risks in development projects for procurement production is one of the most important points in the development of the project. For environmental and human hazards, the most appropriate method is fuzzy logic apparatus, which allows getting values under conditions of uncertainty or in the presence of weekly structured information.

In addition, the developed fuzzy production model and decision support system allows procurement and construction projects to plan actions on reduction of project risk by analyzing situations according to if-then rule. Assessment of various impacts on the design process and the implementation of construction facilities allow purposefully reducing risks at various stages of the project cycle. The obtained risk values based on the fuzzy logic mechanism allow considering both the quality of input information and the reliability of experts' information. The mechanism is highly capable of adapting it to existing risk management models, including modifying it in view of various implementation conditions of ISP.

REFERENCES:

1. Bykov P.O., Shevchenko V. (2005). Modern computer systems for synthesis and analysis of foundry technologies. *Science and Technology of Kazakhstan*, No 1, pp. 10 – 18.
2. Lapteva N.A. (2011). Risk assessment in the realization of construction project on sample of business-center. *Journal of Civil Engineering*. No 2.
3. Murzin A.D. (n. d.). Ecological-economical risks of construction projects for development of urban areas. *All-Russian conference «Problems of economy and construction management under conditions of ecological development»*.
4. Popova A.Yu. (n d.). Risk assessment of construction project. Retrieved from: <http://ej.kubagro.ru/2006/03/07/>
5. Sadovnikova N.P., Yermoshenko A.K. (2011). General problems of using simulation modeling for assessment of ecological-economical effectiveness for urban planning projects. *News of Volgograd State Technical University. Actual problems of management, computing technique and computing science in technical systems*. Issue. 11: interacademic collection of scientific papers. Volgograd: Volgograd State Technical University, No 9.
6. Sadovnikova N.P., Kuznetsov M.S., Vasilyev S.A. (2012). Ecological risk management for the projects of territorial development. *Internet-bulletin SACU. Construction infotmatics*. No 8 (24).
7. Tokarenko G.S. (2006). Risk assessment methods. *Financial Management*. No 6.

8. Fironova E. (n. d.). The use of fuzzy logic for construction project risk analysis. Retrieved from: <http://ecsocman.hse.ru/data/152/124/1231/>
9. Samaray V.P. (2013). Probable market price algorithms on the products of non-ferrous metals and alloys. *Metal and Casting of Ukraine*. No 5 (240).
10. Glushenko S.A. (2014). The use of fuzzy logic mechanism for risk assessment of construction projects. *Bulletin of Rostov State University of Economics*, 3.(47), pp.58 – 65.
11. Zadeh L.A. (1976). The concept of a linguistic variable and its application to approximate reasoning. M.: Mir. 168 p.

УДК 658.152:005

JEL H43

Алієв Е. А., кандидат економічних наук, заступник завідувача науково-дослідної лабораторії наноматеріалів і нанотехнологій. **Габібов І. А.**, доктор технічних наук, професор. Азербайджанський державний університет нафти і промисловості. **Велієв В. К.**, кандидат хімічних наук. **Гасанова Т. Б.**, докторант. Азербайджанський архітектурно-будівельний університет. **Застосування нечіткої логіки для аналізу ризиків інвестиційних проектів.** Відомо, що трудомісткість заготівельних робіт становить майже половину від загального обсягу трудомісткості виробництва продукції машинобудування і чинить серйозний вплив на формування собівартості виробів. Отже, правильний вибір методу їх отримання й визначення геометричних параметрів заготовок на початкових стадіях проектування є важливими етапом процесу зниження собівартості деталей і підвищення економічної ефективності виробництва. Розглянуто проблему оцінювання ризиків під час проектування заготівельного виробництва. Наведено класифікацію методів оцінювання ризиків, засновану на повноті інформації, викладено суть методів імітаційного моделювання, статистичного методу, методу аналізу чутливості, експертного методу й підходу, заснованого на застосуванні нечіткої логіки. Розроблена нечітка продукційна модель і система підтримки прийняття рішень дозволяють інвестиційно-будівельним проектам виконувати планування дій щодо зниження ризику проектів шляхом аналізу ситуацій на передпроектному етапі виробництва.

Ключові слова: невизначеність, ризик, ризикоутворюючі фактори, оцінювання ризиків, методи оцінювання ризиків, нечітка логіка, нечіткий логічний висновок.

UDC 658.152:005

JEL: H43

E. A. Aliyev, PhD (Economics), Deputy Head of Scientific-Research Laboratory «Nano Materials and Nano Technology» of Azerbaijan State Oil and Industry University. **I. A. Habibov**, D. Sc. (Technical Sciences), Professor, Azerbaijan State Oil and Industry University. **V. K. Veliyev**, PhD (Chemistry). **T. B. Hasanova**, Doctoral student, Azerbaijan Architecture and Construction University. **The Use of Fuzzy Logic for Risk Assessment in the Construction Projects.** It is known that the labor intensity of procurement works is almost half of the total labor intensity of the production of mechanical engineering products and has a serious impact on the formation of the cost of the product. Therefore, the correct choice of the method of their production and the determination of the geometric parameters of the work pieces in the initial stages of design are important steps aimed at reducing the cost of parts and increasing the economic efficiency of production. The article deals with the problem of risk assessment in the design of procurement production. The classification of risk assessment methods based on the completeness of information is given, the essence of the methods of simulation modeling, statistical method, sensitivity analysis method, expert method and approach based on the use of fuzzy logic is presented. The developed fuzzy production model and decision support system allows investment and construction projects to plan actions to reduce the risk of projects by analyzing situations at the pre-project stage of production.

Key words: uncertainty, risk, risk-generating factors, risk assessment, risk assessment methods, fuzzy logic, fuzzy logic conclusion.